

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

SOU
1963:36 F

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:36

Handelsdepartementet

MALMEN I NORRBOTTEN

BETÄNKANDE AVGIVET AV
MALMUTREDNINGEN FÖR NORRBOTTEN

Stockholm 1963

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Kronologisk förteckning

1. En teknisk institution inom Stockholms universitet. Svenska Reproduktions AB. 114 s. E.
2. Kommunalförbundens lånerätt. Idun. 44 s. I.
3. Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. Idun. 90 s. U.
4. Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. Idun. 95 s. U.
5. Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. Idun. 130 s. Fö.
6. Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. Idun. 212 s. I.
7. Utlännings tillträde till offentlig tjänst. Svenska Reproduktions AB. 43 s. Ju.
8. Preliminär nationalbudget för år 1963. Marcus. IV + 97 s. Fi.
9. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. Hæggeström. 509 s. E.
10. Universitetsväsendets organisation. Hæggeström. 190 s. E.
11. Uppehållstillstånd m. m. för utländska studerande. Idun. 54 s. I.
12. Översättning av fördrag angående upprättande av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. Marcus. 283 s. H.
13. Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. Idun. 269 s. E.
14. Undersökning av taxeringsutfallet. Idun. 155 s. Fi.
15. Vägen genom gymnasiet. Idun. 315 s. E.
16. Sveriges statsskick. Del. 1. Lagförslag. Idun. 206 s. Ju.
17. Sveriges statsskick. Del 2. Motiv. Idun. 522 s. Ju.
18. Sveriges statsskick. Del 3. Utkommer senare.
19. Sveriges statsskick. Del 4. Bilagor. Idun. 311 s. Ju.
20. Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. Idun. 111 s. Ju.
21. Sjukhus och öppen vård. Idun. 486 s. I.
22. Kraven på gymnasiet. Idun. 367 s. + 12 s. ill. E.
23. Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. Idun. 290 s. Ju.
24. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del. I. Intervju- och frekvensundersökningar m. m. Idun. 259 s. I.
25. Papper och annan skrivmateriel. Kihlström. 74 s. H.
26. Religionens betydelse som samhällsfaktor. AB Wilhelmssons Boktryckeri. 211 s. + 2 s. ill. E.
27. Trafikmål. Beckman. 237 s. Ju.
28. Utsökningsrätt II. Norstedt & Söner. 119 s. Ju.
29. Kommunala renhållningsavgifter. Beckman. 81 s. I.
30. Den statliga konsulentverksamheten på socialvårdens område. Beckman. 119 s. S.
31. Försvar och fiskerinäring. Norstedt & Söner. 235 s. Fö.
32. Listerlandets ålfisken. Kihlström. 67 s. Jo.
33. Skadestånd I. Norstedt & Söner. 81 s. Ju.
34. U-länder och utbildning. Idun. 201 s. U.
35. Lärare på grundskolans mellanstadium. Idun. 91 s. E.
36. Malmen i Norrbotten. Svenska Reproduktions AB. 150 s. H.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:36

Handelsdepartementet

MALMEN I NORRBOTTEN

BETÄNKANDE AVGIVET AV
MALMUTREDNINGEN FÖR NORRBOTTEN

SVENSKA REPRODUKTIONS AB
STOCKHOLM 1963

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1963:35

Hundelshuset

MALMEN I NORRBOTTEN

BETÄNKANDE AV
MALMUTREDNINGEN FÖR NORRBOTTEN

STOCKHOLM 1963
SVEENSKA REPRODUKTIONS AB

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet . . .	5
Inledning	7
I avd. Malminventeringen	
1 kap. Malm- och mineralförekomster i Norrbottens län	10
Beskrivning av fyndigheterna	10
Geologiska förutsättningar för nya undersökningar	24
2 kap. Allmänna riktlinjer för en järnmalmsinventering i Norrbotten	25
3 kap. Resurser och kostnader för en järnmalmsinventering i Norrbotten	28
Nuvarande undersökningsorganisation	28
Plan för en inventering	30
Kostnader	34
4 kap. Utredningens bedömande och förslag	35
II avd. Gruvrättsliga frågor	
5 kap. Översikt över utländsk gruvlagstiftning	40
6 kap. Den gällande svenska gruvlagstiftningen	47
Gruvlagen	47
Stenkolslagen	54
Uranlagen	54
7 kap. Allmän motivering till utredningens förslag	55
8 kap. Specialmotivering till lagutkastet	66
Utkastet till lag med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m.	66
Utkastet till lag med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län	85
Utkastet till lag om ändrad lydelse av 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen .	91
Sammanfattning	95
Lagtext	98
Utkast till lag med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m.	98
Utkast till lag med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län	102
Utkast till lag om ändrad lydelse av 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen	104

Bilagor

1. Länsstyrelsens i Norrbottens län skrivelse till Konungen angående åtgärder för en allmän järnmalm sinventering i Norrbottens län	106
2. Järnmalmförekomster inom Norrbottens län (Rudyard Frietsch)	113
3. Inmutningar inom Norrbottens län 1940—1961	145
4. Karta utvisande statsgruvefält, utmål och inmutningar inom top.bladet 10. Vittangi	147
5. Antal utfärdade mutsedlar för järnmalm i Norrbottens län åren 1952 och 1957—1961, fördelade efter inmutare	149
6. Landarealens i Norrbottens län fördelning efter ägare	150

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Handelsdepartementet

Kungl. Maj:t bemyndigade den 30 juni 1960 chefen för handelsdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att verkställa utredning av frågor, som äger samband med en inventering av Norrbottens naturtillgångar.

Med stöd härav tillkallades den 13 juli 1960 såsom sakkunniga landshövdingen i Norrbottens län H. M. E. Näslund, tillika ordförande, regeringsrådet O. H. Klackenbergh, professorn F. Kristensson och överdirektören K. A. Lindbergson. De sakkunniga antog namnet malmutredningen för Norrbotten.

Den 25 oktober 1960 förordnades numera t. f. kammarrättsrådet S. Å. H. Jonason att vara sekreterare och numera direktören E. Fredén att vara biträdande sekreterare åt utredningen. På därom gjord framställning entledigades Jonason den 1 mars 1962. Samtidigt förordnades Fredén till sekreterare.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 8 november 1960 hovrättsassessorn G. P. T. Dyrssen, den 15 januari 1962 statsgeologen O. R. Frietsch, den 23 februari 1962 kommerserådet B. I. Sahlin och den 30 augusti 1962 revisionssekreteraren L. A. Delin.

Utredningen har i skrivelse den 21 augusti 1961 till chefen för handelsdepartementet gjort framställning om medel för påbörjande av en allmän järnmalmsinventering i Norrbotten. Vidare har utredningen avgivit remissutlåtanden över det av länsstyrelsen i Norrbottens län avgivna betänkandet Tornedalsutredningen, andra delen, ävensom över Sveriges geologiska undersöknings anslagsäskanden för budgetåret 1963/64.

Under arbetets gång har utredningen överlagt bl. a. med företrädare för den statliga och den enskilda gruvindustrien samt med en representant för Svenska gruvföreningen. Utredningen har även besökt de norrbottiska malmfälten ävensom tagit del av den prospekteringsverksamhet, som Sveriges geologiska undersökning bedriver i Norrbotten. Studiebesök har därjämte företagits vid Sala silvergruva (Bronäsgruvan).

Sedan utredningsarbetet nu slutförts, får utredningen härmed vördsamt överlämna sitt betänkande benämnt Malmen i Norrbotten. Vid utarbetandet av betänkandets gruvrättsliga avsnitt har sekreterargöromålen fullgjorts av Delin och Dyrssen.

Stockholm den 10 januari 1963.

Manfred Näslund

Henrik Klackenberg

Folke Kristensson

K. A. Lindbergson

Erland Fredén

Inledning

Utredningens direktiv har intagits i statsrådsprotokollet den 30 juni 1960. Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, anförde följande.

I skrivelse den 30 april 1960 har länsstyrelsen i Norrbottens län hemställt, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt särskilda sakkunniga att skyndsamt utreda de i samband med en allmän järnmalmsinventering i Norrbotten sammanhängande frågorna samt att framlägga de förslag, utredningen kan föranleda. Som motivering anføres i huvudsak följande.

Norrbotten har rika, i betydande utsträckning ännu outnyttjade naturtillgångar av malm, skog och vattenkraft liksom ett jordbruk, vars avkastning mångenstädes är överraskande god. Samtidigt finns inom länet ett växande överskott av arbetskraft. Omfattningen av det kapital, som hittills tillförts Norrbotten, står emellertid icke i proportion till länets potentiella resurser i form av naturtillgångar och mänsklig arbetskraft. Arbetsmarknadssituationen i Norrbotten har härigenom kommit att präglas av en i förhållande till arbetskraftstillgången underdimensionerad produktionsapparat.

För att möjliggöra ett rationellt utnyttjande av länets arbetskraftsresurser och naturtillgångar i syfte att vidareutveckla dess näringsliv och skapa varaktiga försörjningsmöjligheter för länets befolkning fordras en långsiktplan. En dylik plan, kallad Norrbottenplanen, utarbetas för närvarande successivt inom länsstyrelsen med biträde av särskilda sakkunniga och expertorgan. Därvid behandlas bland annat vägförhållandena inom länet liksom frågan om ett effektivt tillvaratagande av existerande virkesöverskott.

Såsom ett nytt och viktigt led i Norrbottenplanen bör ingå en inventering av de norrbottniska järnmalmen. Länsstyrelsen räknar nämligen med att därest stålproduktionen och malmförbrukningen i Europa utvecklas enligt prognoser, framlagda av olika europeiska samarbetsorgan, kan malmbrytningen i Norrbotten på längre sikt ökas avsevärt. För att få en säker grundval för utbyggnaden är det emellertid nödvändigt, att en allmän inventering av järnmalmsreserverna kommer till stånd och i anslutning därtill en mångsidig utredning av de i sammanhang med malmexploaterings framtida utveckling uppkommande problemen.

Hittills gjorda utredningar om ett effektivt tillvaratagande av Norrbottens naturtillgångar har i allmänhet igångsatts på lokalt initiativ och utförts i länets regi, även om staten som regel lämnat sin ekonomiska medverkan. För egen del finner jag det också naturligt att de förberedande undersökningarna i olika för länets näringsliv betydelsefulla frågor handhas i den ordning, som exempelvis nu sker inom ramen för den pågående Norrbottenplanen. När det gäller den måhända största av Norrbottens naturtillgångar, järnmalmen, är jag emellertid medveten om svårigheterna att genom utredningsarbete på länsplanet åstadkomma en samlad översikt. Det räcker här inte bara att skaffa ökad kännedom om malmreservernas läge och storlek. Malmexploaterings framtida lokalisering och omfattning påverkar, ofta på ett avgörande sätt, samhällsbildning och sysselsättning i de berörda länsdelarna. Exempelvis kan malmexploatering inom nya trakter medföra stora förskjutningar i bebyggelsestrukturen. Investeringar i nya och bestående

samhällen bör ske under hänsynstagande härtill. Uppkomsten av nya eller utbyggnad av befintliga gruvssamhällen ökar vidare avsättningsmöjligheterna för jordbruksprodukter och påverkar därigenom jordbrukets utveckling och inriktning. Motsvarande synpunkter kan anläggas på lokaliseringen och inriktningen av småindustri och hantverk i dess egenskap av serviceorgan för den egentliga storindustrin. En annan faktor är behovet av samordning mellan malmbrytningen och skogsbruket i avseende på transportvägar och arbetskraftsbehov.

Ur dessa synpunkter har jag förståelse för det av länsstyrelsen framförda önskemålet att särskilda sakkunniga skall få i uppdrag att utreda de olika frågorna i samband med en allmän järnmalmsinventering inom Norrbottens län och är beredd medverka till att en dylik utredning kommer till stånd.

Utredningen skall självfallet i sitt arbete nära samråda med den pågående länsstyrelseutredningen och i första hand behandla de med en allmän järnmalmsinventering och med en förväntad ökad malmutvinning inom länet sammanhängande frågorna. Samtidigt bör emellertid utredningen vara oförhindrad att ta upp angränsande, för näringslivet och för den arbetande befolkningen i Norrbotten betydelsefulla frågeställningar, vilka utredningen i samförstånd med dem, som nu arbetar med Norrbottenplanen, finner lämpligt att infoga i programmet.

Länsstyrelsens i Norrbottens län skrivelse den 10 april 1960 har bifogats detta betänkande som *Bilaga 1*.

I enlighet med direktiven har utredningen inriktat sig på att undersöka behovet av en ökad kännedom om järnmalmstillgångarna i Norrbotten samt att framlägga allmänna riktlinjer för en inventering av dessa naturtillgångar. I samband härmed har utredningen behandlat de organisatoriska förutsättningarna för en inventering och upprättat kalkyler angående kostnaderna.

Sedan utredningen under sitt arbete tidigt blivit övertygad om vikten av att en sådan inventering påbörjas snarast möjligt, har utredningen i framställning den 21 augusti 1961 föreslagit att medel skulle ställas till förfogande under budgetåret 1962/63 för påbörjande av en järnmalmsinventering i Norrbotten. Detta förslag har godtagits av statsmakterna.¹

I anslutning till det förslag som utredningen framlägger rörande en allmän järnmalmsinventering har utredningen granskat innehållet i nu gällande gruvrättsliga regler och i samband därmed undersökt möjligheterna att genom olika lagstiftningsåtgärder få till stånd en sådan ordning, att hinder av rättslig beskaffenhet icke äventyrar ett rationellt tillgodogörande av undersökningsresultaten. Med särskild tanke på förhållandena i Norrbotten har utredningen i anslutning därtill tagit upp frågan om införande av särskilda lagregler i syfte att underlätta en strukturrationalisering inom gruvnäringen samt skapa förutsättningar för gruvdrift, som må anses önskvärd från samhälleliga synpunkter.

I ett inledande skede har utredningen låtit verkställa en förberedande undersökning angående förutsättningarna för vissa organisatoriska omläggningar av den statliga verksamheten inom hithörande område. Utred-

¹ Prop. 1962: 1 (bil. 12 p. 25 och 26); SU 10 (p. 24 och 25); rskr 10.

ningen är medveten om att resultaten av den föreslagna järnmalmsinventeringen kan nödvändiggöra bl. a. förbättrade resurser för handläggning av frågor sammanhängande med ett planmässigt utnyttjande av gjorda fynd. Utredningen, som icke funnit tillräcklig anledning föreligga att nu framlägga några reformförslag härutinnan, förutsätter att denna fråga uppmärksammas i annat sammanhang.

I efterföljande delar av detta betänkande upptager utredningen under en första avdelning frågan om en allmän järnmalmsinventering i Norrbottens län. I en andra avdelning behandlas de gruvrättsliga frågorna. Av utredningen upprättade lagutkast är intagna i slutet av betänkandet.

1. Allmän järnmalmsinventering i Norrbottens län

1.1. Inledning
1.2. Förutsättningar för en allmän järnmalmsinventering
1.3. Syftet med en allmän järnmalmsinventering
1.4. Omfattningen av en allmän järnmalmsinventering
1.5. Metoderna för en allmän järnmalmsinventering
1.6. Kostnaderna för en allmän järnmalmsinventering
1.7. Utvärdering av en allmän järnmalmsinventering
1.8. Övriga frågor som rör en allmän järnmalmsinventering

2. Gruvrättsliga frågor
2.1. Gruvrättens utveckling i Norrbottens län
2.2. Gruvrättsliga frågor som rör en allmän järnmalmsinventering
2.3. Gruvrättsliga frågor som rör utnyttjandet av järnmalmsfynd
2.4. Gruvrättsliga frågor som rör utnyttjandet av andra mineraler
2.5. Gruvrättsliga frågor som rör utnyttjandet av vattenkraft

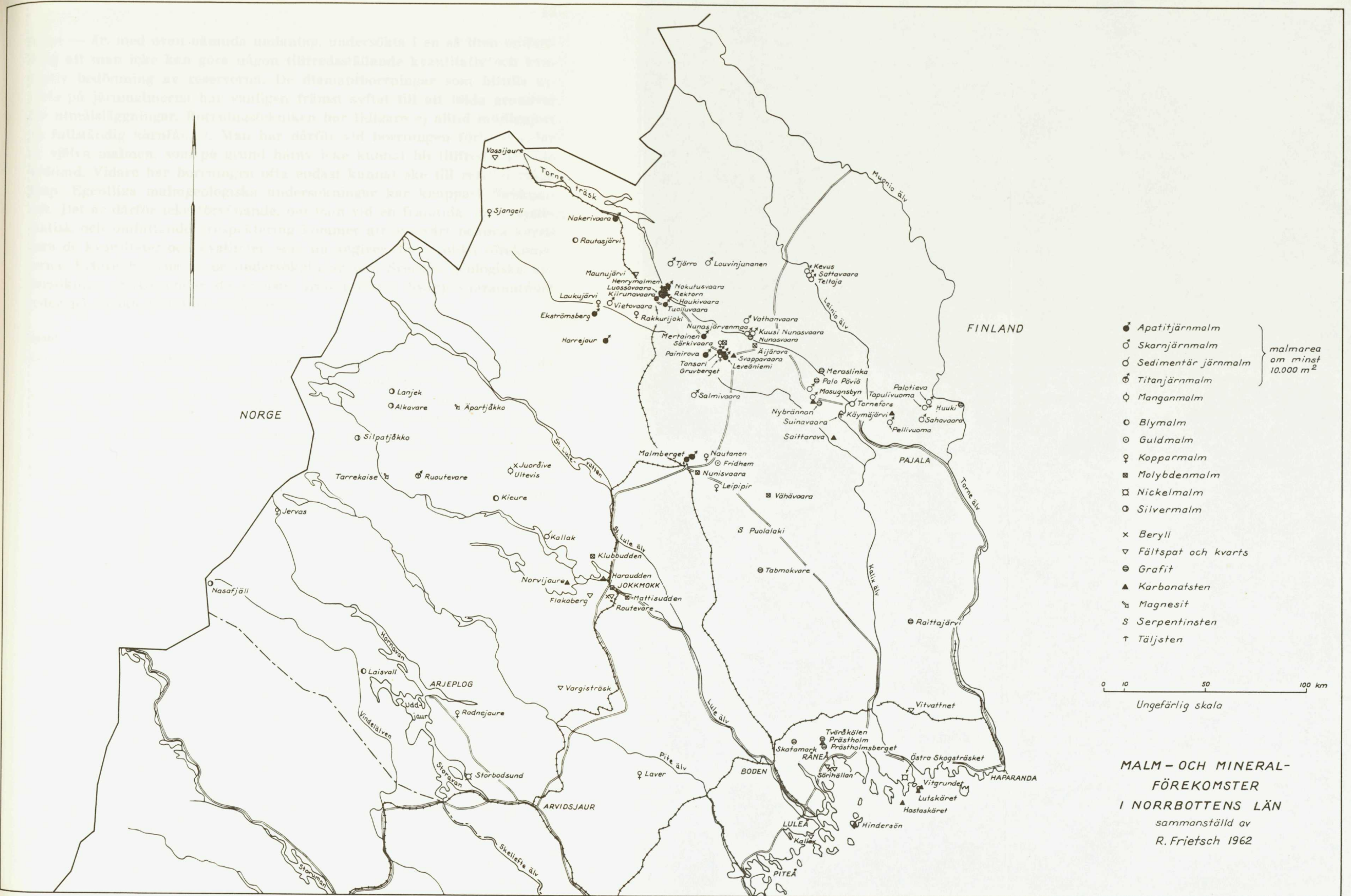
Malminventeringen

1 kap. Malm- och mineralförekomster i Norrbottens län

Beskrivning av fyndigheterna

I följande översikt av de förekomster av malmer och ekonomiskt viktiga mineral, som för närvarande är kända i Norrbottens län, har beskrivningen av fyndigheterna gjorts mycket kortfattad.¹ För ett stort antal förekomster anges endast läget (jfr även härvid intagen karta över malm- och mineralförekomster i Norrbottens län). De geologiska förhållandena vid fyndigheten är i regel icke närmare beskrivna. Däremot anges om fyndigheten varit föremål för brytning samt i viktigare fall ägaren, om förekomsten icke tillhör staten. För en del fyndigheter har medtagits malmarea, malm-tillgång och malmhalter, vilka uppgifter dock måste behandlas med största försiktighet, då de ofta bygger på ett bristfälligt underlag. Den nuvarande kännedomen om flertalet malm- och mineralförekomster i länet är nämligen ringa beroende på att i regel endast ofullständiga undersökningar utförts. Detta gäller dock givetvis icke de fyndigheter där brytning pågår eller beslutats. Bortsett från dessa fält saknas i det närmaste helt systematiska undersökningar, som kan läggas till grund för en realistisk bedömning av fyndigheternas ekonomiska värde. En stor del av förekomsterna är sålunda kända enbart genom geologiska karteringar vilka delvis är mycket översiktliga. I vissa fall har karteringarna åtföljts av sporadiska provtagningar för bedömning av metallhalterna. Även järnmalmerna — vilka så vitt nu kan bedömas har det största ekonomiska värdet av länets samtliga malm- och mineralfyndig-

¹ För mera detaljerade beskrivningar av förekomsterna hänvisas till litteraturen inom området. Uppgifter beträffande järnmalmerna återfinnes i Geijer, P. — Magnusson, N. H. (1952), »The iron ores of Sweden», Symposium sur le gisements de fer du monde, XIX Congrès Géologique International; »Malmkommissionens slutbetänkande, utredning angående nyttiggörandet av statens norrländska malmfyndigheter» (SOU 1924: 32) och Frietsch, R., »Järnmalmsförekomster inom Norrbottens län», *Bilaga 2*. För övriga malm- och mineralförekomster hänvisas till Ödman, O. H. (1957), »Beskrivning till berggrundskarta över urberget i Norrbottens län», SGU ser. Ca nr 41; Geijer, P. (1931), »Berggrunden inom malmtrakten Kiruna—Gällivare—Pajala», SGU ser. C nr 366 och Tegengren, F. R. (1924), »Sve- riges ädlare malmer och bergverk», SGU ser. Ca nr 17. Uppgifter beträffande karbonatstenarna återfinnes i Svenonius, F. (1916), »Norrbottens läns kalkstensförekomster från praktisk och särskilt agrikulturell synpunkt», SGU ser. C nr 269 och »Utredning rörande det svenska jordbrukets kalkförsörjning», rapport från SGU 1931.

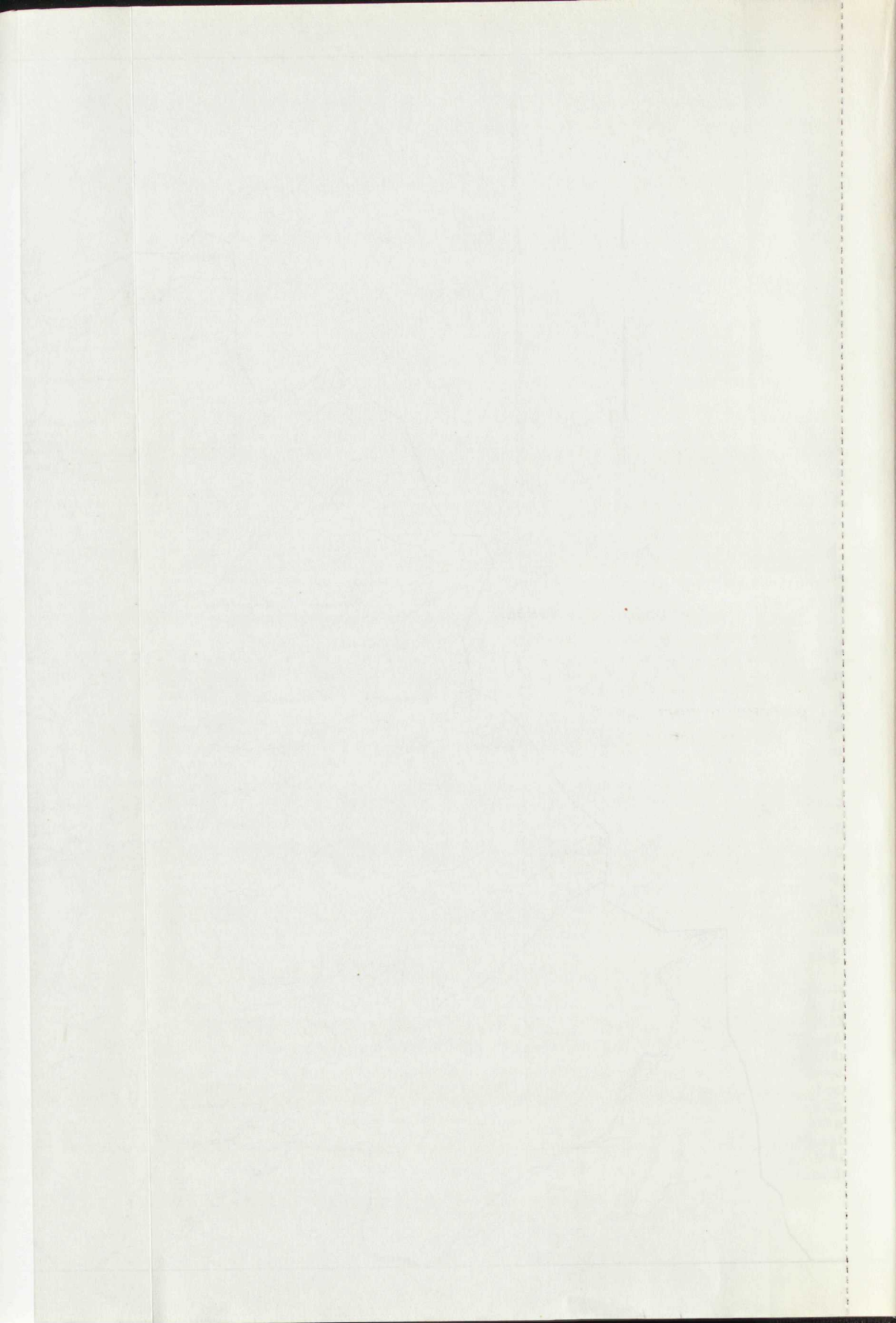

- Apatitjärnmalm
- Skarnjärnmalm
- Sedimentär järnmalm
- ⊖ Titanjärnmalm
- Manganmalm
- Blymalm
- Guldmalm
- ♀ Kopparmalm
- ⊠ Molybdenmalm
- ⊠ Nickelmalm
- Silvermalm
- × Beryll
- ▽ Fältspat och kvarts
- ⊖ Grafit
- ▲ Karbonatsten
- ⊠ Magnesit
- S Serpentinsten
- ↑ Täljsten

} malmarea om minst 10.000 m²

0 10 50 100 km
Ungefärlig skala

MALM- OCH MINERAL-FÖREKOMSTER I NORRBOTTENS LÄN
sammanställd av R. Frietsch 1962

heter — är, med ovan nämnda undantag, undersökta i en så liten omfattning att man icke kan göra någon tillfredsställande kvantitativ och kvalitativ bedömning av reserverna. De diamantbörningar som hittills utförts på järnmalmerna har vanligen främst syftat till att bilda grundval för utmålsläggningar. Borrningstekniken har tidigare ej alltid möjliggjort en fullständig kärnfångst. Man har därför vid borrningen förlorat delar av själva malmen, som på grund härav icke kunnat bli tillfredsställande bedömd. Vidare har borrningen ofta endast kunnat ske till relativt ringa djup. Egentliga malmgeologiska undersökningar har knappast förekommit. Det är därför icke förvånande, om man vid en framtida, mera systematisk och omfattande prospektering kommer att avsevärt behöva korrigera de kvantiteter och kvaliteter, som nu angives för de olika förekomsterna. Erfarenheterna av de undersökningar som Sveriges geologiska undersökning (SGU) under de senaste åren utfört i Svappavaaraområdet tyder på dylika framtida möjligheter.

Apatit

Betydelsefulla apatitgångar finnes i apatitjärnmalmerna, främst i de i närheten av Kiruna liggande malmerna *Haukivaara*, *Henrymalmen*, *Nokutusvaara* och *Rektorn* samt i *Malmberget*. Under de båda världskrigen har en betydande produktion av apatitlig förekomst vid *Malmberget*, varigenom stora kvantiteter superfosfat kunnat lämnas till jordbruket. Under åren 1940—1946 uppgick den anrikade sligen till drygt 223 200 ton. I huvudsak anrikades malm från *Malmberget* och *Rektorn*.

I porfyreerna norr om Kiruna och gabbbron på *Dundret* vid *Gällivare* uppträder små och ekonomiskt intresselösa gångar av apatit.

Beryll

Detta mineral är känt i pegmatitgångar i *Sörihallan*, 6 km söder om *Råneå*, i *Routevare*, 5 km söder om *Jokkmokk*, samt i *Juoråive*, 80 km nordväst om *Jokkmokk*. I sistnämnda fyndighet, som är värd en närmare undersökning, uppträder beryll jämte topas i tvenne cirka 1—2 m breda och minst 90 m långa pegmatitgångar.

Blymalm

I *Laisvall*, belägen i fjällranden 35 km västnordväst om *Arjeplog*, finnes betydande blymalmstillgångar. Fyndigheten, som omfattar 33 miljoner ton malm med 4,4 procent bly, äges och brytes av *Bolidens Gruv Aktiebolag*. År 1961 uppgick brytningen till 860 000 ton malm.

Vid *Rautasjärvi*, 23 km nordväst om Kiruna, förekommer en svag impregnation av blyglans i sandsten.

Vid *Kieure*, 5 km nordväst om *Tjämotis*, föreligger en smal gångzon som håller blyglans och zinkblände.

Fältspat och kvarts

I anslutning till Revsundsgraniten och de senkarelska migmatitgraniterna uppträder flerstädes pegmatiter av fältspat och kvarts. Det är dock endast ur de senares pegmatiter, som någon produktion förekommit.

Kallax, belägen 9 km söder om Luleå, samt ett flertal fyndigheter 3—5 km söder om *Råned* har brutits såväl på kvarts som fältspat. Vid *Vitvattnet*, 22 km norr om Nederkalix, har i tre förekomster små kvantiteter fältspat utvunnits. I trakten av Jokkmokk ligger som nyss nämnts *Routevare* ävensom *Flakaberg*, 12 km västsydväst om Jokkmokk, i vilka kvarts och fältspat brutits. Så har även under de senaste åren skett i närheten av *Vargjisträsk*, 57 km sydsydväst om Jokkmokk.

Vid *Vassijaure* intill riksgränsbanan har mindre partier kvarts brutits.

Vidare förekommer i urberget rätt mäktiga kvartsiter, som dock icke har den grad av renhet, i kombination med ett gott transportläge, att de tekniskt kan utnyttjas. En kvartsit av relativt god kvalitet och med ett utmärkt läge är *Maunujärvi*, belägen intill riksgränsbanan 17 km nordväst om Kiruna.

Grafit

Grafithaltiga bergarter förekommer i länet främst i området mellan Svappavaara och Pajala. De ekonomiskt intressanta fyndigheterna ligger huvudsakligen i området väster om Vittangi och kring Masugnsbyn. Grafithalten i dessa bergarter uppgår till 25 å 45 procent. Man har uppskattat arean av de större, närmare kända fyndigheterna till 140 000 m², vilket innebär att, om man räknar med ett djupgående av 200 m och med en genomsnittlig halt om 25 procent, tillgångarna uppgår till 17,5 miljoner ton grafit. Trots att tillgången sålunda är betydande har grafiten hittills icke blivit föremål för någon ekonomisk utvinning. Detta beror delvis på att den är mycket finkornig och därigenom svåränrikad och svåränvändbar. Vidare åtföljes den ofta av höga svavelhalter.

Den största grafitfyndigheten i *Vittangiområdet*, där ett flertal förekomster finnes, är *Nunasvaara* belägen 10 km västnordväst om Vittangi. Sydöst om Vittangiområdet finnes grafit i *Palo Pöviö* och i *Meraslinka*, 9 respektive 15 km nordnordost om Masugnsbyn. Den 4 km sydost om Masugnsbyn belägna fyndigheten *Nybrännan* (Vehkovaara) har under senare tid varit föremål för brytning genom Norrbottens Järnverks Aktiebolag (NJA). Förekomsten ligger i ett stråk av grafithaltiga bergarter, vilket mot söder sträcker sig fram till Saittarova. Inom detta stråk torde relativt stora tillgångar av grafit finnas.

Grafitförekomster, på vilka undersökningsarbeten gjorts vid skilda tillfällen, är *Tväråkölen*, 12 km nordnordväst om Råneå, *Prästholsberget*, 11 km nordnordväst om Råneå, *Skatamark*, 15 km nordost om Boden, *Raittajärvi*, 21 km nordost om Överkalix, *Tabmokvare*, 61 km sydost om Gällivare, och *Huuki*, 30 km nordost om Pajala.

Guld

Vid *Fridhem*, 14 km ostnordost om Gällivare, förekommer kvartsgångar som håller ringa mängder av guld.

Järnmalm

I tabell 1 redovisas de i länet befintliga järnmalmstillgångarna så långt man nu känner dem. Endast malmer som har en area om minst 10 000 m² har medtagits. Tabellen grundas i huvudsak på uppgifter som hämtats ur Geijer och Magnussons »The iron ores of Sweden» och ur Frietschs

TABELL 1

**Järnmalmer med en area om minst 10.000 kvadratmeter
i Norrbottens län**

Fyndighet	Produktion år 1961 1000 ton	Tillgångar milj. ton	Järninnehåll milj. ton	Area kvadratmeter	Djup meter	Procent		
						järn	fosfor	svavel
<i>Apatitjärnmalmer</i>								
Kiirunavaara	11 993	1 600	1 000	340 000	1 000	59—67	0,06—1,8	0,03
Malmberget	4 320	450	280	187 000	800	60—64	0,3—0,7	0,03—0,05
Leveäniemi		200	95	200 000	500	25—66	0,05—0,8	0,01—0,05
Gruvberget		70	39	52 000	300	50—60	0,8—1,0	0,01—0,02
Mertainen		55	26	75 000	230	42—60	0,01—0,05	0,02
Ekströmsberg		25	15	50 000	200	59	1,2	0,01—0,06
Tuolluvaara	533	20	13	12 000		60—68	0,02—0,3	0,05
Luossavaara	577	15	8	20 000		58—64	0,03—0,3	0,03
Rektorn	69	8	3	20 000	100	33	3,5	
Haukivaara		6	3	15 000	100	50	2,5	
Nokutusvaara	161	6	2	15 000	100	40—45	4,0	
Henrymalmen		5	2	10 000	100	45	5,0	
Harrejaur				10 000		66	0,02	0,03
Painirova								
Nakerivaara						30—40	0,01—0,1	0,004—0,1
	17 653	2 460	1 486					
<i>Skarnjärnmalmer</i>								
Kaunisvaara		90	36	110 000	300	40—58	<0,1	0,1—4,0
Masugnsbyn		50	20	59 000	300	40—58	<0,1	0,002—4,2
Lannavaara		20	8	35 000	200			
Salmivaara		20	8	25 000	200	42—51	0,02—0,04	1,5—4,5
Vittangi		10	4	35 000	100			
Tjärro		6	2	18 000	100	40	0,02—0,04	0,05—2,2
Vietovaara		4	2	10 000	100	53—65	0,02—0,2	2,8—5,9
Pellivuoma		4	1	10 000	100			
Louvinjunanen		3	1	10 000	100	30—35	0,06	0,3
		207	82					
<i>Sedimentära järnmalmer</i>								
Kallak		50	17	97 000	150	35—38	0,04	0,6
Tornefors		3	1	10 000	100	27—45	0,05—0,2	1,5—5,0
		53	18					
Totalt i länet		2 720	1 586					

»Järnmalmstillgångar inom Norrbottens län» (Bilaga 2). Vidare bygger uppgifterna för fyndigheterna Gruvberget (Svappavaara), Leveäniemi, Mmer-tainen och Painirova på de resultat som framkommit vid de undersökningar som SGU bedrivit sedan år 1957 för Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag (LKAB) i Svappavaara-området. Däremot har ej medtagits resultaten av de undersökningar som LKAB utför i MalMBERGET och som, enligt de preliminära uppgifter som nu föreligger, torde komma att medföra en väsentlig ökning av malmtillgångarna.

Beräkningen av tillgångarnas storlek har inneburit svårigheter, då huvuddelen av fyndigheterna är ofullständigt undersökta såväl i fråga om malmernas djupgående och area som beträffande deras halter. Uppgifterna om malmernas djupgående bygger sålunda i flera förekomster på en sannolikhetsbedömning med beaktande av allmänna geologiska faktorer. Likaså grundar sig uppgifterna om arean ofta på en tämligen grov uppskattning. De i tabellen redovisade analysvärdena anger för flertalet fyndigheter haltvariationerna i stort och endast för några förekomster redovisas medelvärden. Det bör dock påpekas att analyserna för flera av förekomsterna är sporadiska och osäkra.

Enligt tabellen uppgår de nu kända järnmalmstillgångarna i Norrbotten till 2 720 miljoner ton med järninnehåll av 1 586 miljoner ton. Järnmalmstillgångarna i Mellansverige uppgives till 650 miljoner ton med ett järninnehåll av 255 miljoner ton. Sammanlagt utgör de här redovisade järnmalmstillgångarna 3 370 miljoner ton med ett järninnehåll av 1 841 miljoner fördelade på:

	milj. ton malm	i procent av totala kvantiteten	milj. ton järn	i procent av totala kvantiteten
Norrbottens län	2 720	81	1 586	86
Mellansverige	650	19	255	14

De norrbottniska malmtillgångarna skulle sålunda — bortsett från den förväntade ökningen i MalMBERGET — utgöra 81 procent av Sveriges totala järnmalmstillgångar och hålla 86 procent av det totala järninnehållet i dessa.

I det föregående har icke medräknats de titanrika järnmalmerna, vilka har ringa betydelse för järnframställning men kan utnyttjas på grund av relativt höga halter av titan och vanadin. Tillgångarna av dessa malmer uppgives för hela landet till 300 miljoner ton med ett järninnehåll av omkring 100 miljoner ton.

Av de 2 720 miljoner ton järnmalm som är kända i Norrbottens län faller huvudparten på de under brytningen varande fyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Tuolluvaara och MalMBERGET med Koskullskulle, nämligen 2 085 miljoner ton motsvarande 77 procent av de i länet redovisade tillgångarna. Dessa fyndigheter förbigås i det följande. I stället

skall där lämnas en kortfattad redogörelse för vad man för närvarande vet om de övriga järnmalmerna i länet, vilka tillsammans utgör en betydande reserv omfattande mera än 600 miljoner ton. Malmer med en area understigande 10 000 m² har dock inte upptagits till behandling.

Förekomsterna har uppdelats i tre huvudgrupper, nämligen apatitjärnmalmer, skarnjärnmalmer och sedimentära järnmalmer. Av dessa dominerar apatitjärnmalmerna kvantitetsmässigt; tillgångarna beräknas till 375 miljoner ton. För skarnjärnmalmerna räknar man med en sammanlagd tillgång av 207 miljoner ton och för de sedimentära malmerna med 53 miljoner ton.

Apatitjärnmalmerna, som uppträder i anslutning till vulkaniska bergarter, utgöres huvudsakligen av svartmalm, men i några förekomster uppträder även blodsten. Järnhalten är hög, i regel uppgående till omkring 60 procent. Fosforhalten, i form av apatit, är i allmänhet betydande och varierar mellan några tiondels och ett par procent. Vidare förekommer i ett antal fyndigheter — främst i sådana där malmen uppträder breccieartat — fosforfattig malm som håller mindre än 0,1 procent. Svavelhalten är genomgående låg.

Ekströmsberg, belägen 30 km väst om Kiruna, har en area i dagen som omfattar 50 000 m². De undersökningar som utfördes av SGU under åren 1950—1952 visar emellertid att arean minskar mot djupet. På en nivå 75 m under markytan beräknas malmens area utgöra cirka 30 000 m². Ned till ett djup av 200 m under dagen torde man kunna räkna med en malmkvantitet av 25 miljoner ton. Malmen, som består av svartmalm och blodsten med övervikt för den förra, håller i genomsnitt 59 procent järn och 1,2 procent fosfor.

Grubberget (Svappavaara), belägen 2,5 km väst om Svappavaara, har en area av 52 000 m² och består av svartmalm och blodsten. Malmen är känd till ett djup av 300 m under dagytan. Den påvisade malmkvantiteten ned till detta djup utgör 70 miljoner ton. Svartmalmen håller i huvudsak över 53 procent järn och omkring 1,0 procent fosfor samt blodstenen över 50 procent järn och omkring 0,8 procent fosfor.

Harrejaure, belägen 31 km västsydväst om Kiruna, har en area på drygt 10 000 m². I fyndigheten förekommer en delvis rik breccia med svartmalm och blodsten som håller 65,5 procent järn, 0,015 procent fosfor och 0,03 procent svavel. Fyndigheten tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernen (Johnson-koncernen).

Haukivaara är belägen i Kiruna C sydost om Luossavaara. Fyndigheten som upptäcktes år 1960 av LKAB har en area om cirka 15 000 m². Malmen som utgöres av blodsten med mycket små mängder svartmalm håller omkring 50 procent järn och 2,5 procent fosfor.

Henrymalmen, belägen 5 km nordnordost om Kiruna, har en area på omkring 10 000 m². Malmen, som till övervägande del består av blodsten

och i liten mängd av svartmalm, håller cirka 45 procent järn och 5 procent fosfor.

Leveäniemi är belägen 3 km sydväst om Svappavaara. Enligt äldre beräkningar omfattar den en area om 32 000 m² och skulle ned till ett djup av 200 m under ytan hålla 30 miljoner ton malm. De nya undersökningar som sedan år 1957 utförts av SGU visar att fyndigheten är av betydligt större omfattning än man tidigare räknat med och att den har en mycket komplicerad uppbyggnad. Areal uppskattas sålunda på geofysiska grunder numera till 200 000 m². Malmen består huvudsakligen av svartmalm, men blodsten förekommer i underordnad mängd. I fyndigheten ingår stora partier samlad malm blandade med malmbreccia av betydande omfattning. Enligt föreliggande preliminära beräkningar finnes i fyndigheten omkring 100 miljoner ton malm med över 58 procent järn och 100 miljoner ton malmbreccia hållande mellan 25 och 48 procent järn. Såväl malmen som malmbreccian håller mellan 0,1 och 0,8 procent fosfor. I den södra delen av fyndigheten förekommer dock betydande partier med malm som håller under 0,1 procent fosfor.

Mertainen är belägen 29 km sydost om Kiruna. I fyndigheten förekommer svartmalm uppträdande dels som relativt små, samlade kroppar, dels som malmbreccia. Enligt beräkningar som gjorts av SGU år 1960 intager rikmalmskropparna en area om 13 000 m² och malmbreccian en area om 62 000 m². Ned till ett djup av 234 m finnes 17 miljoner ton malm med omkring 60 procent järn och 38 miljoner ton malmbreccia med omkring 42 procent järn. Fosforhalten i såväl malm som malmbreccia understiger i regel 0,05 procent. Fyndigheten har under åren 1956—1958 brutits av NJA.

Nakerivaara är belägen strax intill Torneträsk station. I fyndigheten, som till en del ligger under ett mäktigt jordtäckte, uppträder svartmalm dels som malmbreccia, dels som impregnation i gråberg. De malmförande partierna, som delvis är relativt mäktiga, håller mellan 30 och 40 procent järn. Fosforhalten varierar mellan 0,01 och 0,1 procent.

Nokutusvaara är belägen 5 km nordnordost om Kiruna. Malmen, som omfattar en area på omkring 15 000 m², består såväl av svartmalm som av blodsten. Järnhalten uppskattas till mellan 40 och 45 procent. Fosforhalten uppgår till omkring 4 procent. Fyndigheten har under åren 1961—1962 varit föremål för brytning genom LKAB.

Painirova är belägen 10 km väst om Svappavaara. Fyndigheten är mycket ofullständigt undersökt, men nyligen utförda geofysiska mätningar antyder, att järninnehållet per meter avsänkning uppgår till omkring 30 000 ton. Några borrhningar är icke utförda, varför malmtillgångarna ej kan anges. Malmen utgöres av svartmalm och föreligger dels som samlade kroppar, dels som malmbreccia. Järnhalten är därför rätt varie-

rande. Fosforhalten är över stora delar låg och understiger 0,1 procent. I fältets sydöstra delar synes dock fosforrikare malm förekomma.

Skarnjärnmalmerna uppträder i anslutning till såväl sedimentära som vulkaniska bergarter. Dessa malmer uppbygges av svartmalm och åtföljes av mindre eller större skarnmassor. Järnhalten är lägre än i apatitjärnmalmerna och uppgår i regel till mellan 40 och 50 procent. Fosforhalten är låg, men blir dock aldrig så obetydlig, att man ur dessa förekomster skulle kunna erhålla en fosforren malm. Skarnjärnmalmerna är rikligt kisuppblandade; svavelhalten överstiger vanligen 1 procent och uppgår stundom till 4 à 5 procent.

Kaunisvaarafälten bildar ett 9 km långt stråk vars sydända är belägen 17 km norr om Pajala. Från söder mot norr föreligger fyndigheterna Sahavaara, Tapulivuoma och Palotieva. Malmen utgöres av kishaltig svartmalm som åtföljes av skarn. Den sammanlagda malmarean uppskattas till 110 000 m². För varje avsänkt meter räknar man med att kunna erhålla 170 000 ton rikare malm med 58 procent järn och 220 000 ton fattigare malm med 40 procent järn. Svavelhalten varierar mellan 0,1 och 4 procent. Fosforhalterna understiger genomgående 0,1 procent.

Lannavaarafälten omfattar tre inom samma stråk liggande fyndigheter, nämligen *Kevus* och *Teltaja*, belägna 4,5 respektive 8 km söder om Lannavaara, samt den mellan dessa liggande mindre betydande *Sattavaara*. Fyndigheterna är mycket bristfälligt kända men bildar tillsammans en betydande förekomst. Sammanlagda arean uppgår till omkring 35 000 m². Såväl svartmalm som blodsten har påträffats vid borrhningarna, som i *Teltaja* nådde ett djup av 100 m. Analyser saknas.

Lowinjunanen är belägen 32 km nordost om Kiruna. Malmarean beräknas till 10 000 m². Malmen, som utgöres av svartmalm, håller 30—35 procent järn, 0,06 procent fosfor och 0,3 procent svavel. Fyndigheten tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernen.

Masugnsbyfälten bildar ett 8 km långt, ofullständigt undersökt stråk vars sydända är belägen i Masugnsbyn. Fyndigheterna är från söder mot norr: Junosuando, Vähävaara, Väливаara, Vuoma, Isovaara och Nya Isovaara. Av dessa tillhör Väливаara och Isovaara de sedimentära järnmalmerna. I övervägande delen av fyndigheterna föreligger en kisförande, skarnig svartmalm fattig på fosfor. Den sammanlagda arean beräknas uppgå till 59 000 m². För varje avsänkt meter beräknas denna area kunna ge 108 000 ton rikare malm med cirka 58 procent järn och 28 000 ton slig erhållen ur fattigare malm. Fosforhalterna ligger genomgående under 0,1 procent. Svavelhalten varierar mellan 0,002 och 4,2 procent men uppgår vanligen till 1 à 2 procent.

Pellivuoma ligger 24 km västnordväst om Pajala. Fyndigheten, som är ofullständigt undersökt, omfattar troligen en area om 10 000 m². Vid de undersökningar som hittills utförts, påträffades kisförande svartmalm.

Salmivaara är belägen 33 km nordnordost om Gällivare. Fyndigheten är otillräckligt undersökt, men malmarean kan uppskattas till åtminstone 25 000 m². Malmen utgöres av kisrik svartmalm som håller 42—51 procent järn, 0,017—0,036 procent fosfor och 1,5—4,5 procent svavel.

Tjärro är belägen 21 km nordost om Kiruna och utgöres av en långsträckt kropp av skarnförande svartmalm. Arealen har beräknats till 18 000 m². Malmen håller cirka 40 procent järn, 0,016—0,036 procent fosfor och 0,05—2,2 procent svavel. Fyndigheten tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernen.

Vietovaara är belägen 22 km väster om Kiruna. Fyndigheten torde ha en area som uppgår åtminstone till 10 000 m²; enligt vissa beräkningar uppgår den till 16 000 m². Malmen, som utgöres av en kisig svartmalm, håller 53—65 procent järn, 0,02—0,2 procent fosfor och 2,8—5,9 procent svavel.

Vittangifälten består av ett flertal från varandra helt skilda, ofullständigt undersökta fyndigheter. De mest betydande är Kuusi Nunasvaara, Nunasjärvenmaa och Vathanvaara. *Kuusi Nunasvaara* ligger 12 km nordväst om Vittangi. Malmen, som består av en skarnblandad svartmalm, har en area på 10 000 m². *Nunasjärvenmaa* ligger 14 km västnordväst om Vittangi. Malmen utgöres av en kisleförande svartmalm och har en area på 15 000 m². *Vathanvaara* ligger 17 km nordost om Svappavaara. Malmen utgöres av en skarnblandad svartmalm som håller 40—57 procent järn. Fosforhalten uppgår till omkring 0,02 procent. Svavelhalten varierar, men är delvis mycket hög. Malmarean har beräknats till 10 000 m².

De *sedimentära järnmalmerna* uppträder i sedimentära och vulkaniska bergarter. Malmerna är kvartsrika och kvartsen föreligger ofta som mer eller mindre tydliga skikt. Malmineralet utgöres huvudsakligen av magnetit, men hämatit förekommer även. Fosforhalten är genomgående låg och överstiger icke 0,2 procent. Svavelhalten är starkt varierande.

Kallak ligger 37 km nordväst om Jokkmokk. Malmen består till övervägande del av svartmalm och i underordnad mängd av blodsten. Järnhalterna är låga och varierar mellan 35 och 38 procent. Fosforhalten håller sig kring 0,04 procent och svavelhalten kring 0,6 procent. Kiselsyrehalten uppgår till 38 à 39 procent. Malmen, som är känd ned till ett djup av 90 m, har en area på 97 000 m², vilket innebär en kvantitet på 350 000 ton malm per meter avsänkning. Räknat ned till ett djup av 150 m bör i fyndigheten sålunda finnas omkring 50 miljoner ton malm.

Tornefors, belägen i Junosuando by, omfattar en area på 10 000—15 000 m². Den kvartsblandade svartmalmen, uppblandad med kiser, håller låga järnhalter, ofta mindre än 45 procent. Fosforhalten varierar mellan 0,05 och 0,15 procent. Svavelhalten uppgår till 1,5—5 procent och kiselsyrehalten till maximalt 49 procent.

Karbonatsten

Kalksten och dolomit är kända från flera lokaler i länet, men endast ett fåtal har varit föremål för ett ekonomiskt utnyttjande.

Norvijaure, belägen 25 km väster om Jokkmokk, utgör en mycket betydande kalkstensförekomst med en area om 75 000 m². Tillgångarna beräknas till 5 miljoner ton.

Haraudden, belägen 6 km nordväst om Jokkmokk, är av mindre betydelse än föregående. Stråket, som är dåligt blottat, kan följas på en sträcka av 1 km.

Masugnsbyn ligger i anslutning till den södra delen av järnmalmstråket. Här förekommer huvudsakligen dolomit med kalksten i underordnad mängd. Fyndigheten har under de senaste åren brutits av NJA.

I skärgården utanför Luleå och Nederkalix finnes flerstädes karbonatstensförekomster, som är ofullständigt undersökta. 21 km öster om Luleå ligger *Hindersön*. *Vitgrundet*, 17 km sydost om Nederkalix, utgöres av en dolomit som enligt tillgängliga uppskattningar håller flera miljoner ton. *Hastaskär*, 21 km söder om Nederkalix, och *Lutskärsgrundet*, 16 km sydost om Nederkalix, är av mindre omfattning.

I *Prästholt*, 10 km nordnordväst om Råneå, är de kända tillgångarna beräknade till 600 000 ton. Fyndigheten har under senare tid varit föremål för brytning i begränsad omfattning.

Icke närmare undersökta, men troligen mera betydande karbonatstenar förekommer vid *Svappavaara*, *Saittarova* och *Käymäjärvi*.

Inom fjällkedjan, som är mycket ofullständigt undersökt med avseende på mineraltillgångar, finnes på flera ställen karbonatstenar av vilka dock de flesta är otillgängligt belägna. Intill riksgränsbanan vid Björklidens station finnes stora och delvis mycket rena kalkstenar. Vid Vakkejokk på nordsidan av Torneträsk, norr om Stordalens station, föreligger en dolomit som brutits av NJA.

Kopparmalm

I länet förekommer på ett flertal ställen kopparmalmsimpregnationer, av vilka en del brutits redan på 1600- och 1700-talen.

Gruberget (*Svappavaara*), belägen 2,5 km väster om Svappavaara, upptäcktes år 1654. Här föreligger intill järnmalmen fattiga och numera betydelselösa impregnationer av kopparmalm. 5 km nordväst om Svappavaara ligger *Särkivaara*, som bearbetades under mitten av 1700-talet.

Sjangeli, belägen 30 km sydväst om Abisko station, uppvisades år 1696 och har vid flera tillfällen varit föremål för gruvdrift. Inom fältet förekommer på sina håll rik kopparmalm, men malmkropparna är små och spridda. Eftersom fältet dessutom ligger avsides, synes en ekonomisk exploatering icke vara möjlig.

I slutet av 1800-talet upptäcktes *Nautanen*, 10 km ostnordost om Malmberget, jämte intill liggande Liikavaara, Nietsajoki, Fridhem och Sakkoski m. fl. Här finnes blott små förekomster med låga kopparhalter.

Leipipir, belägen 20 km sydost om Gällivare, upptäcktes år 1932 och äges av Bolidens Gruv Aktiebolag. Fyndigheten utgöres av en fattig kopparmalmsmineralisering med omkring 0,5—0,75 procent koppar som har en area på cirka 32 000 m². Guldhaltens uppgår till 0,5 gram per ton. Fyndigheten är en av de största kopparförekomsterna i Sverige.

Laver, 39 km västnordväst om Älvsbyn, upptäcktes år 1934 av Bolidens Gruv Aktiebolag, som även bröt fyndigheten fram till år 1946, då gruvan ansågs utbruten. Fyndigheten hade då producerat 1,3 miljoner ton malm med i medeltal 1,5 procent koppar.

Vid *Laukujärvi*, 20 km väster om Kiruna, har SGU under 1950-talet påträffat vidsträckt kopparmineraliseringar. Brytvärda halter har dock icke kunnat påvisas.

Rakkurijoki, 10 km sydsydväst om Kiruna, upptäcktes under 1950-talet av SGU. I fyndigheten förekommer en omfattande kismineralisering. Kopparhalterna är låga, men den stora utbredningen av mineraliseringen gör den väl värd en närmare undersökning.

Jervas, 75 km väster om Kvikkjokk, utgöres av en icke brytvärd kopparfyndighet, som hittades av Bolidens Gruv Aktiebolag i mitten av 1950-talet.

I *Radnejaurområdet*, ostnordost om Arjeplog, har SGU påträffat ett flertal kismalmsuppslag, vilka för närvarande är föremål för undersökningar.

Magnesit

Äpartjåkko, belägen 100 km norr om Kvikkjokk, utgör en betydande förekomst av magnesit, som under andra världskriget varit föremål för brytning. 20 km västnordväst om Kvikkjokk ligger den mindre betydande *Tarrekaise*.

Manganmalm

Söder om lågfjällsområdet *Ultevis* i Jokkmokks socken finns ett 25 km långt manganmalmsförande stråk, i vilket manganen förekommer utspridd i små men rika malmer och värdelösa impregnationer. Någon brytvärd malm har icke påträffats.

Molybdenmalm

Huvudsakligen i anslutning till pegmatiter uppträder flerstädes mineraliseringar av molybdenglans. Ingen av dessa är emellertid av den omfattning, att den för närvarande är brytvärd.

I Jokkmokkstrakten finnes ett flertal förekomster, nämligen i *Klubb-*

udden, 18 km nordväst om Jokkmokk, *Mattisudden*, 8 km ostsydost om Jokkmokk, och *Pokehällan*, 26 km ostsydost om Jokkmokk. Vidare finnes en fyndighet i själva *Jokkmokk*. Av dessa har Klubbudden varit föremål för brytning under andra världskriget.

I Gällivaretrakten förekommer molybden i *Nunisvaara*, 7 km sydost om Gällivare, och i *Vähävaara*, 40 km ostnordost om Gällivare. Av dessa har Vähävaara brutits i helt liten omfattning under första världskriget.

I *Äijärova*, 12 km ostnordost om Svappavaara, och i *Särkivaara*, 5 km nordnordväst om Svappavaara, förekommer vidare molybdenglans.

Nickelmalm

Östra Skogsträsket är belägen 8 km söder om Nederkalix. I fyndigheten uppträder en nickelhaltig magnetkis i gabbro, men några brytvärda kvantiteter torde inte förekomma.

Storbodsund, belägen 39 km västnordväst om Arvidsjaur, utgöres likaledes av en nickelhaltig magnetkis i gabbro.

Serpentinsten

I *Puolalaki*, 40 km sydost om Gällivare, har Wargöns Aktiebolag brutit serpentinsten vilken kommit till användning i Porjus smältverk.

Silvermalm

De i länet befintliga förekomsterna av silverhaltig blymalm har endast historiskt intresse, främst genom den betydelse de haft för odlingens framträngande till fjällkedjeområdet. *Nasafjäll*, belägen 120 km västnordväst om Arjeplog, bröts med avbrott från år 1636 till början av 1800-talet. Malmen utgöres av en kvartsgång som håller silverhaltig blyglans. I Kvikkjokksfjällen, 5 à 6 mil nordväst om Kvikkjokk, ligger fyndigheterna *Silpatjåkkko*, *Alkavare* och *Lanjek*, vilka även håller silverhaltig blyglans i kvartsgångar. Ingen av dessa fyndigheter har något ekonomiskt värde.

Titanjärnmalm

Ruotevare (Ruotivare) är belägen 12 km nordväst om Kvikkjokk. Malmen består av titanomagnetit och ilmenit. Fyndigheten, som är ofullständigt undersökt, har en area av 135 000 m². Malmtillgångarna har beräknats till 19 miljoner ton. Malmens genomsnittliga järnhalt uppgår till 47 procent och titanhalten till 11 procent.

Täljsten

I *Suinavaara*, 15 km sydost om Masugnsbyn, har täljsten påträffats och i liten utsträckning brutits för lokala behov. Om fyndighetens storlek och användbarhet för industriella ändamål är ingenting närmare känt.

Geologiska förutsättningar för nya undersökningar

Såsom förut framhållits kan en systematisk och omfattande prospektering komma att leda till att föreliggande uppgifter angående kvantiteter och kvaliteter hos nu kända malmförekomster måste revideras. Erinras må att de inom Svappavaaraområdet belägna fyndigheterna Leveäniemi, Gruvberget och Mertainen före nu pågående inventering hörde till de objekt som ansågs förhållandevis bäst kända. På grundval av resultaten från den snart avslutade inventeringen av detta område kan nu konstateras, att den äldre uppfattningen om dessa malmer i flera avseenden var felaktig, oaktat den tidigare bedömningen byggde på ett betydligt fylligare undersökningsmaterial än som vanligen stått till förfogande i länet. Leveäniemifyndigheten, som tidigare antogs hålla omkring 30 miljoner ton, har sålunda konstaterats innehålla en så väsentligt större mängd malm — omkring 200 miljoner ton — att exploatering ansågs omedelbart motiverad. Vidare må nämnas att LKAB genom undersökningar i MalMBERGET påvisat, att den s. k. Kaptensmalmen ökar kraftigt mot djupet, vilket motiverar en omprövning av brytningsplaneringen. — Såsom framgår av föregående avsnitt är de nu bristfälligt kända och ännu outnyttjade järnmalmsförekomsterna i länet av mycket betydande omfattning.

Enligt vad utredningen inhämtat finnes därjämte goda möjligheter till nyfynd av järnmalmer utanför de nu kända norrbottniska malmfälten. Detta gäller även inom områden, vilkas bergarter tidigare betraktats såsom ofyndiga. Under de senaste åren företagna flygmätningar har visat, att magnetiska indikationer förekommer inom vidsträckta områden. Såväl den geologiska länskartering vilken SGU avslutade år 1955 som under de senaste åren av olika intressenter utförda prospekteringsarbeten har resulterat i ett flertal fynd, vilka delvis torde vara av icke obetydlig storlek, såsom Haukivaara, Henrymalmen, Kallak, Louvinjunanen och Tjärro.

Omfattningen av prospekteringsverksamheten i Norrbotten avspeglar sig i det stora antal inmutningar, som beviljats under senare år. Här om hänvisas till den sammanställning över inmutningar inom Norrbottens län, vilken bifogats som *Bilaga 3*. Det må emellertid anmärkas, att blott en ringa del av inmutningarna torde komma att resultera i utmålsläggning.

Vår nuvarande kännedom om Norrbottens malm- och mineralförekomster är såsom ovan framgått mycket bristfällig. Underlag saknas sålunda för en realistisk bedömning av länets totala malmtillgångar. De geologiska förhållandena ger anledning förmoda att en allmän inventering av malmförekomsterna skulle ge en annan bild av dessa än den

vi nu äger och skapa en grundval för en långsiktig planläggning av malm-exploateringen i länet.

En dylik inventering kräver ett omfattande, detaljerat och långsiktigt undersökningsprogram. Frågan om hur ett sådant program bör läggas upp behandlas i nästa kapitel.

Såvitt nu kan bedömas utgör järnmalmerna den mest värdefulla delen av malm- och mineralförekomsterna i Norrbotten. Vid en allmän malm-inventering bör därför järnmalmerna inventeras i första hand. Samtidigt bör dock självfallet även förekomster av andra mineral uppmärksammas. I länet finnes bl. a. utbredda men fattiga förekomster av koppar och grafit. Jämfört med järnmalmerna är dessa mineraltillgångar visserligen av underordnad betydelse, men de kan icke desto mindre tänkas vara av sådan omfattning och kvalitet, att de kan utnyttjas ekonomiskt. Beträffande grafitförekomsterna måste dock frågan om grafitens tekniska användbarhet först lösas. Lovande försök i detta avseende har bl. a. utförts av NJA. Vidare kan även länets övriga mineraltillgångar — närmast kvarts, fältspat och karbonatsten — visa sig bli av intresse, kanske främst för den lokala försörjningen.

2 kap. Allmänna riktlinjer för en järnmalmsinventering i Norrbotten

Till grund för en järnmalmsinventering bör ligga en långsiktig plane-ring. Härigenom kan arbetena, som innefattar ett komplicerat växelspel mellan geologi, geofysik och borrhningar, utföras mera systematiskt och till lägre kostnader än vid en kortsiktig arbetsuppläggning. Samtidigt som geologiska och geofysiska arbeten bedrivs på vissa objekt kan så-lunda andra tidigare geologiskt och geofysiskt undersökta fyndigheter uppborras. Genom en dylik uppläggning av arbetet vinnes vidare, att arbetsstyrkan får en jämn sysselsättning under en längre period, vilket är av vikt för att säkerställa tillgången på specialister inom olika områ-den. Emellertid bör hållas i minnet att de objekt, som skall undersökas vid en malminventering, från början är praktiskt taget okända till inne-håll och storlek. De resultat, som under hand framkommer, kan därför nödvändiggöra en fortlöpande omplanering av arbetena. Från början kan följaktligen aldrig med bestämdhet förutses vilka geofysiska undersök-ningar, borrhningar eller geologiska arbeten, som erfordras för en till-fredsställande utredning av olika objekt.

Förfarandet vid en järnmalmsinventering bör omfatta två skilda etap-per:

regionalprospektering för att översiktligt lokalisera tillgängliga malmföre-komster samt

lokalprospektering för närmare undersökning av de funna malmerna.

Dessutom tillkommer s. k. *exploateringsundersökningar* vilka syftar till att skapa underlag för en bedömning av förutsättningarna för gruvsdrift.

I det följande beskrives de olika etapperna med särskild hänvisning till förhållandena i Norrbotten.

Regionalprospekteringen grundas på en geologisk översiktskartering och inledes med magnetiska mätningar från flygplan över de områden som främst ur allmänt geologiska synpunkter kan tänkas vara malmförande. Jämsides med de regionala flygmätningarna krävs detaljmätningar från flygplan av lovande indikationer som behöver undersökas närmare. Mätresultaten bearbetas geologiskt och geofysiskt. Genom dessa arbeten erhålles en samlad överblick av magnetitförande malmer och deras belägenhet. Dessutom erhålles ur geologisk synpunkt viktiga upplysningar om malmernas uppträdande och berggrundens struktur.

De flygmagnetiska mätningarna åtföljes successivt av geologiska detaljkarteringar och geofysiska markmätningar på erhållna indikationer. Därefter sker geofysiskt och geologiskt tolkningsarbete med eventuellt efterföljande diamantborrningar. Borrningarna är i detta skede av begränsad omfattning och åsyftar endast att klarlägga var malm förekommer. Arbetena skyddas successivt genom inmutningar. Nyfynd som kan tänkas få ekonomisk betydelse utmåslägges.

En viktig förutsättning för regionalprospekteringen — liksom även för inventeringen i övrigt — är att ett modernt topografiskt kartmaterial står till förfogande. I den mån sådant material icke är tillgängligt, får det erforderliga topografiska kartunderlaget framställas av Rikets allmänna kartverk, som enligt vad utredningen inhämtat har resurser härtill, om medel ställes till verkets förfogande.

Omfattningen av nödvändiga prospekteringsarbeten av det slag som ovan omnämnts kan givetvis icke uppskattas med säkerhet, då den är helt beroende av resultaten från flygmätningarna. Det måste förutses att utfallet blir högst varierande för olika undersökningsområden. Här bör dock starkt understrykas, att ett framgångsrikt genomförande av den regionala prospekteringen fordrar, att de vid flygmätningen erhållna malmindikationerna utan tidsspillan kan åtföljas av geologiska och geofysiska markarbeten, så att ingen eftersläpning uppstår.

Lokalprospekteringen inleds med omfattande geofysiska markmätningar och geologiska detaljkarteringar. Målet för dessa bör vara dels att ge en så god preliminär bedömning som möjligt av form, utsträckning och anstående malmkvantiteter hos de vid arbetenas början redan lokaliserade malmkropparna, dels att söka kartera geologiska gränser och ledhorisonter inom malmfältet i vidsträckt bemärkelse och i samband därmed undersöka, om icke andra förut ej kända malmer förekommer inom malmfältet.

De geofysiska markmätningarna är under lokalprospekteringskedet

betydligt mera omfattande än under regionalprospekteringen. Över fyndigheterna göres täta mätningar med magnetometer och gravimeter. I vissa sammanhang kan även elektriska mätningar vara nödvändiga. Dessa arbeten jämte geologiska detaljundersökningar i de kända malmstråkens omgivningar måste betraktas som en mycket betydelsefull del av undersökningarna både ur malmgeologisk synpunkt och som ett avslutande led i malmletningen. Icke alla järnmalmsförekomster kan nämligen lokaliseras genom mätningar från flygplan. Detta gäller speciellt blodstensförekomster, som i vissa fall är praktiskt taget omagnetiska och elektriskt oledande.

Med den kombinerade fysikaliska och geologiska tolkningen av resultaten från de geofysiska mätningarna som underlag utarbetas en allmän plan för uppbörning av varje enskild malmkropp. Planen behöver emellertid som regel revideras allt eftersom borrhningsarbetet fortskrider och kännetecken ökar om malmkroppens utbredning, geologiska struktur och metallhalter. Det kan t. ex. visa sig lämpligt att börja uppbörningen av en fyndighet med två maskiner för att senare öka antalet maskiner till fyra och mot uppbörningens slut skära ner det till två eller en.

Kärnmaterialet från borrhningarna måste fortlöpande granskas geologiskt och de malmförande partierna analyseras parallellt med borrhningsarbetet. Det är av stor vikt att borrhkärnmaterialet efter denna bearbetning arkiveras på betryggande sätt och så att det är lättillgängligt för eftergranskning. Borrhkärnorna bör nämligen finnas till hands såväl när den slutgiltiga geologiska rapporten utarbetas och malmberäkningen utföres som vid anrikningstekniska undersökningar och vid bedömning av förutsättningarna för gruvdrift. Därtill kommer att borrhkärnmaterialet har ett bestående värde både med tanke på järnmalmsinventeringen som helhet och ur allmän geologisk synpunkt.

Järnmalmerna i Norrbotten består oftast av mer eller mindre regelbundna, brantstående skivformiga kroppar eller system av sådana kroppar. Vid lokalprospekteringen bör fyndigheterna undersökas ned till ett djup av minst 200 m under marknivån. Beträffande vissa malmer kan det visa sig nödvändigt att redan i detta undersökningsskede gå ned med borrhningen till ännu djupare nivåer. Omfånget av sådana djupundersökningar varierar starkt och måste bedömas från fall till fall efter hand som malmernas övre delar blir bättre kända.

Av naturliga skäl bör lokalprospekteringen inriktas på redan kända malmfält. De viktigaste av dessa är Ekströmsbergsfältet, Kaunisvaarafältet, Masugnsbyfältet, Vittangifältet, Lannavaarafältet och Ruotevarefältet. Vart och ett av dessa malmfält består av flera fyndigheter. Utom dessa större järnmalmsfält finnes ett betydande antal som mindre ansedda fyndigheter spridda över stora delar av Norrbottens län. De kommer att granskas närmare vid regionalprospekteringen och bör först därefter inlemmas i planen för lokalprospekteringen.

Den i det föregående beskrivna regional- och lokalprospekteringen ger upplysningar om malmkropparnas belägenhet, form, storlek och kvalitet. När frågan om malmenas nyttiggörande aktualiseras måste man som regel räkna med speciella *exploateringsundersökningar* som underlag för en utbyggnad till gruvdrift. Dessa undersökningar — vilka icke ingår i programmet för en allmän järnmalmsinventering — omfattar i allmänhet, förutom tekniska undersökningar i form av sovrings- och anrikningsförsök samt brytningsplanering m. m., ytterligare geologiska undersökningar, diamanborrningar och grävningar i syfte att öka kännedomen om malmkropparna samt att närmare utreda fördelningen mellan olika malmkvaliteter etc. Beträffande statens fyndigheter ankommer det på kommerskollegium att planera exploateringsundersökningar.

3 kap. Resurser och kostnader för en järnmalmsinventering i Norrbotten

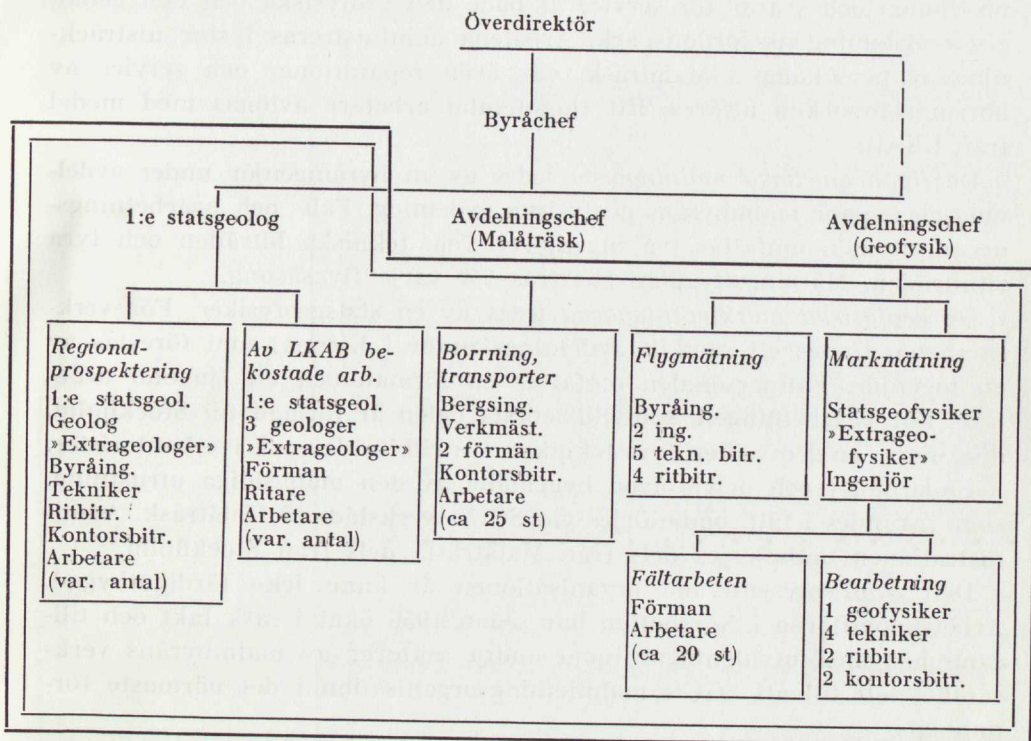
I sin inledningsvis berörda framställning till Kungl. Maj:t den 21 augusti 1961 hemställde utredningen att för budgetåret 1962/63 1,5 miljoner kronor måtte anvisas för påbörjande av en allmän järnmalmsinventering m. m. i Norrbotten. Härigenom skulle det bli möjligt för SGU att fortsätta den tidigare påbörjade regionalprospekteringen inom det område som omfattas av kartbladet Kiruna samt att igångsätta nya undersökningsarbeten inom Pajala-Tärendöområdet. I sin framställning framhöll utredningen, att en sammanfattande översikt över de malmförande områdenas geofysiska och geologiska särdrag erfordrades. Under anslagsrubriken Sveriges geologiska undersökning: Järnmalmsinventering m. m. i Norrbotten har sedermera anvisats ett reservationsanslag av ovannämnt belopp. Vidare må här anmärkas, att utredningen tillstyrkt ett anslag för budgetåret 1963/64 av omkring 2,9 miljoner kronor för samma ändamål och att detta belopp äskats i 1963 års statsverksproposition.

Nuvarande undersökningsorganisation

Genom arbetena i Svappavaaraområdet har SGU efter hand byggt upp en personalorganisation, som även kunnat utnyttjas för den påbörjade regionalprospekteringen inom Kiruna- och Pajalaområdena. Denna organisation ledes av malmbyrån vid SGU, vilken även till stor del sysslar med andra arbeten, och omfattar en betydande personalstyrka. Genom avtal med LKAB har viss teknisk utrustning med bl. a. diamanborrmaskiner, som anskaffats speciellt för Svappavaaraundersökningarna, numera övergått i SGU:s ägo. Den organisation som SGU för närvarande disponerar för arbetena i Svappavaaraområdet samt Kiruna- och Pajalaområdena framgår av följande schema.

Organisation av SGU:s arbeten i Norrbotten

(Budgetåret 1962/63)

Anm.: Den speciella undersökningsorganisationen för Norrbotten markeras genom inramning med dubbla streck.

Till schemat bör fogas följande kommentarer.

För planeringen av de arbeten, som skall utföras inom inventeringsprogrammets ram, svarar under verkschefens överinseende chefen för malmbyrån i samråd med avdelningschefen för de geofysiska undersökningarna och avdelningschefen i Malåträsk. Dessa tjänstemän planerar och leder även övrig prospekteringsverksamhet vid SGU.

De geologiska arbetena och malmberäkningarna samt provtagningarna utföres av tre förste statsgeologer, fyra geologer, en byråingenjör, en förman och en tekniker. Under sommarmånaderna sysselsättes här även ett stort antal tillfälligt anställda universitetsstuderande såsom s. k. extrageologer. För samordningen av de olika arbetsuppgifterna svarar förste statsgeologen för järnmalmsundersökningarna. Vissa arbetsuppgifter utföres av specialister inom malmbyrån, vilka icke är knutna till organisationen för Norrbotten.

Diamantborrningarna utföres av malmbyråns borrhingsavdelning. Fem tjänstemän avlönas för närvarande med medel från LKAB. För fältarbetet

användes fem borrar-maskiner, varav tre i Svappavaaraområdet och två i Stora Sahavaara. Borrningsavdelningen kontrollerar även transportorganisationen och svarar för service åt både den geofysiska och den geologiska avdelningens fordonspark. Arbetena administreras i stor utsträckning av personalen i Malåträsk, där även reparationer och service av borrar-maskinparken utföres. Ett tjugofemtal arbetare avlönas med medel från LKAB.

De *flygmagnetiska mätningarna* ledes av en byråingenjör under avdelningschefen för malmbyråns geofysiska avdelning. Fält- och bearbetningsorganisationen omfattar två ingenjörer, fem tekniska biträden och fyra ritbiträden. Mättingsflygplan chartras för varje flygsäsong.

De *geofysiska markmätningarna* ledes av en statsgeofysiker. För verksamheten finnes ett särskilt avdelningskontor i Kiruna, som förestås av en ingenjör. Fältpersonalen omfattar en förman och ett tjugotal arbetare. För bearbetningen, som till största delen är förlagd till Stockholm, disponeras en geofysiker, fyra tekniker, två ritbiträden och två kontorister.

Underhållet och delvis även byggandet av den mångsidiga utrustning, som användes i fält, ombesörjes vid SGU:s verkstäder i Malåträsk. Administrationen ombesörjes dels från Malåträsk, dels från Stockholm.

Den ovan presenterade organisationen är ännu icke färdigutbyggd. Arbetsuppgifterna i Norrbotten har sedan 1956 ökat i rask takt och tillsammans med utvidgningar inom andra sektorer av malmbyråns verksamhet lett till att SGU:s malmletningsorganisation i det närmaste fördubblats.

Den uppbyggda organisationen har visat sig väl avvägd. I synnerhet det förhållandet att rutinerade tjänstemän kunnat omhändertaga och utbilda för uppgiften nyanställd personal har möjliggjort att inventeringen i Svappavaaraområdet kunnat genomföras på förhållandevis kort tid. Vid en allmän inventering av järnmalmstillgångarna i övriga delar av Norrbotten kan den sålunda uppbyggda organisationen direkt sättas in på nya objekt och successivt utbyggas i mån av behov.

Plan för en inventering

På grundval av geologiskt kända förhållanden bedömes i första hand hälften av Norrbottens län böra undersökas. Ifrågavarande område, som motsvarar omkring 23 blad av den nya topografiska kartan om 5×5 mil i skala 1:100 000, omfattar främst de norra och västra partierna av inlandet med undantag av fjällregionen (se kartskiss å nästa sida).

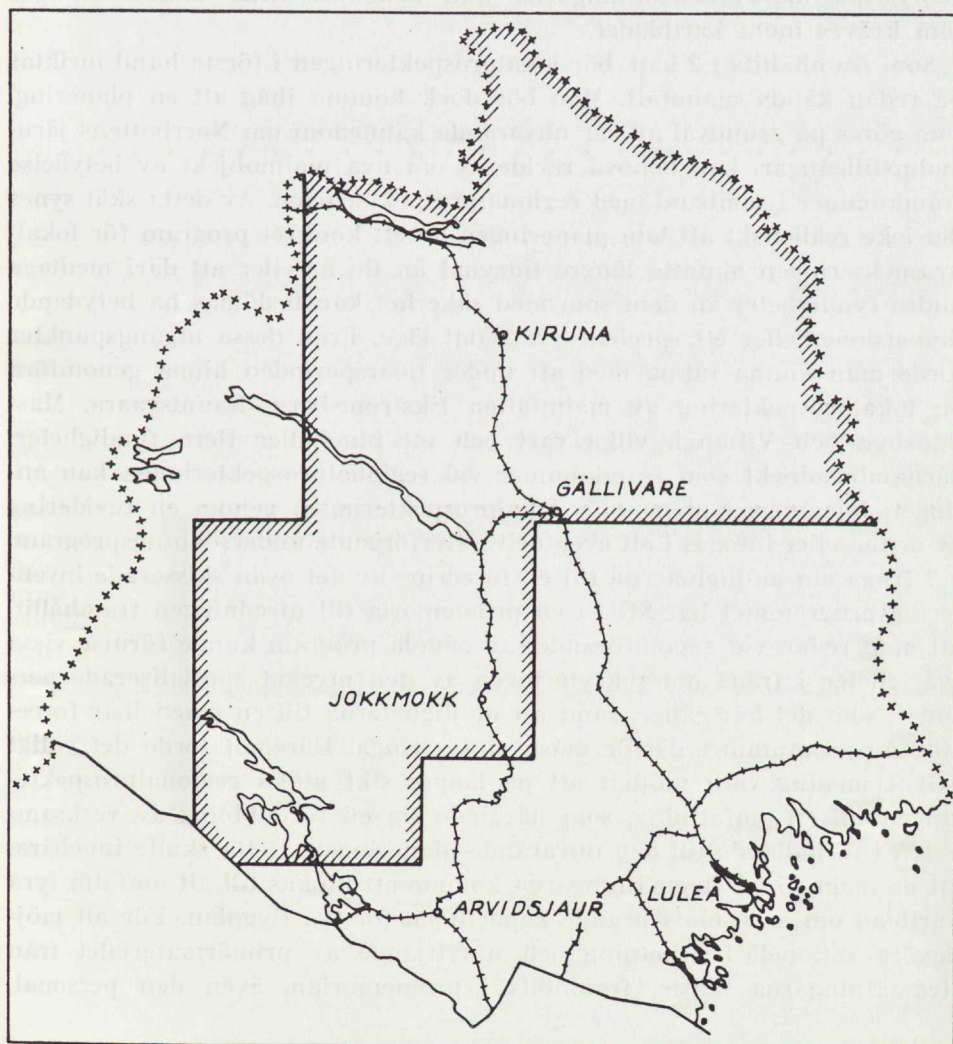
År 1960 inledde SGU en regionalprospektering med magnetisk flygmätning av Kirunabladet. Fr. o. m. år 1961 utökades den årliga kapaciteten till två kartblad, vilket ungefär svarar mot vad man kan medhålla med ett flygplan vid rationellt utnyttjande. Under åren 1961 och 1962 har således ytterligare fyra kartblad överflugits.

Jämsides med de regionala flytmätningarna utföres detaljmätningar från flygplan. Det årliga behovet av sådana mätningar beräknas motsvara den tid som åtgår för att överflyga cirka ett halvt kartblad.

SKISS
utvisande
INVENTERINGSOMRÅDET
I NORRBOTTENS LÄN

Skala 1:3 000 000

0 100 200 km

Av de ovan nämnda 23 kartbladen har SGU hittills överflugit fem. Arbetet med överflygning av de återstående 18 kartbladen jämte detaljmätningar i samband därmed kan uppskattningsvis hinna utföras under de närmaste tio åren. De flygmagnetiska undersökningarna över de ur järnmalmssynpunkt mest lovande, ännu icke överflugna områdena inom Norrbottens län beräknas sålunda kunna genomföras under tioårsperioden 1963—1972.

De geologiska arbeten, geofysiska markmätningar och diamantborrningar, som följer efter de regionala flygmätningarna, har närmare beskrivits i det föregående. Av denna framställning framgår att det är omöjligt att med någon större säkerhet förutse hur omfattande och tidskrävande dessa arbeten kommer att bli. Först efter det att ett kartblad är flygmätt och man under något år hunnit göra de första geologiska och geofysiska markundersökningarna kan bedömas vilka undersökningar som kräves inom kartbladet.

Som framhållits i 2 kap. bör lokalprospekteringen i första hand inriktas på redan kända malmfält. Man bör dock komma ihåg att en planering, som göres på grundval av vår nuvarande kännedom om Norrbottens järnmalmstillgångar, kan behöva revideras om nya malmobjekt av betydelse framkommer i samband med regionalprospekteringen. Av detta skäl synes det icke realistiskt att låta planeringen av ett konkret program för lokalprospekteringen omfatta längre tidrymd än tio år eller att däri medtaga andra fyndigheter än dem som med säkerhet kan bedömas ha betydande dimensioner eller ett speciellt gynnsamt läge. Från dessa utgångspunkter torde man kunna räkna med att under tioårsperioden hinna genomföra en lokalprospektering av malmfälten Ekströmsberg, Kaunisvaara, Masugnsbyn och Vittangi, vilka vart och ett innehåller flera fyndigheter. Järnmalmobjekt som framkommer vid regionalprospekteringen kan antingen inlemmas i planen för lokalprospekteringen genom en revidering av denna eller infogas i ett eventuellt efterföljande undersökningsprogram.

I fråga om möjligheterna till en forcering av det ovan skisserade inventeringsprogrammet har SGU i en promemoria till utredningen framhållit, att man redan vid genomförandet av nämnda program kunde förutse vissa svårigheter i fråga om rekryteringen av den mycket specialiserade personal, som det här gäller, samt att möjligheterna till en omedelbar forcering av programmet därför måste anses ringa. Däremot torde det enligt SGU:s mening vara möjligt att på längre sikt utöka regionalprospekteringen till en omfattning, som närmade sig en fördubbling av verksamheten i förhållande till den nuvarande planeringen. Detta skulle innebära, att de magnetiska flygmätningarna komme att utökas till att omfatta fyra kartblad om året, motsvarande kapaciteten för två flygplan. För att möjliggöra rationell bearbetning och utnyttjande av primärmaterialet från flygmätningarna måste, framhölls i promemorian, även den personal,

som sysselsattes med markgeofysiska och geologiska arbeten samt med diamanborrning, utökas i motsvarande grad, samtidigt som administrationen väsentligt utbyggdes. De vid flygmätningen framkomna magnetiska indikationerna hunne i annat fall icke bli undersökta inom en någorlunda rimlig tid, vilket självfallet skulle omöjliggöra att den avsedda forceringen av undersökningsprogrammet uppnåddes. För att på rationellast möjliga sätt kunna genomföra en utökning av malmletningsprogrammet vore det av nämnda skäl nödvändigt att under några år och i mindre skala få pröva sig fram till en lämplig organisationsform för regionalprospekteringsarbetet. I detta sammanhang har SGU bl. a. anfört följande.

Tidigast mot slutet av år 1963 kommer erfarenheter att föreligga av en sådan regionalprospektering. Då kommer nämligen de fältarbeten att vara slutförda, vilka har föranletts av flygmätningen på bladet Kiruna sommaren 1960. Praktiska erfarenheter från den utökade regionalprospekteringen kommer emellertid tidigast att föreligga mot slutet av år 1964. Vidare måste — som tidigare antytts — de för verksamhetens större omfattning nödvändiga geofysikerna, geologerna och teknikerna anställas och tränas för sina arbetsuppgifter, innan de kan insättas i undersökningsarbetena. Det har nämligen visat sig nära nog omöjligt att uppbringa lämpliga geofysiker på arbetsmarknaden. Detta beror till stor del på att ingen undervisning i tillämpad geofysik förekommer i landet. För att fylla personalbehovet tvingas verket därför att i viss utsträckning själv utbilda lämpliga personer till dessa speciella arbetsuppgifter, vilket tar flera år i anspråk.

När den utökade regionalprospekteringen skall igångsättas, bör SGU:s behov av väsentligt utökad utrymme ha hunnit tillgodoses. Rumsproblemet är nämligen redan nu, innan regionalprospekteringen utbyggs till den i anledning av det nuvarande flygmätningsprogrammet förutsedda volymen, mycket besvärande.

Av de skäl, som ovan anförts, bör därför den i det föregående föreslagna utökningen av regionalprospekteringen tidigast igångsättas fyra till fem år efter inventeringens början.

För lokalprospekteringsdel bör ovillkorligen omfattande geofysiska och geologiska detaljundersökningar på marken vara slutförda, innan uppborrningen av en fyndighet kan igångsättas. Ingen av de närmast aktuella fyndigheterna är geologiskt eller geofysiskt så väl kända, att omfånget av nödvändiga arbeten för deras inventering kan uppskattas någorlunda säkert. Flygmätningen samt de detaljerade geofysiska och geologiska markundersökningar, som kommer att utföras på fyndigheterna, för med all sannolikhet till väsentliga omvärderingar av dessa, och nya malmobjekt torde framkomma i anslutning till nu kända järnmalmer.

För att kunna prestera en tillfredsställande utredning inom den för ett malmfälts inventering i planeringsprogrammet utmätta tiden kan väsentliga ökning av borrhningsarbetena bli nödvändiga. Erfarenheterna från inventeringen av Svappavaaraområdet har visat, att insättandet av extra borrhmaskiner vid sådana tillfällen i många fall är möjligt utan att någon väsentlig ökning av den geofysiska och geologiska arbetsvolymen behöver göras. Sådana forceringar innebär självfallet en motsvarande ökning av de årliga kostnaderna för borrhningarna.

Kostnader

De årliga kostnaderna för en *regionalprospektering* har beräknats till drygt 1,9 miljoner kronor vid 1962 års priser och löner enligt följande fördelning:

Flygmätning	485 000 kr.
Geologi	375 000 »
Geofysik	445 000 »
Diamantborrning	300 000 »
	<hr/>
	1 605 000 kr.
Utrustning	300 000 »
	<hr/>
Summa	1 905 000 kr.

I posten utrustning om 300 000 kronor ingår nyanskaffning och ersättning av bormaskiner, geofysiska instrument, fordon, baracker m. m.

Lokalprospekteringen, omfattande geologi, markgeofysik och diamantbergborrningar i samma utsträckning som hittills, har beräknats kosta 1,35 miljoner kronor vid 1962 års priser och löner enligt följande fördelning:

Geologi	200 000 kr.
Geofysik	350 000 »
Diamantbergborrning	800 000 »
	<hr/>
Summa	1 350 000 kr.

Den sammanlagda årliga kostnaden för såväl regional- som lokalprospekteringen skulle sålunda uppgå till 3 255 000 kronor. Härtill skall läggas ett belopp på 100 000 kronor för forsknings- och utvecklingsarbete, speciellt avseende geofysik och diamantbergborrning. Det bör dock anmärkas att det beträffande kostnaderna för det topografiska kartunderlaget för flygmätningarna räknats med normalt kartbladspris och icke med de priser som gäller, då kartverket framställer kartor på uppdrag. Vidare har förutsatts att kostnaderna för den behövliga ökningen av lokaler bestrides i vanlig ordning av särskilda medel.

Utöver vad som ovan nämnts tillkommer kostnader för *analysering och arkivering av borrhärnor* jämte en *malmbehandlingsteknisk undersökning* av dessa, för att man skall erhålla en viss orientering om malmens anrikningsegenskaper etc. Denna fråga har ansetts kunna lösas i samarbete med LKAB. På grundval av beräkningar som uppgjorts av bolaget uppskattas de årliga kostnaderna för analyser till 350 000 kronor, för arkivering till 35 000 kronor och malmbehandlingsteknisk bearbetning till 40 000 kronor, sammanlagt 425 000 kronor.

För *inmutning* och *utmålsläggning* av nya malmobjekt förutses åtgå 20 000 kronor årligen. Vidare tillkommer kostnader för byggande av *till-*

fälliga transportleder. Storleken av dessa kostnader är av naturliga skäl svår att precisera. De synes dock för de första åren kunna uppskattas till 80 000 kronor.

Den totala årskostnaden för inventeringsprogrammets regional- och lokalprospektering uppgår således till 3 880 000 kronor enligt följande fördelning:

Regionalprospektering	1 905 000 kr.
Lokalprospektering	1 350 000 »
Forsknings- och utvecklingsarbete	100 000 »
Analys, arkivering och malmbehandlingsteknisk bearbetning av borrhärnor	425 000 »
Inmutningar och utmål	20 000 »
Transportleder	80 000 »
Summa	<hr/> 3 880 000 kr.

Totalkostnaden för genomförandet av det ovan angivna inventeringsprogrammet skulle sålunda uppgå till omkring 40 miljoner kronor. Automatiska kostnadsstegringar på grund av löne- och prishöjningar är ej inräknade. Beräkningarna omfattar icke heller kostnader för eventuella exploateringsundersökningar på staten tillkommande fyndigheter. Frågan om uppläggning och finansiering av sådana undersökningar får prövas från fall till fall av den myndighet som förvaltar statens gruvegendom.

4 kap. Utredningens bedömning och förslag

Redan nu kända järnmalmsförekomster i Norrbotten är så stora, att de i och för sig kan förefalla tillräckliga för en brytning i nuvarande omfattning — omkring 17 miljoner ton per år — under minst ett sekel. Det kan därför synas som om det ur samhällsekonomisk synpunkt ej skulle föreligga något behov av en inventering och ytterligare åtgärder för strukturplanering. Läget är emellertid, såvitt kan bedömas, ett annat.

De prognoser rörande den framtida efterfrågan på järnmalm som uppgjorts av internationella organisationer liksom andra uppgifter som utredningen haft tillgång till tyder på att redan inom 10—15 år en oförändrad marknadsandel för den svenska malmen på den europeiska marknaden skulle kräva en malmutvinning i Sverige av storleksordningen 30 miljoner ton per år, d. v. s. i det närmaste en fördubbling av nuvarande produktion. Även om självfallet storleken av den svenska försäljningen av järnmalm i framtiden är beroende av en mängd faktorer, som påverkar efterfrågan i olika riktningar, och därför varje prognos måste vara mycket osäker, synes dock nu föreliggande indicier för den framtida utvecklingen vara sådana, att man i varje fall från samhällsekonomisk synpunkt icke

kan taga risken av ett bristfälligt underlag för planering av en — eventuellt högst betydande — expansion av järnmalmsutvinningen.

Omfattningen av malmförekomster som är ekonomiskt brytvärda bestämmes nästan helt och hållet av relationen mellan kostnaderna att utvinna och transportera malmen samt de intäkter som kan erhållas vid malmens försäljning. Detta innebär att endast en liten del av järnmalmsförekomsterna i världen är brytvärda. Det nu sagda gäller också de svenska järnmalmsförekomsterna. Ehuru kunskapen om malmtillgångarna i Norrbotten är bristfällig, synes man dock med utgångspunkt från nu möjlig ekonomisk-teknisk bedömning av gruvdrift m. m. icke böra utsluta att en starkt ökad malmproduktion — även om en sådan rent tekniskt kan uppnås genom en snabb avsänkning av bearbetade gruvor — icke bäst åstadkommes enbart genom intensifierad brytning i dylika gruvor utan också genom att nu icke kända eller ofullständigt kända fyndigheter bearbetas.¹ I varje fall är sannolikheten härför så hög, att med hänsyn till de utomordentligt stora investeringar det här kan bli fråga om man icke kan låta strukturen hos järnmalmsutvinningen — statlig eller enskild — utvecklas utan att som underlag ha ingående kunskaper om järnmalmsförekomsterna i de delar av Norrbotten som av geologiska skäl anses kunna innehålla betydande sådana. Ur samhällsekonomisk synpunkt är det nämligen av avgörande betydelse att produktionsökningen koncentreras till malmförekomster, som med hänsyn till storlek, beskaffenhet, transportförhållanden och möjligheter till samhällsservice erbjuder de bästa förutsättningarna för lönsam gruvdrift. En god kännedom om malmreserverna bör göra det möjligt att någorlunda säkert bedöma, hur stor malmproduktion som på längre sikt är tänkbar i Norrbottens län, vart denna ur ovan angivna synpunkter bör lokaliseras och i vilken takt nu bearbetade fyndigheter lämpligen bör utbrytas. Eventuellt kan det med hänsyn till mera gynnsamma exploateringsalternativ befinnas motiverat att inskränka driften i vissa av dessa fyndigheter. Är malmreserverna kända, underlättas vidare bedömningen av vilka investeringar som bör göras i järnvägar, vägar och hamnanläggningar.

Att en kommande expansion av malmutvinningen i Norrbotten planeras på grundval av ingående kunskaper om malmtillgångarna är betydelsefullt icke blott med hänsyn till den direkta ekonomiska avkastningen av gruvbrytningen utan även för strävandena att skapa nya varaktiga försörjningsmöjligheter för länets befolkning.

Samtidigt som i stort sett full sysselsättning rått i vårt land under hela efterkrigstiden, har Norrbottens län haft sysselsättningssvårigheter, som tidvis varit betydande. Den viktigaste orsaken härtill är att befolkningen i arbetsför ålder ökat i snabbare takt än i landet i övrigt och att näringslivet

¹ För de mellansvenska gruvornas del torde någon avsevärd kapacitetshöjning icke vara att påräkna.

inom länet icke förmått öka sin efterfrågan på arbetskraft i samma takt. Länet befolkning i arbetsför ålder kommer att fortsätta att öka även under 1960-talet och början av 1970-talet. Födelseantalet ligger alltså över riksgenomsnittet, ehuru det alltmer närmar sig detta. En framskrivning av befolkningen i arbetsför ålder — med bortseende från flyttningsrörelserna — visar en nettoökning under 1960-talet med över 20 000 personer och under femårsperioden 1970—1975 med 5 700. Den snabba tillväxten av befolkningen i arbetsför ålder kan bäst beläggas därav, att trots att sysselsättningen i stadsnäringarna i länet ökade procentuellt mera i Norrbotten än i något annat län, uppgick ändå nettoutflyttningen under 1950-talet till ej fullt 7 000 personer.

I nuläget råder en betydande arbetslöshet. Den andel av arbetskraften i Norrbotten, som näringslivet icke tog i anspråk — anmälda arbetslösa samt i beredskapsarbeten och omskolningskurser placerade personer — låg år 1962 mellan i runda tal 2 700 och 6 600. Situationens allvar beläggas av att enbart kostnaderna för beredskapsarbeten under år 1962 kan uppskattas till omkring 100 miljoner kronor.

För att balans skall kunna nås mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft kräves en omfattande sysselsättningsexpansion i Norrbottens näringsliv.

Man måste räkna med att i allmänhet minst tio år förflyter från det prospektering påbörjats till dess gruvdrift kan igångsättas. En planering för ökad malmutvinning kan med hänsyn därtill först på längre sikt få sysselsättningsfrämjande verkan genom beredande av arbetstillfällen vid gruvor och därav föranledda sekundära verksamheter. I detta sammanhang må framhållas, att investeringskostnaderna för modern gruvdrift i stor skala per sysselsatt torde vara mycket höga jämfört med andra tänkbara möjligheter. Från renodlad sysselsättnings synpunkt torde därför gruvprojekt böra bedömas med försiktighet.

I ett annat avseende kommer en planering av ifrågavarande slag att få gynnsam inverkan å näringslivets utveckling på ett betydligt tidigare stadium. Detta sammanhänger med det förhållandet att malmexploateringens framtida lokalisering och omfattning kan avsevärt påverka samhällsbildning och sysselsättning i de berörda länsdelarna. Efterhand som det bl. a. genom inventering av malmreserverna blir möjligt att förutse på vilka platser och i vilken omfattning malmbrytning sannolikt kommer att upptagas, kan de åtgärder till stärkande av försörjningsläget, som inom ramen för Norrbottenplanen eller eljest överväges på andra områden, planeras med hänsynstagande till de förhållanden som väntas inträda när malmexploatering framdeles igångsättes. Malmen utgör basen vid regional planering för det vidsträckt malmförande området i Norrbotten, kommunikationerna dit och berörda hamnkommuner i Sverige och Norge. Kunskap om malmreserverna är sålunda en viktig förutsättning för en

rationell inriktning av såväl bebyggelsen som lokaliserings- och arbetsmarknadspolitiken i länet.

I detta sammanhang bör understrykas, att utvecklingen av den ekonomiska verksamheten i Norrbotten på sikt icke kan ske utan beaktande av tänkbara samordningsåtgärder berörande den s. k. Nordkalotten. Utredningen har icke behandlat denna fråga men vill likväl framhålla, att enligt dess mening en allmän järnmalmsinventering i länet och därmed förbunden planering torde underlätta en eventuell framtida samordning av ekonomisk verksamhet på Nordkalotten.

Vad i det föregående anförts ger vid handen att det såväl ur samhälls-ekonomisk synpunkt som med hänsyn till försörjningsförhållandena i Norrbotten är utomordentligt viktigt att den väntade ökningen av malm-exploateringsverksamheten i länet planeras på grundval av ingående kunskaper om malmförekomsterna därstädes. Om detta underlåtes kan ytterst kostsamma felinvesteringar bli följderna. En dylik grundval bör kunna vinnas genom en systematisk inventering av järnmalmsförekomsterna i länet, vilken såsom tidigare påvisats kan antagas leda såväl till en revidering av vår nuvarande kunskap angående kvantiteter och kvaliteter hos kända malmförekomster som till nyfynd utanför de nu kända norrbott-niska malmfälten. Kostnaderna för en järnmalmsinventering av den omfattning som skisserats i 3 kap. har där uppskattats till omkring 40 miljoner kronor i 1962 års kostnads- och löneläge. Med hänsyn till de perspektiv som inventeringsfrågan erbjuder ter sig dessa kostnader såsom rimliga. Härvid har utredningen icke bortsett från att i beloppet 40 miljoner kronor ej ingår kostnader för s. k. exploateringsundersökningar.

Utredningen föreslår att den malminventering i Norrbotten, vilken såsom tidigare nämnts påbörjats av SGU, fullföljes genom en allmän järnmalmsinventering i länet samt att även det fortsatta inventeringsarbetet anförtros åt SGU. Enligt vad utredningen konstaterat i det föregående har SGU möjlighet att genomföra detta arbete i huvudsak med utnyttjande av den under senare år uppbyggda organisationen för malmundersökningar i Norrbotten. Ett särskilt gynnsamt tillfälle att med kraft driva inventeringen vidare erbjuder sig för närvarande, eftersom SGU successivt kan för uppgiften lösgöra den organisation, som byggts upp i samband med dess uppdragsverksamhet för LKAB.

Inventeringen bör genomföras enligt de riktlinjer, för vilka utredningen redogjort i 2 kap. Inventeringsprogrammet omfattar regionalprospektering inom de delar av Norrbotten, vilkas undersökande framstår som särskilt angeläget, d. v. s. de norra och västra delarna av länet med undantag av fjällregionen, samt lokalprospektering på vissa större fyndigheter inom samma område. Inventeringen bör vara inriktad på en undersökning särskilt av järnmalmstillgångarna. Utredningen förutsätter emellertid som självfallet att även andra malm- och mineralförekomster uppmärksammas.

Den väntade ökningen av efterfrågan på malm kan komma att medföra krav på att inventeringsresultaten blir tillgängliga snarast möjligt. Om marknadsandelen för den svenska malmen på den internationella, särskilt den europeiska marknaden delvis skulle gå förlorad på grund av bristande produktionsresurser, skulle det bli mycket svårt och dyrbart att återvinna densamma. Mot denna bakgrund och med hänsyn till järnmalmsinventeringens förut berörda betydelse för näringslivets utveckling i Norrbotten är det nödvändigt att inventeringen genomföres så snabbt som möjligt. Det är vidare angeläget att inventeringsresultaten ställes till förfogande för planeringsarbetet allteftersom de framkommer.

Det inventeringsprogram som beskrivits i det föregående är avsett att genomföras under tioårsperioden 1963—1972 men förutsätter möjlighet till viss forcering efter fyra till fem år. Någon förlängning av tiden för genomförandet av de undersökningar, som ingår i programmet, bör icke komma i fråga. Fastmera är en forcering av programmets genomförande önskvärd utöver den som förutsättes kunna ske efter de första fyra till fem åren. Utredningen har därför övervägt möjligheterna härtill. Dessa har dock befunnits vara ringa, främst beroende på den knappa tillgången på kvalificerad geologisk och geofysisk personal. Rent tekniskt skulle visserligen en tidsvinst kunna uppnås, om de resurser som statsmakterna under en följd av år ställt till SGU:s förfogande för prospektering av kismalmer inom Skellefte-fältet och i fjälltrakterna kunde omdisponeras till järnmalmsinventeringen. En dylik åtgärd är emellertid icke tillrådlig bl. a. emedan landet icke är självförsörjande i fråga om de metaller, främst koppar, som utvinnes ur kismalmerna, och det i hög grad är angeläget att söka öka våra knappa, för folkhushållet viktiga tillgångar på kopparhaltiga malmer. Ej heller torde en samordning av statliga och enskilda prospekteringsresurser erbjuda möjligheter till en sådan forcering av inventeringen, att tiden för genomgång av de områden, som i första hand bör undersökas, skulle kunna i nämnvärd mån förkortas.¹ Utredningen har därför funnit sig böra acceptera den undersökningstid som det presenterade inventeringsprogrammet förutsätter.

Utredningen vill avslutningsvis anmärka att frågan om en utsträckning av inventeringsprogrammet till att omfatta även andra delar av Norrbottens län än dem, som enligt utredningens förslag i första hand bör bli föremål för prospektering, torde böra upptagas till prövning i ett senare skede, då resultaten av den nu förordade inventeringen börjar kunna överblickas. Under inventeringens gång torde även frågan om en utvidgning av lokalprospekteringen till andra fyndigheter än dem som innefattas i inventeringsprogrammet få övervägas.

¹ Jfr vad utredningen nedan under 8 kap. anför — i specialmotivering till utkast till 2 § lag med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län — rörande organiserad samverkan mellan dem som önskar delta i framtida prospekteringsverksamhet i länet.

Gruvrättsliga frågor

5 kap. Översikt över utländsk gruvlagstiftning

Såsom framgår av följande kortfattade översikt över utländsk gruvlagstiftning¹ kan man i stort sett urskilja tre olika system i den moderna gruvlagstiftningen, 1) det system, enligt vilket rätten att utnyttja de i jorden befintliga mineralen uteslutande tillkommer vederbörande jordägare, 2) koncessionssystemet, vars grundtanke är att rätt till gruva förvärvas genom en akt av den högsta statsmyndigheten med fri prövningsrätt för denna i fråga om valet av koncessionär, samt slutligen 3) inmutnings-systemet, enligt vilken den, som enligt i lagen föreskrivna formaliteter först anmäler sig till utnyttjande av en fyndighet, erhåller rätt därtill.

Belgien

I Belgien gäller alltså den napoleonska gruvlagen av den 21 april 1810, vilken — såsom anmärkes under redogörelsen för fransk gruvrätt — bygger på koncessionssystemet. 1810 års lag har emellertid ändrats och kompletterats genom senare belgisk lagstiftning. Sålunda har jordägaren tillerkänts ett visst företräde framför andra koncessionssökande under förutsättning att hans mark är nog stor att tillåta lönande gruvdrift.

Danmark

Enligt dansk lag av den 8 maj 1950 skall »råstoffer i Danmarks undergrund», som icke före den 23 februari 1932 underkastats privatekonomiskt utnyttjande, tillhöra danska staten. Efterforskning och utvinning av sådana råstoffer förbehålles staten. Regeringen kan, efter det saken förelagts en av riksdagen vald nämnd, för en tid av högst 50 år åt gången meddela »bevilling» med ensamrätt till efterforskning och utvinning. Be-

¹ Vid upprättandet av översikten, vari endast gruvrätten i vissa europeiska stater behandlats, har utnyttjats dels sammanställningar av utländsk gruvrätt i gruvlagstiftningssakkunnigas betänkande med förslag till gruvlag (SOU 1924: 16) och i betänkande med förslag till uranlag (SOU 1958: 41), dels ett av gruvbyrån vid Förenta Staternas inrikesdepartement år 1961 utgivet arbete, Summary of mining and petroleum laws of the world, dels ock, med vederbörligt medgivande, redogörelsen för utländsk gruvrätt i justitierådet H. Digmans arbete Svensk gruvrätt.

villing får icke meddelas, förrän ministern för offentliga arbeten godkänt planer för de avsedda anordningarna och det visats, att erforderliga medel står till förfogande. Den som verkställer djupborrning skall till Danmarks geologiska undersökning insända vissa uppgifter. Till staten skall erläggas en avgift, vars storlek bestämmes vid bevillingens meddelande. Arbetet får ej ligga nere i mer än två år vid äventyr att rätten förverkas. Tillstånd till expropriation av mark för verksamheten kan meddelas.

Finland

Den finska gruvlagen av den 24 mars 1943 företer stora likheter med den svenska gruvlagen. Den bygger sålunda på inmutningssystemet och har bestämmelser om statsgruvefält, men till skillnad från svensk rätt har man bibehållit jordägareandelen.

Enligt finska lagen skall försvarsavgift erläggas. Hälften därav tillfaller staten och hälften jordägaren. Försummas inbetalning av försvarsavgift skall dubbel avgift inbetalas inom viss tid. Försummas även detta, skall den dubbla avgiften indrivnas och gruvrätten förklaras sönad.

I syfte att undvika spekulationer med inmutningar har vidare bestämts, att gruvinnehavaren årligen skall till handels- och industriministeriet insända utredning huruvida gruvarbete eller arbete av förberedande natur för framtida gruvarbete utföres. Underlåter gruvinnehavaren att insända dessa uppgifter eller framgår av sådana uppgifter, att arbete ej utföres, skall från början av det sjätte kalenderåret erläggas höjd försvarsavgift, som årligen ökas med hälften av den ursprungliga försvarsavgiftens belopp. Påbörjas därefter regelbundet arbete, skall återgång ske till den ursprungliga avgiften. Om gruvdrift ej påbörjats inom tio år efter utmålsläggningen, skall handels- och industriministeriet förklara utmålet sönat, men förlängd tid kan medgivas av ministeriet, när skäl är därtill.¹

Frankrike²

Det är i Frankrike som koncessionssystemet huvudsakligen utbildats. I sin nuvarande gestaltning leder det sitt ursprung från franska revolutionens tid. Enligt en år 1791 utfärdad lag skulle alla gruvor i landet stå till nationens förfogande och fick ej drivas annat än med nationens samtycke, vilket skulle givas i form av särskild koncession. Denna lag ersattes sedermera med lagen den 21 april 1810, den s. k. napoleonska gruvlagen, vilken fortfarande gäller i Belgien och Holland. I Frankrike har den ersatts av en ny

¹ I proposition nr 122 har 1962 års finska riksdag förelagts förslag till ny gruvlag. Enligt detta förslag skall försvarsavgiften avskaffas och ersättas med en annan, i praktiken enklare betalningsskyldighet. Vidare har bestämmelserna om jordägarens andel uteslutits. Stadgandena om statsgruvefält har ansetts kringskära företagsamheten onödigtvis och föreslås därför bli upphävda.

² En utförligare redogörelse för fransk gruvrätt lämnas i SOU 1958: 41 s. 33.

gruvlag av den 16 augusti 1956. I denna indelas mineralen liksom i 1810 års lag i tre klasser, nämligen *les mines*, vartill räknas de vanliga malmera, *les minières*, som omfattar bl. a. alluviala järnmalmförekomster (sjö- och myrmalm) och torv, samt *les carrières*, bland vilka ingår skiffer, sandsten, marmor m. m.

Les minières får i allmänhet tillgodogöras av jordägaren, i vissa fall dock med skyldighet för honom att för exploatering av sådan fyndighet göra anmälan till prefekten. *Les carrières* får likaledes tillgodogöras av jordägaren, men anmälan om exploatering av sådan fyndighet skall ske till mären i kommunen, som vidarebefordrar anmälan till prefekten.

Bestämmelserna om *les mines*, som i förevarande sammanhang är av största intresse, är uppdelade i föreskrifter om undersökning och om bearbetning.

Undersökning kan företagas endast

1) av ägaren till marken eller med hans medgivande efter anmälan till prefekten,

2) om sådant medgivande saknas, efter auktorisation av minister för gruvvärenden efter det ägaren beretts tillfälle att framställa sina invändningar och

3) på grund av särskilt undersökningstillstånd (*permis exclusif de recherches*).

Särskilt undersökningstillstånd ger innehavaren rätt att inom sitt område verkställa alla arbeten för undersökning rörande ett eller flera ämnen med uteslutande av alla andra, jordägaren inräknad. Ingen kan få särskilt undersökningstillstånd, som ej har erforderliga tekniska och ekonomiska resurser att fullgöra undersökningsarbetet. Tillståndet lämnas efter beslut i konseljen för en tid av högst tre år. Giltigheten kan förlängas i två omgångar, varje gång högst tre år. En förutsättning är, att ägaren uppfyllt sina åtaganden och att han garanterar en minst lika stor ekonomisk insats som under den föregående perioden. Om innehavaren av ett undersökningstillstånd icke fullgör sina åtaganden, icke fullgör sitt arbete enligt avgiven förbindelse eller upphör att ställa erforderliga tekniska eller ekonomiska garantier för undersökningarnas fullgörande, kan tillståndet återkallas genom konseljbeslut. När ett bearbetningstillstånd eller en koncession beviljats, upphör undersökningstillståndet att gälla inom området för bearbetningstillstånd eller koncession men kvarstår utanför detta område.

Rätt för annan än staten att bearbeta *les mines* förutsätter antingen koncession eller bearbetningstillstånd. *Koncession* meddelas genom konseljbeslut. Ingen kan få koncession, som icke har de nödiga tekniska och eko-

nomiska förutsättningarna för att väl genomföra exploateringen. Regeringen avgör, vem som skall få företräde bland flera sökande, jordägare, upptäckare eller annan. Får upptäckaren ej koncession, är han berättigad till ersättning av den som får sådan. *Bearbetningstillstånd*, som meddelas av ministern för gruvärenden, har mera tillfällig karaktär. Det medför — med reservation för den rätt som kan tillkomma ägare av minières — ensamrätt till exploatering under högst fem år men ger ingen företrädesrätt till koncession. Giltighetstiden kan förlängas två gånger med högst fem år varje gång.

Holland

Liksom i Belgien gäller ännu i Holland den napoleonska gruvlagen från 1810, dock med vissa ändringar. Rätten att prospektera är obegränsad — utom inom ett visst gruvfält — under förutsättning att markägaren lämnar medgivande därtill. Saknas sådant medgivande, kan det ersättas av tillstånd av regeringen. För tillgodogörande av mineral erfordras koncession.

Italien

De grundläggande gruvrättsliga bestämmelserna har i Italien meddelats i en lag av den 29 juli 1927, som med vissa mindre ändringar fortfarande gäller. *Undersökningstillstånd* skall enligt lagen meddelas av industri- och handelsministeriet för en tid av tre år. Det kan på ansökan förnyas. Den som får tillstånd har att visa sina tekniska kvalifikationer och ekonomiska resurser och han måste börja arbetet inom en bestämd tid vid äventyr att han förlorar undersökningsrätten. Har ingen tid angivits, måste arbetet påbörjas inom tre månader. Den som fått tillstånd till undersökning kan hos industri- och handelsministern begära att det skall ändras till *koncession*. Beslut om sådan ändring kan meddelas, om ministern funnit sökanden äga nödig teknisk skicklighet och erforderliga ekonomiska kvalifikationer. Koncessionstidens längd är icke reglerad i lagen; den gäller dock för all framtid endast om inskränkande föreskrifter icke meddelats.

Norge

I Norge tillämpas ett blandat inmutnings- och koncessionssystem. De grundläggande bestämmelserna återfinnes dels i en lag den 14 juli 1842 angående bergverksdriften, vilken företer vissa likheter med den svenska gruvlagen, och dels i en koncessionslag av den 14 december 1917 (lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiedom).

1842 års lag bygger på inmutningssystemet. Envar får på annans mark företaga skärpning efter alla metaller och malmer med undantag av bl. a. alluvialt guld och järn. Den som vill bedriva skärpningsarbete på annans

mark har att skaffa sig skärpningssedel, vilken utfärdas av bergmästaren och vissa andra tjänstemän. Om skärparen gör några fynd, skall han för att bevara företrädesrätten till fyndigheten omedelbart göra anmälan där- om. Inom 18 månader från det anmälan gjorts, skall ansökan om mutnings- brev ingivas till bergmästaren. Inmutningen medför rätt att få utmål, inom vilket inmutaren har ensamrätt till gruvdrift. Jordägaren är berättigad att delta i driften med 1/10. Vill jordägaren ej detta, kan han låta försälja sin andel på offentlig auktion. Hålles ej skärpning eller utmål i oavbruten drift skall rätten upphöra, såvida ej anstånd begäres inom en månad efter avbrottet. För det första året och de tre första årens vinter- månader behöver anstånd ej begäras. För att få behålla inmutningsrätten skall gruvinnehavaren betala en årlig avgift å 25 kronor.

Enligt 1917 års lag kan ingen annan än staten eller norska kommuner utan koncession igångsätta regelbunden gruvdrift på inmutningsbara me- taller eller malmer. »Prövedrift», varmed förstås sådan drift, som endast avser förberedande undersökning, får dock företagas utan koncession, men brytningen får då ej överstiga 1 000 m³ berg årligen. I övrigt gäller enligt 1917 års lag bl. a. följande. Koncessionen meddelas för viss tid, högst 50 år. Vid beviljandet kan föreskrifter meddelas i fråga om storleken av företagets aktiekapital samt om säkerhet för drift under tre månader. Driften skall ske på »bergmässigt sätt». Om detta befinnes ej vara fallet, skall en plan för arbetet upprättas, vilken måste följas, sedan den blivit fastställd av myndigheterna. Vid koncessionen kan bestämmas en pro- duktionsavgift till staten, beräknad efter viss procent av malmens värde. Vidare må föreskrivas skyldighet för koncessionären att, i den mån han ej själv använder gruvprodukterna för inhemsk förädling, avstå viss andel därav till norska industriföretag. I samband med koncessionen kan också meddelas bestämmelser av social natur (om bostäder m. m.) samt avse- ende skyldighet för koncessionären att bekosta vissa utgifter som föran- ledes av gruvföretagets tillkomst.

Att inmutningssystemet behållits vid sidan av koncessionslagstiftningen saknar icke betydelse. Koncessionssystemets princip, att statsmyndigheten får full frihet i valet av koncessionär, blir därigenom inskränkt. Regering- en är visserligen icke skyldig att lämna innehavaren av inmutningsrätten koncession på gruvdrift men är å andra sidan förhindrad att giva konces- sion åt någon annan.

Portugal

Enligt den portugisiska grundlagen är äganderätten till alla mineraler för- behållen staten. Landets gruvlag av den 1 augusti 1930 föreskriver, att tillgodogörandet av de statliga mineralförekomsterna må ske endast efter koncession. Järnmalmsfyndigheterna får emellertid bearbetas av jord- ägaren, under förutsättning att de icke erfordras för järnverken i landet.

Spanien

Den spanska gruvrätten har gamla anor och har på grund av det spanska kolonialväldets tidigare utsträckning vunnit tillämpning i stora delar av världen. Den första gruvlagen av större allmänt intresse utfärdades 1584 av Filip II, de s. k. Filippiner-ordonanserna. Från denna tid och till den nya spanska gruvlagens tillkomst 1944 har det utmärkande för den spanska gruvrätten varit, att jordägaren i allmänhet icke haft rätt till gruvfyndigheter i sin jord. Rätten till dessa har i stället tillkommit upptäckaren eller den förste sökanden. Den för inmutningssystemet utmärkande principen har sålunda tillämpats.

Enligt den nya spanska gruvlagen av den 19 juli 1944 tillhör alla mineral staten. Staten kan också själv exploatera dem eller medgiva andra att nyttiggöra dem. De ämnen, som är underkastade den spanska gruvlagstiftningen, uppdelas i två grupper, dels icke metallförande beståndsdelar av marken såsom kalksten och dels egentliga malmförekomster. Ämnen av förstnämnt slag må nyttiggöras av markens ägare; om denne underlåter att göra sin rätt gällande, kan annan få tillstånd att tillgodogöra dem. För att exploatera malmer och andra ämnen tillhörande den senare gruppen kräves statlig auktorisation. Sådan kan meddelas enskilda spanska medborgare och spanska juridiska personer.

Storbritannien

Rätten att utnyttja de i jorden befintliga mineralen tillkommer i Storbritannien vederbörande jordägare eller besittningshavare till jorden. Med detta system, som härstammar från den romerska rättens grundsats om jordägarens rätt till mineralen i hans jord (den s. k. accessionsprincipen) har det knappast funnits något behov av en gruvrätt av civilrättslig innebörd. Någon allmän gruvlag finnes ej heller, utan de gruvrättsliga förhållandena regleras av de i »common law» eller i särskilda »statutes» meddelade bestämmelserna om äganderätt och besittningsrätt till jord.

Från den sålunda gällande allmänna grundsatsen finnes vissa undantag. Så tillhör guld- och silvergruvorna i England kronan, en rest från regal-åskådningen, som även under en tid gjorde sig gällande i England. I Skottland tillhör dessa gruvor dock jordägaren, som likväl är skyldig betala royalty till kronan. Till förmån för upptäckaren finnes regler, som gäller järn- och kolfyndigheter inom visst kronan tillhörigt område och blyfyndigheter inom ett distrikt. Dessa undantag grundar sig på förhållanden, som tidigare uppkommit under inflytande från tysk rätt. Härtill kommer så de lagstiftningsåtgärder, som under senare år genomförts i avsikt att öka det statliga inflytandet inom gruvnäringen. Mest betydelsefull är the Coal Industry Nationalization Act 1946, genom vilken kolindustrin över-

fördes på det allmänna. Denna lagstiftning torde dock ha inneburit en ganska ringa förändring i den engelska gruvrätten som sådan.

Förbundsrepubliken Tyskland

Enligt förbundsrepubliken Tysklands grundlag sträcker sig förbunds- lagstiftningen konkurrerande in på gruvrättens område. Om förbundsrepu- blikens gör bruk härav, går förbunds- rätten före lands- rätten. Möjligheten föreligger alltså att utfärda en gruvrättslig förbunds- lag. Så har emellertid hittills ej skett. På grund härav gäller flera olika lagar. Den mest betydelsefulla är Preussens gruvlag av den 24 juni 1865 som tillämpas i Bremen, Hamburg, Hessen, Nordrhein-Westfalen, Saarland, Schleswig-Holstein och delar av Baden-Württemberg, Niedersachsen och Rheinland-Pfalz. De övriga lagarna liknar alla den preussiska i sina huvuddrag.¹

Den ledande grundtanken i 1865 års lag är ett konsekvent utvecklande av den fria inmutnings- rätten. De inmutnings- bara mineralen är uppräknade i lagen. Dit hör bl. a. guld, silver, järn (utom myr- malm), bly, koppar och tenn. Bland de inmutnings- bara mineralen befann sig ursprungligen även stenkol. Den fria inmutnings- rätten ledde emellertid för stenkolens del till missförhållanden, varför ensamrätt att utnyttja stenkolsfyndigheter enligt en lag den 18 juni 1907 förbehölls staten. — Den som vill bedriva skärpningsarbete på annans mark skall enligt 1865 års lag begära tillstånd därtill av jordägaren. Kan överenskommelse icke träffas med denne, kan sökanden få tillstånd av bergsmyndigheten. Förvärv av definitiv rätt till en fyndighet sker även genom medverkan av bergsmyndigheten. I vissa fall har upptäckaren företrädesrätt, i andra fall den som först söker gruv- rätten.

Österrike

I den österrikiska gruvlagen den 10 mars 1954, som bygger på inmutnings- principen, indelas mineralen i tre klasser, nämligen fria mineral (bergfrei), vartill räknas bl. a. malmer, grafit och varje slag av kol, jordägarens mine- ral (grundeigentümer), däribland magnesit, samt statsägda mineral (bun- deseigene), främst salt. Reglerna för de olika mineralklasserna är i stort sett utformade på samma sätt. Undersökningstillstånd kan erhållas efter ansökan hos de lokala myndigheterna. Därvid skall ådagaläggas, att något äldre undersökningstillstånd icke utfärdats beträffande det ifrågavarande området. Undersökningstillståndet giver innehavaren företrädesrätt till inmutning inom en viss areal. För att få inmutning måste den som verk- ställt undersökningen visa, att han funnit mineral i sådan mängd att det kan tillgodogöras, att han har en ändamålsenlig plan för arbetet samt att inga äldre gruvrätter eller allmänna intressen lider förfång.

¹ Enligt författningen för Tyska Demokratiska republiken av den 7 oktober 1949 till- kommer alla mineral staten.

6 kap. Den gällande svenska gruvlagstiftningen

I svensk rätt tillämpas alla de tre system, som berörts i föregående kapitel. Enligt *gruvlagen den 3 juni 1938* gäller inmutningssystemet i fråga om de mineral, som finnes uppräknade i lagens 1 §. Även äldre gruvförfattningar byggde på detta system, som anses slutligt ha vunnit insteg i vår lagstiftning genom utfärdandet av Kungl. Maj:ts plakat och förordning den 10 september 1723 angående de förmåner, vilka alla de i gemen hava att njuta, som här i riket och där under lydande provinser några metall- samt mineralstreck och nyttiga bergarter uppfinna, angiva och i gång bringa. Koncessionssystemet tillämpas enligt *lagen den 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter m. m.* på stenkol, salt, olja, gas och alunskiffer samt enligt *uranlagen den 2 december 1960* på uran och uranföreningar. Alla övriga mineral tillkommer jordägaren.

Gruvrätten är av speciell natur och kan närmast karakteriseras som en begränsad sakrätt. Vidare må här anmärkas, att gruva enligt modern svensk rätt skall anses vara lös egendom. Ett undantag finnes dock. De s. k. fjärdeparterna i Falu gruva har sedan 1700-talet behandlats som fast egendom.

Gruvlagen

Gruvlagen trädde i kraft den 1 januari 1940. Den är tillämplig på alla inmutningar som sökts efter lagens ikraftträdande och därpå grundade utmål. Har inmutning sökts före lagens ikraftträdande skall enligt övergångsbestämmelserna beträffande därigenom uppkomna rättsförhållanden i princip bestämmelserna i äldre författningar fortfarande gälla. Undantagen från denna regel är dock så omfattande, att de flesta bestämmelserna i gruvlagen är tillämpliga även på äldre gruvor.

Till grund för gruvlagen ligger ett inom justitiedepartementet överarbetat förslag av 1920 års gruvlagstiftningssakkunniga, avgivet i juni 1923 (SOU 1924: 16). Detta byggde i sin tur på ett den 20 juni 1919 avgivet betänkande av 1916 års gruvlagstiftningskommitté. Sedermera har gruvlagen varit föremål för vissa ändringar, bland annat genom lag den 21 mars 1952, som grundade sig på en inom justitiedepartementet år 1949 av numera justitierådet H. Digman upprättad promemoria (stencilerad).

Såsom nyss anförts bygger gruvlagen på inmutningssystemet. Envar äger genom inmutning erhålla rätt att å egen eller annans mark undersöka och bearbeta fyndighet av vissa angivna mineral, varibland märkes våra vanliga malmer såsom koppar-, bly-, zink- och järnmalm. Även grafit tillhör de inmutningsbara mineralen. Den som först söker inmutning — i regel upptäckaren — får utan förutgående diskretionär prövning från myndighets sida en rätt till den fyndighet ansökningen avser. Vill en jordägare ha en mot annan skyddad rätt att undersöka och bearbeta en mineralfyndighet

på sin egen mark, får även han lov att söka inmutning, eftersom han annars riskerar att någon annan söker inmutning och får den rätt, som följer därmed. Bearbetar man inmutningsbar fyndighet utan att ha förvärvat inmutningsrätt, är man förfallen till ansvar, oavsett om man själv äger marken eller ej. Även kronan måste söka inmutningsrätt. Sker inmutning av annan än kronan, är denna enligt 46 § gruvlagen berättigad att till hälften med inmutaren deltaga i företaget (*kronoandel*). Beträffande gruva, som tillkommit före gruvlagens ikraftträdande, tillkommer motsvarande rätt i stället jordägaren (*jordägareandel*).

Ett undantag från den fria inmutningsrätten stadgas i *lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag*. Enligt denna lag får utländsk medborgare eller utländsk juridisk person ej utan tillstånd för varje särskilt fall här i riket förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift och ej heller i något fall härstädes inmuta mineralfyndighet. Åtgärd som nyss sagts må heller icke utan särskilt tillstånd företagas av svenskt handelsbolag, svensk ekonomisk förening eller svenskt aktiebolag, vars aktiebrev på sätt i lagen närmare anges kan ägas av utländska intressen. Tillstånd lämnas av Kungl. Maj:t. Förbudet anses ej gälla begagnande av jordägareandel, då inmutning skett å fastighet, som med laga rätt innehas av utlänning eller annat subjekt som ovan nämnts.

Utöver den detaljerade framställning av vissa bestämmelser i gruvlagen, som lämnas i de följande kapitlen, skall här något redogöras för inmutningssystemet sådant det nu är utformat.

Inmutning sökes hos vederbörande bergmästare (6 § gruvlagen). I ansökningen, som skall åtföljas av karta, skall uppgift lämnas bl. a. angående de fastigheter och ägare därav som beröres av ansökningen samt om den s. k. inmutningspunktens belägenhet. Något kungörelseförfarande är icke föreskrivet. Sist inom trettio dagar från det ärendet blivit komplett skall bergmästaren företaga ärendet till slutligt avgörande (9 § 1 mom.). Ansökningen skall avslås, om sökanden icke är behörig att inmuta mineralfyndighet i riket och icke erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd därtill, om fyndigheten icke är av det slag som avses i gruvlagen eller om inmutningspunkten är belägen å område som enligt hindersbestämmelserna i 5 § är fredat för inmutning. Enligt dessa bestämmelser får inmutningspunkten ej vara belägen på och inmutat område ej omfatta 1) statsgruvefält, 2) nationalpark, 3) befästningsområde, 4) kyrkogård eller begravningsplats, 5) område på mindre avstånd än 30 meter från järnväg eller kanal, 6) område beläget på mindre avstånd än 100 meter från bostadsbyggnad eller annan åbyggnad, tomtplats eller trädgård, 7) område för elektrisk kraftstation eller industriell anläggning, 8) förut inmutat eller utmåslagt område samt 9) stenkols- eller alunskifferkoncession. I vissa fall kan undantag från inmutningshinder medges. Vid bifall till inmutningsansökan har bergmästaren att

utfärda *mutsedel* för sökanden (*inmutaren*), som därefter äger anställa undersökningsarbete å inmutningsbara mineral inom det område, *inmutat område*, som anvisas i *mutsedeln* (2 §). *Mutsedeln* skall översändas till inmutaren och en avskrift till jordägaren. *Mutsedeln* skall dessutom kungöras i allmänna tidningarna och tidning i orten. — Inmutningsrätten gäller enligt 3 § första stycket i förhållande till andra inmutare från och med den dag då ansökningen därom inkom till bergmästaren. Om å samma dag flera inkommit med ansökningar, som helt eller delvis avser samma område, njuter de lika rätt med avseende å det gemensamma området (3 § andra stycket). Dock skall, om någon av sökandena kan visa att han, innan ansökningarna inkommit, först upptäckte inmutningsbar mineralfyndighet inom det område hans ansökning avser samt fyndstället icke är beläget å område som förut varit inmutat eller belagt med utmål, inmutningsrätten till det gemensamma området tillkomma honom ensam. För att få denna fråga prövad skall bergmästaren förelägga envar av de sökande att, om han vill göra gällande ensamrätt till det gemensamma området, inom viss tid väcka talan därom vid domstol (7 § andra stycket). Innan tvisten avgjorts av domstolen, får inmutningsärendet icke avgöras.

Inmutat område skall enligt 4 § vara cirkelformigt och ha en radie av 200 meter, dock med den inskränkning i områdets yta som betingas av hindersbestämmelserna i 5 §. När särskilda skäl är därtill, må även annan inskränkning i områdets yta ske på begäran av inmutaren. Medelpunkten i cirkeln (*inmutningspunkten*) skall vara till sitt läge bestämd på marken. Gränserna skall vara lodräta, såvida intrång icke därigenom sker på äldre utmål.

Undersökningsarbetet får enligt 13 § endast bestå i sådana åtgärder som erfordras för att ådagalägga, att inom inmutningsområdet förekommer fyndighet av inmutningsbart mineral samt för att vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och brytvärdhet. På det inmutade området får inmutaren icke uppföra andra byggnader än som oundgängligen erfordras för undersökningsarbetet. Inmutaren äger begagna eller anlägga erforderlig väg till och inom det inmutade området. För begagnandet av marken för undersökningsarbete skall inmutaren enligt 17 § till jordägaren giva full ersättning i årlig avgift. Inmutaren skall jämväl ersätta skada som marken kan ha tagit för framtiden. Då eljest av undersökningsarbetet vållas förlust, skada eller intrång, skall full ersättning givas därför. Om parterna ej kan sämjas om den ersättning som skall utgå enligt 17 §, skall frågan avgöras av skiljemän. Den ersättningsberättigade äger dock, om han det hellre vill, omedelbart draga tvisten inför domstol (18 §). Minst fjorton dagar innan undersökningsarbete påbörjas skall inmutaren underrätta markägaren och eventuell nyttjanderättshavare därom (12 § första stycket). Annan inmutare än kronan skall därjämte, om annat ej överenskommes, innan arbete påbörjas, ställa av överexekutor godkänd

pant eller borgen för all den ersättning han enligt 17 § kan vara skyldig utgiva.

Undersökningsarbete skall enligt huvudregeln vara utfört inom tre år från dagen för mutsedelns utfärdande (19 §). Har ansökan om utmål icke ingivits till bergmästaren inom denna tid, går inmutningsrätten förlorad. Undersökningstiden kan dock enligt bestämmelser i nämnda paragraf förlängas i följande tre fall, nämligen 1) av bergmästaren under lika lång tid som den varunder arbete icke kunnat bedrivas under undersökningstiden på grund av tvist om inmutningsrättens bestånd eller omfattning, 2) av bergmästaren med högst två år utöver den normala eller enligt 1) förlängda tiden, om undersökningsarbetet inte kunnat fullgöras på grund av markens beskaffenhet, arbetsinställelse, särskilda naturförhållanden o. d. samt 3) av kommerskollegium med högst tre år utöver den normala eller enligt 1) eller 2) förlängda tiden, när eljest synnerliga skäl finnes därtill och det kan ske utan olägenhet eller med allenast ringa sådan för markens ägare eller innehavare.

Enligt 14 § 1 mom. må inmutaren icke använda vid undersökningsarbetet brutna inmutningsbara mineral på annat sätt eller i större omfattning än som är nödvändigt för undersökning av deras beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Icke inmutningsbara mineraliska ämnen må enligt 2 mom. av inmutaren brytas endast om det erfordras för undersökningsarbetets ändamålsenliga bedrivande och av dem äger inmutaren använda vad som behövs för undersökningsarbetet.

Visar inmutaren, att inom det inmutade området finnes inmutningsbart mineral som lämpar sig för teknisk bearbetning och förekommer i sådan myckenhet att fyndigheten sannolikt kan göras till föremål för gruvdrift, äger han enligt 2 § tredje stycket gruvlagen efter ansökning vid särskild förrättning (*utmålsförrättning*) av bergmästaren få sig anvisat visst arbetsområde (*utmål*). Utmålets areal får icke överstiga 16 hektar (30 §). Utmålet, som skall avpassas efter fyndighetens sannolika sträckning och gruvdriftens behov samt i regel vara firsidigt med räta vinklar och begränsas av räta linjer, skall enligt 32 § vid förrättningen utstakas samt förses med rösen eller skiljemärken ävensom inläggas å karta. För utmål gäller i huvudsak samma hindersbestämmelser som för inmutning (31 §). Sökanden äger själv bestämma hur stort utrymme inom utmålet han vill taga i anspråk för arbete ovan jord (33 §). Detta område skall särskilt utstakas och inläggas på kartan. Utanför utmålet äger sökanden enligt 34 § vid förrättningen få sig anvisad nödig mark för upplagsplats, byggnad, väg m. m. Områden som erfordras för de i 33 och 34 §§ angivna ändamålen bör utstakas och preciseras vid förrättningen även om marken skulle tillhöra sökanden. Dispositionsrätten till marken kommer därefter att ingå i gruvegendomen, så länge gruvrätten äger bestånd, och gälla även gentemot ny ägare av marken. Efter utmålsläggningen kan enligt 45 § på ansökan ytterligare mark för sagda

ändamål anvisas vid särskild förrättning. Gruvinnehavaren äger enligt 54 § icke använda utmålet i dagen eller under jord för annat ändamål än gruvarbete och därmed sammanhängande verksamhet för produkternas tillgodogörande och område som anvisats utom utmål får användas endast för i 34 § angivet ändamål. I dagen får utmålet användas endast till den del det blivit löst.

Annan än gruvinnehavaren tillhörig mark inom utmålet, som tages i anspråk för arbetet ovan jord, skall lösas av denne (36 §). Jämväl mark som enligt 34 § upplåtes utom utmålet skall, om den helt tages i anspråk för avsett ändamål eller lider synnerligt men av upplåtelsen, lösas. I annat fall skall för den utom utmålet upplåtna marken ersättning utgå för skada och intrång. Skall en del av fastighet avstås och lider därigenom eller genom markens begagnande för gruvdriften en återstående del av fastigheten synnerligt men, skall jämväl denna del lösas, om ägaren begär det. Uppkommer eljest skada eller intrång på återstod av fastighet, skall ersättning givas härför. Jämväl innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten kan vara berättigad till ersättning, om rätten går förlorad eller intrång förorsakas till följd av utmålsläggningen. Då till följd av utmålsläggningen förorsakas annan skada eller förlust än nu nämnts, skall också sådan skada eller förlust ersättas.

Lösen och annan ersättning skall enligt 37 § bestämmas i penningar att utgå på en gång, särskilt för varje sakägare. 50 procents förhöjning utgår. Sämjas ej parterna om lösen eller annan ersättning, skall denna bestämmas av bergmästaren med gode män (38 §). Uppstår efter utmålsförrättnings avslutande skada eller intrång, som ej förutsetts vid förrättningen, kan särskild talan härom föras vid domstol (39 §). Vid utmålsförrättning fastställd lösen och annan ersättning skall inom 90 dagar från dagen för förrättningens avslutande oavsett förd talan utbetalas till den ersättningsberättigade (42 §). I vissa fall, såsom då den lösta marken är intecknad för fordran, skall ersättningsbeloppet dock i stället nedsättas hos länsstyrelsen. Försummelse med avseende å utbetalning eller nedsättning av ersättningsmedel kan medföra, bland annat, att handräckning kan påkallas för gruvarbetets inställande. Länsstyrelsen har att fördela ersättningssumman i huvudsak i enlighet med reglerna om fördelning av köpeskilling för utmättningsvis såld egendom (43 §).

Kronoandelen kan begagnas till fullo eller till viss del (46 §). Sedan mutatedel utfärdats, kan kronan anmäla sig till begagnande därav. Anmälan skall dock ske sist inom en månad efter det regelbunden brytning av inmutningsbara mineral pågått under en tid av sex månader från det bergmästaren fått underättelse om påbörjande av sådan brytning; anmälan kan dock alltid ske inom två år från utgången av det år under vilket utmålsförrättningen avslutats (47 § första stycket). Från den tid kronan anmäler sig till begagnande av kronoandel eller, där inmutaren fått utmål, från och

med året efter det, då sådan anmälan skett, njuter kronan del i gruvföretaget med skyldighet att vidkännas motsvarande andel i alla kostnader, som därefter erfordras för arbetets bedrivande (48 §). Vidare åligger det kronan vid dess inträde i företaget att i förhållande till sin andel ersätta inmutaren för dessförinnan av denne anskaffad egendom eller nedlagd kostnad av i 49 § 1 mom. angivet slag. — Önskar kronan före anmälan om begagnande av kronoandel verkställa provborrning eller annan liknande undersökning av mera begränsad omfattning för att få närmare kännedom om fyndigheten, må kronan efter utmåsläggningen göra sådan undersökning enligt regler i 47 § sista stycket.

Gruvinnehavaren är enligt 53 § skyldig att årligen till jordägaren erlægga en avgäld motsvarande en procent av värdet av alla inmutningsbara mineral som brutits och uppfordrats inom utmålet. Avgälden är dock maximerad till 10 000 kronor för år och skall upphöra att utgå, sedan regelbunden brytning pågått under sammanlagt 20 år. Gruvinnehavaren är vidare enligt 55 § pliktig att, vare sig arbete bedrivs eller icke, utgiva en årlig försvarsavgift av tjugo kronor för varje hektar eller överskjutande del därav som utmålet omfattar. Av denna avgift tillfaller i princip hälften jordägaren och hälften kronan. Är gruvinnehavaren själv ägare av mark inom utmålet, skall hans andel i avgiften ej uttas.

Om försvarsavgift trots påminnelse icke erlägges inom föreskriven tid, kan bergmästaren meddela beslut om gruvrättens förverkande (56 §). Genom förverkandet går gruvinnehavare förlustig all rätt dels till inom utmålet befintliga, icke uppfordrade inmutningsbara mineral, dels till de för gruvans styrka och bestånd verkställda byggnaderna, dels till den mark som inom eller utom utmålet upplåtits för gruvdriften, dels ock till stängsel som det ålegat gruvinnehavaren att hålla (57 § första stycket). Andra för gruvdriften gjorda anläggningar än de nu nämnda ävensom ur gruvan uppfordrade inmutningsbara mineral må under högst två år efter förverkandet avgiftsfritt kvarligga för gruvinnehavarens räkning; till det som icke inom denna tid bortförts, förlorar gruvinnehavaren all rätt. Marken äger jordägaren förfoga över utan lösen. Annan förverkad egendom tillfaller också jordägaren; dock skall de för gruvans styrka och bestånd verkställda byggnaderna samt stängsel utan lösen övergå till den som i laga ordning förvärvar rätt till gruvans bearbetande. Icke uppfordrade inmutningsbara mineral ävensom uppfordrade sådana, som kvarligger inom utmålet på löst mark, tillfaller likaledes ny gruvinnehavare, i den mån de icke enligt vad nyss sagts må bortföras av den förre gruvinnehavaren.

Beträffande rätten till brytning inom utmålet meddelas bestämmelser i 51 och 52 §§ gruvlagen. Sedan utmål blivit anvisat, äger den eller de som har del i fyndigheten (*gruvinnehavaren*) rätt att bryta och tillgodogöra sig alla inom utmålet befintliga inmutningsbara mineral (51 § första stycket). Även brutna sådana mineral, som härrör från äldre gruvbrytning, tillfaller

gruvinnehavaren i den mån de antingen icke alls uppfodrads eller, uppfodrade, kvarligger inom utmålet på löst mark, dock med förbehåll för den i det föregående berörda rätt, som den förre gruvinnehavaren enligt 57 § äger att bortföra de brutna mineralen. Beträffande icke inmutningsbara mineral gäller, att dessa må av gruvinnehavaren brytas i den mån så erfordras för gruvarbetets ändamålsenliga bedrivande i fråga om de inmutningsbara mineralen (52 § första stycket). Av dessa icke inmutningsbara mineral får gruvinnehavaren använda vad vid gruvarbetet behövs och dessutom tillgodogöra sig allt som ej förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från de inmutningsbara mineralen. Han får även i övrigt tillgodogöra sig icke inmutningsbara mineraliska ämnen, såvida icke dessa — mot erläggande av därå nedlagda kostnader — av jordägaren avhämtas inom sex månader efter tillsägelse (52 § andra stycket).

Gruvlagen innehåller även regler för det fall att två eller flera deltagare i samma gruvrörelse. Dessa regler är i allmänhet av subsidiär natur och får alltså icke någon tillämpning, när en annan ordning blivit avtalad mellan delägarna. Vid gruvlagens tillkomst antogs för övrigt, att parterna alltid skulle komma att reglera sina mellanhavanden genom särskilda överenskommelser i sådana fall, då en verklig gruvbrytning planerades, varför gruvlagens samäganderättsregler ansågs få sin huvudsakliga betydelse därutinnan, att de kunde bidra till att fixera själva utgångsläget för parternas förhandlingar (prop. 1938: 40 s. 167). Enligt 59 § skall delägarna årligen utse en gruvföreståndare för gruvans förvaltning. Denne väljes vid en stämma, som skall hållas med delägarna minst en gång om året. Därvid skall även frågor angående gruvrörelsens bedrivande och andra gemensamma angelägenheter företagas (61 §). Vid omröstning på stämman skall varje delägars rösttal beräknas efter den lott han äger i gruvan. Val avgöres vid lika rösttal genom lottning. I andra frågor skall den mening gälla såsom beslut för alla delägare vilken erhållit högsta rösttal eller vid lika rösttal biträdes av ordföranden (62 §). Undantag härifrån har gjorts för det fall, att oenighet föreligger om brytningens omfattning. I 63 § stadgas sålunda bl. a. följande: Vill några delägare bryta mera och andra mindre och innehar de förra minst hälften i gruvan, må den större brytningen ske. De som påkallat denna är dock skyldiga att ensamma utge tillskott som erfordras utöver behovet för den mindre brytningen. Detsamma gäller, om några delägare vill börja brytning eller efter utmålsläggningen företaga arbeten för undersökning av fyndighet och andra icke vill deltaga däri.

I 9 kap. gruvlagen (65—67 §§) regleras formerna för överlåtelse av gruva eller andel däri och i 10 kap. (68—78 §§) meddelas åtskilliga bestämmelser om tillsyn över gruvdriften. I 11 kap. gruvlagen slutligen meddelas vissa särskilda bestämmelser angående den rätt i gruvrättsligt hänseende som tillkommer innehavare av stadgad åborätt samt regler om talan mot bergmästarens beslut i vissa fall ävensom forum- och åtalsbestämmelser m. m.

Stenkolslagen

Rätten att eftersöka och bearbeta stenkolsfyndighet är beroende på särskilt tillstånd (*koncession*), som meddelas av Kungl. Maj:t. Vid beviljandet av koncession har Kungl. Maj:t att pröva, huruvida med hänsyn till företagets gagn för orten och det allmänna koncession enligt lagen bör beviljas sökanden. Söker flera koncession på samma område skall Kungl. Maj:t, oberoende av tiden då ansökningarna inkommit, bestämma vilken av sökandena, vare sig de är jordägare, upptäckare eller andra, som skall få företräde. Den som visar sig ha upptäckt fyndigheten är dock berättigad att, om annan får koncessionen, av denne få skälig gottgörelse, vars belopp skall bestämmas i koncessionen.

Ansökning om koncession skall göras till vederbörande länsstyrelse, som ofördröjligen skall ombesörja dess kungörande. Den som anser sin rätt vara beroende av ansökningen, äger avgiva yttrande till länsstyrelsen. Sedan jämväl bergmästaren avgivit yttrande, insänder länsstyrelsen handlingarna jämte eget utlåtande till Kungl. Maj:t.

Koncessionen får ej överlåtas utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Dessa och övriga bestämmelser om stenkolsfyndigheter är i huvudsak tillämpliga även beträffande de övriga slag av fyndigheter, som behandlas i lagen, nämligen salt-, olje-, gas- och alunskifferfyndigheter.

Uranlagen

I uranlagen skiljes mellan undersökning och bearbetning av uranfyndighet.

Undersökningsarbete får i stor utsträckning utföras utan särskilt tillstånd. Sålunda äger jordägare på sin mark samt innehavare av gruvrätt på sitt gruvområde utföra undersökningsarbete utan tillstånd av myndighet. Kan den, som vill utföra undersökningsarbete, ej utverka jordägarens medgivande därtill, eller vill undersökaren skaffa sig en skyddad ensamrätt att utföra undersökningsarbete, kan han utverka särskilt tillstånd (*undersökningstillstånd*) av kommerskollegium. Vid prövning av ansökan därom skall kollegium beakta, huruvida ur det allmännas synpunkt tillstånd kan medges sökanden. Söker flera undersökningstillstånd på samma område, skall vid bedömning av företrädesfrågan beaktas, förutom det allmännas intresse, om någon av sökandena gjort fyndanmälan eller eljest visar sig ha gjort fynd eller verkställt undersökningsarbete på området. Kollegium äger uppställa särskilda villkor för undersökningstillstånd. Iakttages icke sådant villkor eller föreligger eljest synnerliga skäl, kan kollegium återkalla undersökningstillstånd.

För bearbetning av uranfyndighet fordras alltid tillstånd av Kungl. Maj:t (*koncession*). Koncessionsansökan skall inges till bergmästaren, som efter kungörelseförfarande insänder ärendet till kommerskollegium. Kollegium skall sedan med eget yttrande vidarebefordra handlingarna till Kungl. Maj:t. Framgår det av ansökningshandlingarna, att det förekommer brytvärd fyn-

dighet av uranhaltigt mineral på området, skall Kungl. Maj:t pröva, huruvida ur det allmännas synpunkt koncession bör meddelas sökanden. Söker flera koncession på samma område, bestämmer Kungl. Maj:t vilken av sökandena som med hänsyn till det allmännas intresse bör få företräde. Den som har upptäckt en fyndighet av uranhaltigt mineral är berättigad att, om annan får koncession, få skälig gottgörelse av denne.

För koncession äger Kungl. Maj:t uppställa särskilda villkor. I sådant hänseende må meddelas föreskrifter, som finnes påkallade för att förebygga att annat industriellt företag hindras i sin utveckling. Om koncession beviljas på område, vartill gruvrätt tillkommer annan, må bestämmelser meddelas för att reglera förhållandet mellan sökanden och innehavare av sådan rätt. När särskilda skäl föranleder det, må föreskrivas vilka åtgärder, som skall vidtagas för att återställa marken i lämpligt skick, sedan fyndigheten eller del därav tillgodogjorts. Även andra villkor, som erfordras för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt, må uppställas. Kungl. Maj:t äger tillika, när särskilda skäl är därtill, vid meddelande av koncession bestämma, i vilken omfattning fyndigheten skall utnyttjas. Kungl. Maj:t kan sedermera meddela ändrade bestämmelser i detta hänseende.

Koncession kan återkallas av Kungl. Maj:t om uppställt villkor icke uppfyllts eller om eljest synnerliga skäl är därtill. Koncession får ej överlåtas utan medgivande av Kungl. Maj:t.

7 kap. Allmän motivering till utredningens förslag

Såsom framgår av redogörelsen för gällande rätt bygger den allmänna svenska gruvrätten alltsedan förra hälften av 1700-talet på inmutningssystemet. Härigenom har avsetts att tillgodose behovet av stimulans till eftersökande av mineral. Genom att upptäckaren, om han sökt inmutning före andra, får en laglig rätt till den fyndighet han upptäckt, kan han taga risken av de ofta betydande kostnader, som i allmänhet är förbundna med prospekterings- och undersökningsverksamhet.

Koncessionssystemet är till sin natur icke lika prospekteringsbefrämjande som inmutningssystemet. Den mer eller mindre diskretionära prövning, som beviljandet av koncession innebär, medför nämligen lätt viss osäkerhet för upptäckaren. Å andra sidan inrymmer koncessionssystemet bättre möjligheter för statsmakterna att öva tillsyn över prospekteringsverksamheten och exploateringen av mineralfyndigheterna. I detta sammanhang må påpekas, att nuvarande gruvlagstiftning erbjuder relativt små möjligheter att vid passivitet hos en inmutare få till stånd gruvbrytning, där en sådan framstår som önskvärd från allmän synpunkt. I fråga om gruvor, vari staten njuter jordägare- eller kronoandel, kan ett visst statligt inflytande över

gruvbrytningen otvivelaktigt utövas, men enligt utredningens mening är möjligheterna för vederbörande statliga organ att få i gång gruvdrift i praktiken tämligen begränsade, om inmutaren sätter sig emot arbetet. Icke heller torde nuvarande gruvrätt med dess nära nog automatiskt verkande regler inrymma möjligheter att vid exploatering av en fyndighet i alla fall åstadkomma en avvägning, som i skälig mån tillgodoser andra betydelsefulla samhällsintressen än gruvnäringens. Av vikt är otvivelaktigt att naturvårds-, kulturvårds- och vattenvårdssynpunkter blir beaktade vid exploateringen och att en rimlig avvägning mellan gruvnäringens intressen, å ena, samt fastighetsbildnings- och planintressena, å andra sidan, kan komma till stånd. För att ge ett exempel på de frågeställningar, som här avses, vill utredningen återge följande synpunkter, som framförts av lantmäteristyrelsen i dess yttrande över 1958 års förslag till uranlag (SOU 1958: 41).

Enligt styrelsens mening är det emellertid vid tillkomsten av nya gruvrättigheter önskvärt att i den mån så är möjligt hänsyn tas till de intentioner angående marks utnyttjande för vissa ändamål, som kommit till uttryck genom verkställd planering enligt byggnadslagen eller genom fastighetsbildningsåtgärder. Särskilt framträder önskvärdheten av att ett dylikt hänsynstagande om möjligt sker, då fråga är om tillskapande av gruvrättigheter i omedelbar närhet av tätorter. Här kan nämligen berörd mark, ehuru den ännu icke blivit bebyggd och sålunda icke omfattas av de — — — givna skyddsbestämmelserna, exempelvis genom detaljplanläggning enligt byggnadslagets regler ha avsetts för tätortens utbyggnad. Framhållas bör att denna planläggning, som för övrigt kan ha dragit betydande kostnader, kan ha övat inflytande å utformningen av anläggningar, såsom gatunät, vatten- och avloppsledningar och reningsverk, inom den redan utbyggda delen av tätorten. Tillskapande av gruvrättigheter å sådan mark kan således medföra betydande olägenheter.

Även föredragande departementschefen underströk under förarbetena till uranlagen vikten av att det gruvrättsliga systemet utformas så, att dylika synpunkter kan beaktas (jfr prop. 1960: 160 s. 63).

Möjligheterna att med vårt nuvarande gruvrättsliga system lösa eventuella komplikationer i förhållandet mellan olika innehavare av gruvrätter är också begränsade. Utredningen har särskilt fäst sig vid, att något legalt hinder icke finnes mot uppkomsten av situationer innebärande att en inmutare låser en annan eller att två eller flera inmutare låser varandra. Oavsett om sådana spärrar uppkommit oavsiktligt eller avsiktligt, innebära de risker för att rationell brytningsplanering eller gruvbrytning över huvud omöjliggöres inom de av spärrarna berörda områdena.

Även om utredningen sålunda funnit vissa nackdelar hos vårt nuvarande gruvrättsliga system, torde det falla utom ramen för utredningens uppdrag att till omprövning upptaga frågan om vår allmänna gruvlagstiftnings konstruktion i stort. Detta är ett vittsyftande spørsmål, som i sig innefattar skilda problem, vilka vart för sig måste bli föremål för ingående penetration. Frågan huruvida en övergång till en allmän koncessionslagstiftning för gruvrättens del är påkallad för vårt lands vidkommande torde få prövas

i ett annat sammanhang. Däremot har utredningen icke ansett sig kunna undgå att överväga vissa mindre genomgripande lagstiftningsåtgärder inom ramen för vårt nuvarande gruvrättsliga system.

Utredningen vill i förevarande sammanhang särskilt betona, att vissa tendenser kan skönjas i Norrbotten till en splittring av gruvrättigheterna, som från exploateringssynpunkt kan skapa svårigheter i framtiden. För att belysa detta har härvid såsom *Bilaga 4* fogats en karta över de gruvrättsliga förhållandena inom Vittangiområdet i Norrbottens län, sådana dessa förhållanden gestaltade sig den 6 juli 1962. Framhållas må, att av det stora antalet inmutningar kommer med största sannolikhet endast en ringa del att leda till utmål. Även med hänsyn tagen härtill och med beaktande av att något eller några utmål kan komma att förfalla eller att samarbetsavtal kan komma att träffas, torde kartan väl illustrera problemställningen. Samtidigt vill utredningen emellertid betona, att den genom att välja ett exempel från Norrbotten ingalunda velat utmärka förevarande problem såsom en speciell Norrbottensfråga. Problemet torde även ha aktualitet inom andra delar av vårt land. Mot denna bakgrund framstår det som särskilt önskvärt, att regler tillskapas som kan möjliggöra för därav intresserade att i låsta situationer få till stånd en bättre ordning. Sådana regler skulle enligt utredningens mening kunna bli till gagn såväl för gruvrättsägarna själva som för gruvnäringen såsom sådan och därmed för hela samhället.

Bland de lagstiftningsuppgifter inom den svenska gruvrättens område, som må vara påkallade för att bota de nu antydda bristerna i gällande rätt, framstår enligt utredningens mening tillskapandet av *lagregler som syftar till undanröjande av bestående olägenheter i det inbördes förhållandet mellan innehavare av närbelägna mineralfyndigheter* såsom särskilt angeläget.

Inom andra rättsområden finnes exempel på regler för motsvarande situationer. Sålunda stadgas i 46 § byggnadslagen att, om särskilda delar av en tomt är i olika ägares hand, ägare av sådan tomtedel skall vara berättigad att lösa återstoden av tomten. I samma paragraf uppställs också regler om rätten till företräde, när flera finnes som vill lösa. Utredningen vill också erinra om vattenlagens regler i fråga om tillgodogörande av strömfall tillhörigt flera ägare, vilka icke förenat sig om att bygga ut fallet gemensamt. För dessa situationer innehåller 2 kap. 5—7 §§ nämnda lag regler om tvångsrätt för falldelägare att lösa eller mot ersättning tillgodogöra sig återstående falldelar. Som förutsättning härför skall gälla, att det gemensamma tillgodogörandet av hela den till utbyggnad ifrågasatta fallsträckan innebär en väsentlig ekonomisk eller teknisk fördel. Bestämmelserna har tillkommit bl. a. för att underlätta den koncentrerings av vattenkraften till större byggnadsenheter, som ansetts utgöra en av den moderna vattenbyggnadskonstens mest betydelsefulla uppgifter.¹

¹ Bet. 1917 med förslag till vattenlag m. m., s. 213.

Jämväl inom gruvrättens område föreligger behov av en liknande lagstiftning, innefattande en rätt för gruvrättsinnehavare, som genom andra existerande gruvrätter hindras att effektivt utnyttja sin rätt, att under vissa omständigheter lösa till sig de hinderliga gruvrätterna. Även om ofta svår-lösta problem kan uppkomma i samband med fastställandet av lösen för ianspråktagen gruvrätt, anser utredningen införandet av en lösningsrätt **av detta slag vara att föredraga framför den enda alternativa lagstiftnings-åtgärd, som synes stå till buds, nämligen en tvångsgemenskap mellan olika innehavare av gruvor, som ligger intill varandra.**¹ Betydande svårigheter torde nämligen möta, när det gäller att skapa en effektiv förvaltningsform för en dylik gemenskap, inom vilken vitt skilda intressen kan vara företrädda. Utredningen vill till stöd härför framhålla, att redan gruvlagens bestämmelser om samäganderätt i gruva, vilka ju avser att reglera delägarskapet i *samma* gruva, ansetts mindre väl ägnade att läggas till grund för ett samarbete, som är inriktat på verklig gruvbrytning. För dessa fall har förutsatts, att parternas mellanhavanden regleras genom särskilda överenskommelser (jfr bl. a. prop. 1938: 40 s. 167). I än högre grad torde en sådan förutsättning böra gälla inom en association för samarbete mellan innehavare av *olika* gruvor.

För att de nya inlösningsbestämmelser, som utredningen sålunda vill förorda, skall kunna i önskvärd grad främja en strukturrationalisering inom gruvnäringen bör lösningsrätten ej inskränkas till att gälla endast beträffande fyndigheter, som omedelbart gränsar till varandra, utan även vara tillämplig i fråga om andra närbelägna fyndigheter. Eftersom de lokala förhållandena kan variera väsentligt, låter det sig svårligen göras att genom mått- eller arealuppgifter eller annorledes i lagen precisera innebörden härav.

Ehuru utredningens arbete är inriktat främst på förhållandena inom Norrbottens län, har den likväl bibragts den uppfattningen, att behovet av en lagstiftning sådan som den nu skisserade finnes även inom andra delar av vårt land än Norrbotten. Utredningen har följaktligen icke funnit sig böra föreslå, att dess tillämpning skall inskränkas till detta län.

Utredningen vill understryka att bestämmelser om inlösningsrätt i ifrågasvarande situationer icke är avsedda att tillämpas annat än i rena undantagsfall. Deras blotta existens kan även antagas komma att främja tillkomsten av samarbetsavtal eller överenskommelser om utarrendering eller överlåtelser av inmutningsrätter på ett sådant sätt att lagens huvudsakliga syfte därigenom tillgodoses.

De nya bestämmelserna bör enligt utredningens uppfattning icke upptagas vare sig i lagen om expropriation, som i princip avser endast fast egendom, eller i gruvlagen. De torde i stället lämpligast kunna meddelas i

¹ Jfr Ljungman/Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten, del II, 1961, s. 100.

en särskild lag. Företages framdeles en mera genomgripande överarbetning av gruvlagen, torde det dock böra övervägas att då inarbeta dem i gruvlagen.

I anslutning till vad tidigare anförts om det allmännas möjligheter att påverka utvecklingen i fråga om mineralens utnyttjande vill utredningen också väcka frågan om *särskilda regler syftande till att skapa förutsättningar för gruvdrift som anses önskvärd från allmän synpunkt*.

Utredningen vill härutinnan först hänvisa till bestämmelserna i 1 kap. 14 § vattenlagen, som avser det fall, att det från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling finnes nödigt att särskilda åtgärder vidtages. Då äger Kungl. Maj:t på ansökan förordna, att strömfall, som ej är utnyttjat på ändamålsenligt sätt, skall få tagas i anspråk.¹ En bestämmelse, som till sin allmänna karaktär motsvarar detta stadgande i vattenlagen och som avser inlösen för att skapa förutsättningar för gruvdrift, skulle enligt utredningens mening — måhända genom sin blotta existens — kunna vara av värde för strävandena att komma till rätta med ekonomiska och sociala problem icke minst i Norrbotten. Utredningen anser det därför befogat att föreslå en dylik bestämmelse, vilken som ett komplement till den ovan behandlade inlösenregeln torde böra upptagas i samma lag som denna. Beträffande förutsättningarna för en inlösen i förevarande fall vill utredningen understryka, att lagen bör taga sikte på undantagsfallen. Det bör sålunda krävas, å ena sidan att den gruvdrift som eftersträvas skall vara till synnerligt gagn för orten eller av betydelse för landet och å andra sidan att förutsättningar för gruvdriften icke kan skapas genom mindre långt gående åtgärder. Utredningen vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att en för innehavaren av gruvrätten ekonomiskt bärkraftig produktion i gruva, vari staten njuter kronoandel, ibland skulle kunna uppnås genom att staten avstår från att göra sin andelsrätt gällande. Är detta förhållandet, bör ett avstående — helt eller delvis — av kronoandelen övervägas som en alternativ åtgärd till inlösen (jfr prop. 1938: 40 s. 107).

De lagstiftningsåtgärder som utredningen förordat här ovan syftar ju i första hand till att skapa möjligheter att lösa intressekonflikter, vilka helt eller delvis kan ha sin rot i den principiella uppbyggnaden av vårt gruvrättsliga system. Utredningen har emellertid också ställt sig frågan, om man skall nöja sig med sådana åtgärder eller om man icke dessutom bör överväga *en omläggning av systemet i ändamål att förhindra eller i varje fall försvåra uppkomsten av nya intressekonflikter* av här ifrågavarande natur.

En övergång från inmutnings- till koncessionssystem skulle verka i nu nämnd riktning. Att nu släppa det för svensk rätt traditionella inmutnings-

¹ Jfr även lagen den 30 juni 1947 om tvångslösen av vanhävdad jordbruksegendom.

systemet skulle emellertid, såsom redan inledningsvis antytts, innebära en synnerligen genomgripande reform, som enligt utredningens mening icke bör komma i fråga annat än efter en förutsättningslös utredning, vid vilken icke blott de speciella förhållandena beträffande Norrbotten måste beaktas utan hänsyn även tagas till hela den svenska gruvhanteringen.

Även andra omläggningar i syfte som förut angivits har diskuterats inom utredningen, däribland frågan om en ändring i gruvlagens bestämmelser om statsgruvefält.

Bestämmelser om statsgruvefält infördes i vår gruvlagstiftning 1910. Ett viktigt syfte var då och får fortfarande anses vara att undvika de olägenheter, som kan vara förenade med att enskilda tillåtes verkställa inmutning kring området för en fyndighet, som tillhör kronan eller vari kronan har del. Med anordningen torde emellertid även vara avsett att åt kronan bevara rätten till värdefullare mineraltillgångar på kronojord. Antalet statsgruvefält är för närvarande sexton. De är belägna inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län.

Nuvarande regler om statsgruvefält återfinnes i 5 § gruvlagen. Enligt denna paragrafs första punkt får inmutning för annan än kronan icke ske på område å kronojord, som genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdag förklarats skola utgöra statsgruvefält eller om vars förklarande för statsgruvefält statlig myndighet väckt förslag hos Kungl. Maj:t. Den inskränkning i den fria inmutningsrätten, som bestämmelsen innebär, skall emellertid ej gälla, om Kungl. Maj:t beviljat dispens. Dispens får enligt lagen meddelas endast när synnerliga skäl föreligger.

Frågan om rätt att utlägga statsgruvefält — förutom på kronojord — även på enskild mark väcktes av socialiseringsnämnden i dess år 1927 avgivna yttrande rörande allmänna principer för en ny gruvlagstiftning. I propositionen med förslag till gruvlag (prop. 1938: 40 s. 117 f) framhöll föredragande departementschefen att det, om kronans andelsrätt i varje gruva löstes från beroendet av markägande, kunde synas följdriktigt att vidga möjligheten att utlägga statsgruvefält till att gälla även beträffande enskild jord. Att utläggandet av statsgruvefält innebar en inskränkning av den fria inmutningsrätten behövde icke i och för sig föranleda betänkligheter. Departementschefen kunde likväl icke biträda socialiseringsnämndens förslag. Som skäl härför anfördes följande.

Mot förslaget att möjliggöra utläggande av statsgruvefält jämväl å enskild jord har dock i yttrandena åberopats vissa synpunkter, som icke lär kunna fränkännas berättigande. En obegränsad befogenhet att utlägga statsgruvefält synes öppna möjlighet för statsmakterna att — i annan ordning än den som gäller för stiftande av allmän lag — efter hand tillskapa ett rättstillstånd, som väsentligen avveke från det med gruvlagstiftningen avsedda. Ehuru det icke torde behöva antagas, att statsmakterna skulle komma att missbruka nämnda möjlighet, synes det dock påkallat att i själva gruvlagen uppställa viss begränsning av befogenheten att utlägga statsgruvefält. Vid sådant förhållande torde emellertid knappast kunna förordas att

nämnda befogenhet över huvud taget göres vidsträcktare än vad nu är fallet. Mot att utlägga statsgruvefält å enskild jord talar bland annat den omständigheten att en privat jordägare, som upptäckt en fyndighet å sin mark, skäligen bör vara berättigad att förvärva inmutningsrätt till densamma.

Skäl kan åberopas för att ånyo aktualisera frågan om statsgruvefälts utläggande på enskild mark. Därigenom skulle statens ställning kunna stärkas och därmed tendenser till splittring av rättigheterna till mineralfyndigheter lättare kunna motverkas. Utredningen har emellertid funnit sig böra avstå från att ingå på en närmare prövning av frågan om ändrade grunder för inrättande av statsgruvefält. En ändring av sådan principiell innebörd, som torde böra gälla för hela landet och bli av permanent natur, förutsätter närmare överväganden i flera hänseenden, icke endast beträffande de skäl som enligt vad nyss sagts under förarbetena till gruvlagen anfördes mot statsgruvefält på enskild mark.

Som framgår av den sammanställning över inmutningar inom Norrbottens län, vilken fogats härvid som Bilaga 3, har inmutningsverksamheten i länet ökat icke obetydligt fr. o. m. senare hälften av 1950-talet. Denna ökning har otvivelaktigt ett visst samband med den förändrade malmletningstekniken. Genom att såväl staten som de malmletande företagen övergått till flygprospektering har under det sista årtiondet erhållits ett stort antal indikationer, vars orsaker kan vara osäkra. Man har därför inmutat avsevärt större områden nu än som var erforderligt med äldre prospekteringsmetoder, med vilka endast mindre områden kunde medhinnas. Även med beaktande härav måste emellertid det förhållandevis stora antalet inmutningar uppfattas som ett tecken på ett ökat intresse för de norrbottenska malmerna från olika malmletares sida.¹

Oavsett om och när en mera omfattande översyn av den svenska gruvlagstiftningen kommer till stånd måste det anses angeläget att de nuvarande rättsreglerna icke tillåtes leda till att de brytvärda malmerna i Norrbotten splittras på alltför många händer, en utveckling som med hänsyn till vad nyss anförts om intresset för dessa malmer icke kan uteslutas. Så mycket mera gäller detta inför den omfattande prospekteringsverksamhet i statlig regi inom länet som utredningen nu föreslår. Utredningen anser med hänsyn härtill övervägande skäl tala för att rätten för enskilda att inmuta i Norrbotten inskränkes under en begränsad tid. Genom bestämmelser härom skulle en återgång kunna sägas ske till förhållanden liknande dem som rådde i länet under förra delen av detta århundrade. Från år 1902 intill dess nuvarande gruvlag trädde i kraft den 1 januari 1940 var nämligen rätten till inmutning inom de nordligaste delarna av landet begränsad. Den sista av de lagar, som innehöll sådana inskränkande bestämmelser, nämligen lagen den 28 april 1926 om inskränkning i rätten till inmutning

¹ Jfr *Bilaga 5*, vari för vissa år redovisas antalet utfärdade mutsedlar för järnmalm i Norrbottens län, fördelade efter inmutare.

inom vissa län, föreskrev att inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län inmutning för annans räkning än kronans ej utan Kungl. Maj:ts för särskilt fall givna tillstånd finge ske på kronojord, som ej innehades under ständig besittningsrätt eller vore anslagen till boställe.

Utredningen har ej ansett sig böra föreslå att de nya bestämmelserna göres tillämpliga inom andra delar av landet än Norrbotten. Att ett sålunda begränsat inmutningsförbud kommer att medföra icke önskvärda konsekvenser på andra håll inom vårt land anser utredningen knappast behöva befaras.¹ Däremot kan under vissa förutsättningar en inskränkning i den fria inmutningsrätten inom Norrbotten innebära en risk för minskad prospektering inom länet. Härom må först helt allmänt anmärkas, att enskilt kapital icke torde stå till buds för en malmletningsverksamhet, om icke den som först upptäcker en fyndighet har vissa möjligheter att förvärva bearbetningsrätt till densamma eller, i varje fall, rätt till ersättning för upptäckten. Såsom tidigare betonats ligger det i den fria inmutningsrättens princip att uppmuntra till sökande efter mineral. Även inom ramen för gruvrättsliga system, som bygger på andra principer, kan emellertid upptäckarens intresse av utbyte av sitt fynd tillgodoses i den utsträckning, som må anses erforderlig för att uppmuntra till prospektering. Utredningen vill såsom ett exempel på hur frågan lösts i en koncessionslag hänvisa till bestämmelsen i 45 § uranlagen, enligt vilken den som upptäckt fyndighet av uranhaltigt mineral är berättigad att, om annan får koncession, av denne få skäligen gottgörelse. Enligt uttalande av föredragande departementschefen i prop. 1960:160 bör denna gottgörelse omfatta ersättning för upptäckarens kostnader, däri givetvis inbegripet beräknad kostnad för egen arbetsinsats, samt något slag av »hittelön», varvid hänsyn bör tagas till fyndighetens beräknade värde.²

När 1926 års lag upphävdes i samband med gruvlagens tillkomst, framhölls detta som en åtgärd ägnad att befrämja malmletning. Denna uppfattning torde ha ägt sin riktighet. 1926 års lag tillgodosåg nämligen icke behovet av stimulans till malmletning. För att annan än kronan skulle få inmuta på odisponerad kronojord förutsattes som förut anmärkts Kungl. Maj:ts *för särskilt fall* givna tillstånd. Bestämmelsens formulering innefattade tydligen icke någon befogenhet för Kungl. Maj:t att på förhand helt allmänt tillstämja inmutning av alla fyndigheter, som upptäcktes inom ett område. En ny lag, som inskränker den fria inmutningsrätten i Norrland,

¹ 1902 års lag i ämnet avsåg endast inmutningar inom Norrbottens län. Genom en ny lag 1907 utsträcktes bestämmelsernas tillämplighet till att omfatta även Västerbottens och Jämtlands län. Till stöd härför åberopade föredragande departementschefen i prop. 1907:120, att antalet inmutningar i sistnämnda båda län hade ökats högst betydligt, vilket tydde på en begynnande gruvspekulation i dessa län. »Tillbörlig omtanke för framtiden» ansågs därför väl motivera ett utsträckande av lagstiftningen.

² Jfr även den i översikten över utländsk gruvlagstiftning lämnade redogörelsen för fransk rätts regler om koncession för bearbetning av de vanliga malmerna (les mines). — Se därjämte 7 § stenkolslagen.

bör däremot avfattas så, att Kungl. Maj:t tillerkännes en dylik vidare befogenhet. Om så sker och Kungl. Maj:t liberalt utnyttjar denna befogenhet, kan verkningarna av ett inmutningsförbud i Norrbotten icke antagas komma att i någon högre grad hämma den enskilda malmletningen i länet. Lägges härtil de avsevärt ökade insatser inom den statliga prospekteringen, som kan väntas om utredningens förslag beträffande malminventeringen realiseras, bör detta sammantaget skapa förutsättningar för en påtaglig ökning av den totala prospekteringsverksamheten inom Norrbotten.

En sådan mera allmänt hållen dispensregel, som nyss skisserats, är enligt utredningens mening betingad även av andra skäl än en önskan att stimulera till enskild prospekteringsverksamhet i Norrbotten. Därigenom skulle nämligen öppnas en möjlighet för Kungl. Maj:t att åvägabringa en organiserad samverkan mellan dem, som anmäler intresse för och kan anses ha förutsättningar för en mera systematiskt upplagd prospektering inom länet. En sådan samverkan — av särskild betydelse under en period av mera intensiv prospekteringsverksamhet — kunde öka möjligheterna att på ett rationellare sätt än eljest få till stånd en redovisning av länets mineraltillgångar och därigenom främja utvecklingen av länets näringsliv.

För att de antydda fördelarna skall uppnås torde Kungl. Maj:t böra tilläggas befogenhet att föreskriva villkor för medgivande till inmutning enligt den nya lagen.

Under 1920-talet väcktes tanken att då gällande inmutningsförbud, som ju endast avsåg odisponerad kronojord, borde göras tillämpligt beträffande all jord, publik såväl som enskild, inom de län, där lagen var gällande. Förslaget blev emellertid aldrig genomfört. Som skäl härför angavs, att en så vittgående förändring i lagstiftningen då icke borde vidtagas utan tvingande skäl (prop. 1926: 207 s. 14). Frågeställningen nu bör vara, huruvida ett inmutningsförbud för Norrbotten med hänsyn till sitt syfte bör avse all jord inom länet eller om ett förbud mot inmutning på kronan tillhörig mark kan anses tillräckligt. Såsom framgår av bifogad sammanställning över landarealens i Norrbottens län fördelning efter ägare (*Bilaga 6*, tab. 1) äger kronan 69 % av hela länets landareal. Av den jord, som bedömts såsom särskilt intressant från malminventeringssynpunkt, tillkommer enligt samma sammanställning 76 % kronan. Även om sålunda kronans markinnehav i länet kan sägas vara mycket betydande, torde av effektivitetshänsyn böra krävas, att den nya lagstiftningen skall vara tillämplig även i fråga om annan mark än kronans. Man måste nämligen beakta, att i *vissa* av de trakter, där de nu kända malmerna befinner sig, kronans äganderätt till marken icke på långt när har den omfattning, som de nyss återgivna andelstalen antyder. Inom det område som ligger inom en mils avstånd från Svappavaara äger kronan sålunda endast 18 % av marken och inom ett lika stort område kring Kaunisvaara är bara 4 % av marken kronans (jfr nyssnämnd bil., tab. 2).

Bestämmelser om inmutningsförbud bör meddelas i en särskild lag. Såsom inledningsvis framhållits, bör denna gälla endast under en begränsad tid. Med hänsyn till det tidigare antydda sambandet mellan den nya lagen och den föreslagna statliga malminventeringen i Norrbotten kan lagens giltighetstid lämpligen begränsas till den tid, som erfordras med hänsyn till det statliga regionala inventeringsprogrammet, eller förslagsvis tio år. Under denna tid får statsmakterna också rådrum till närmare översyn av den allmänna gruvrätten.

Utöver de lagstiftningsåtgärder, som berörts i det föregående, vill utredningen förorda en *ändring i 5 § 6) gruvlagen* syftande till en viss uppmjukning av där intagna bestämmelser om byggnad och tomtplats m. m. såsom hinder för inmutning och utmålsläggning. För utredningens förslag i denna del redogöres närmare i specialmotiveringen.

Utredningen har även haft uppmärksamheten riktad på en annan fråga, som sammanhänger med utformningen av hinderbestämmelserna i 5 §, nämligen *de s. k. ommutningarna*.

Syftet med inmutningsförfarandet är att det skall leda till utmålsläggning och gruvdrift. Den ensamrätt att bedriva undersökningsarbete som innefattas i inmutningsrätten är därför tidsbegränsad. Normalt är undersökningstiden tre år från dagen för mutsedelns utfärdande. Enligt bestämmelser i 19 § gruvlagen kan undersökningstiden såsom i annat sammanhang påpekas i vissa fall förlängas genom beslut av bergmästaren eller kommerskollegium. Gör inmutaren ej ansökan om utmål före undersökningstidens utgång, går inmutningsrätten förlorad. Begränsningen av undersökningstiden har emellertid icke fått någon egentlig betydelse såsom ett medel att påskynda undersökningsarbetet och igångsättande av gruvdrift. Anledningen härtill är att något formellt hinder i gruvlagen ej finnes mot att inmutaren omedelbart efter undersökningstidens utgång ansöker om ny inmutning av fyndigheten. Det enda som kan avhålla en inmutare från att välja denna väg är risken för att någon annan kan komma att inge inmutningsansökning samma dag som ommutaren, en risk som i praktiken lär vara ganska ringa. Därtill kommer att det är möjligt att så gott som helt eliminera denna risk genom utnyttjande av ett stadgande i 19 § fjärde stycket, enligt vilket undersökningsarbetet, om ansökning om utmål eller förlängning av undersökningstiden vid dennas utgång är beroende på prövning, får fortgå intill dess ansökningen slutligen prövats. Innehavaren av en inmutningsrätt kan nämligen, genom att exempelvis på ett sent stadium inge en ansökning om utmål och efter den normala undersökningstidens utgång återkalla ansökningen, själv bestämma tidpunkten för inmutningsrättens upphörande och påföljande dag, innan återkallelelsen hunnit bli känd för annan än ansökningsmyndigheten, begära ny inmutning.

Ommutningsproblemet var föremål för diskussion redan under förarbetena till gruvlagen. Gruvlagstiftningskommittén hade i sitt förslag 1919 inlagit en bestämmelse enligt vilken förut inmutat område eller utlagt utmål under ett år efter det rätten därtill upphört skulle utgöra hinder mot ny inmutning. Dock skulle bergsöverstyrelsen om särskilda skäl var därtill kunna lämna tillstånd till ny inmutning före ettårsfristens utgång. Förslaget avstyrktes emellertid av flertalet remissinstanser, och bestämmelsen upptogs ej i gruvlagstiftningssakkunnigas förslag 1923. En av de sakkunniga framhöll i en reservation, att ett systematiskt ommutande var till stor skada bl. a. då det gällde fyndigheter av värde, vilka undandrogs verkligt undersökningsarbete och möjlighet till exploatering. Reservanten föreslog att under de två första åren efter det inmutningsrätten till en fyndighet förverkats endast kronan skulle få rätt att erhålla ny inmutning å densamma. Begagnades icke denna rätt, skulle rätten till inmutning efter de två åren åter stå öppen för enskilda. Enligt denna mening borde möjligheten att kronan skulle komma emellan förmå de flesta inmutare att göra sitt bästa för att redan vid första inmutandet fullfölja arbetet till utmåls erhållande.

Ommutning förekommer i mycket stor omfattning. Även om ommutningarna i flertalet fall beror på att tillämnade undersökningar icke medhunnits, ligger det i öppen dag att obehindrad möjlighet till ommutning är ägnad **att motverka syftet med inmutningssystemet och kan försvåra ett rationellt utnyttjande av mineraltillgångar.** En tänkbar utväg att avhjälpa ifrågasvarande brist hos lagstiftningen är enligt utredningens mening att införa ett stadgande av innebörd att beträffande förut inmutat område skall under viss kortare tid, förslagsvis trettio dagar efter det att rätten därtill upphör, gälla ett indispensabelt inmutningsförbud. Detta skulle lämpligen kunna ske genom att åt hindersbestämmelsen i 5 § 8) gives det innehålllet att förut inmutat område eller utlagt utmål utgör inmutningshinder, såvida rätten därtill äger bestånd, då den nya ansökningen inkommer, eller upphört att gälla inom trettio dagar dessförinnan. En dylik regel torde, särskilt genom att den innebär borttagande av den i det föregående omtalade möjligheten för en inmutare att själv oförmärkt bestämma den dag då ny inmutning först kan sökas, enligt utredningens mening innebära ett starkt incitament för en inmutare att före undersökningstidens utgång slutföra de undersökningar som han anser motiverade. Å andra sidan har inom utredningen yppats farhågor för att en dylik bestämmelse skulle kunna få icke avsedda konsekvenser genom att öppna vissa möjligheter för utomstående att spekulera i fyndigheter som av upptäckaren icke hunnit undersökas inom föreskriven tid.

Om utredningens förslag angående provisoriskt inmutningsförbud i Norrbottens län genomföres, kommer ommutningsproblemet att sakna aktualitet därstädes under förbudets giltighetstid. Med hänsyn härtill har utredningen

ansett sig böra avstå från att framlägga ett förslag till lagändring i frågan nu, men förutsätter att problemet tages upp till behandling vid en kommande översyn av den allmänna gruvrätten.

8 kap. Specialmotivering till lagutkast

I enlighet med vad i det föregående anförts har utredningen upprättat utkast till lag med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m., lag med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län samt lag om ändrad lydelse av 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen. Härom må, utöver vad som framgår av den tidigare framställningen, anföras följande.

Utkastet till lag med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m.

Såsom framgår av rubriken innefattar förevarande lagförslag särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m.

Av 1 och 2 §§ gruvlagen framgår, att med inmutningsrätt avses den rätt som envar genom inmutning äger erhålla att på de villkor och med de inskränkningar, som stadgas i lagen, *undersöka och bearbeta* å egen eller annans grund belägen fyndighet av vissa mineral, som finnes uppräknade i lagens 1 §. Även om inmutningsrätten stundom brukar fattas i inskränkt mening och då anses innebära allenast en rätt att med andras uteslutande anställa undersökningsarbete inom ett anvisat område, är det sålunda klart angivet i gruvlagen, att även rätt att bearbeta fyndigheten utgör en integrerande del i inmutningsrätten. Att inmutningsrätten skall ha denna vidsträcktare innebörd underströks också av gruvlagstiftningssakkunniga. De sakkunniga framhöll, att den genom inmutningen förvärvade inmutningsrätten först innebär en rätt att med andras uteslutande bedriva undersökningsarbete å alla inmutningsbara mineral inom ett visst område (det inmutade området), men att inmutningsrättens viktigaste sida givetvis är, att den innebär rätt att med andras uteslutande tillgodogöra sig inmutningsbara mineral inom det område, som vid särskild förrättning kan bli anvisat såsom arbetsområde (utmål).

Inlösen enligt förevarande lagutkast bör kunna komma i fråga beträffande varje existerande, genom inmutning uppkommen gruvrätt, oavsett vilket moment i inmutningsförfarandet som nåtts och sålunda oberoende av om utmålsläggning ägt rum eller ej. Vid sådant förhållande torde det vara lämpligast att i överensstämmelse med terminologien i 1 och 2 §§ gruvlagen använda begreppet »inmutningsrätt» för att ange föremålet för inlösen.¹

¹ Gruvlagens terminologi är dock ej helt enhetlig. Sålunda avser bestämmelserna i 65 § om formen för avtal rörande övergång av »rätt till gruva» även inmutning före utmålsläggningen. Jfr även lagen den 21 december 1949 om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m.

Härmed avses självfallet icke att utesluta inlösen av inmutningsrätter som uppkommit på grund av äldre lagstiftning. Den nya lagstiftningen bör däremot icke bli tillämplig beträffande fyndigheter av det slag som avses i stenkolslagen och uranlagen.

Utredningen vill i detta sammanhang beröra frågan huruvida inlösen även skall kunna omfatta förekommande kronoandel eller jordägareandel. Ett bortfall av den ekonomiska belastning andelen innebär skulle givetvis ofta gagna det ändamål som den föreslagna inlösenrätten skall främja. Kan även andelen lösas, minskas därjämte risken för att i samband med inlösen komplikationer skall uppkomma i avseende å förhållandet till andelsägaren. Löses endast inmutningsrätten, kan olägenheter uppstå, för den händelse inmutaren och andelsägaren driver gruvsrörelse gemensamt. Nämnas må även att kvarstående andelsägare i gruvföretag, som blivit föremål för inlösen, torde vara oförhindrad att själv igångsätta gruvdrift i en omfattning som strider mot den lösandes plan för inmutningsrättens utnyttjande. Är andelen utarrenderad till inmutaren, skulle vidare i vissa fall uppkomma särskilda svårigheter, som bortfaller om jämväl andelen lösas. Om såsom utredningen föreslår inlösen skall kunna ske av kronan tillhörig inmutningsrätt, torde några vägande principiella invändningar ej kunna riktas mot att inlösen skall kunna medges även beträffande kronoandel till inmutningsrätt som skall lösas. Än mindre torde sådana erinringar kunna göras i fråga om inlösen av jordägareandel. Med hänsyn till det anförda bör enligt utredningens mening finnas möjlighet att samtidigt med inmutningsrätt även lösa krono- eller jordägareandel, som må belasta denna. Frågan huruvida jämväl andelen skall lösas får avgöras av Kungl. Maj:t från fall till fall.

Inlösen av krono- eller jordägareandel utan samband med lösen av inmutningsrätt kan däremot ej komma i fråga enligt lagförslaget.

1 §.

Denna paragraf, som är delad i två moment, innehåller bestämmelser rörande expropriationsändamålen. I första momentet har sålunda upptagits regler om inlösen för att komma till rätta med komplikationer, som kan uppkomma, när förekomsten av gruvrätter tillhörande olika personer hindrar rationell gruvdrift inom ett område. Avsikten med bestämmelsen i andra momentet är att skapa förutsättningar för gruvdrift, som är påkallad från samhällseliga synpunkter i andra fall. Som föremål för inlösen jämlikt båda dessa moment har i enlighet med vad i det föregående anförts angivits inmutningsrätt och vad som hör till denna rätt ävensom — i samband med sådan inlösen — krono- eller jordägareandel avseende inmutningsrätten.

Såsom hörande till inmutningsrätten bör räknas såväl för gruvdriften avsedda byggnader och andra anläggningar (jfr 2 och 4 §§ lagen den 24

maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra) som rätt till mark, vilken gruvinnehavaren må ha erhållit med stöd av 33 eller 34 § gruvlagen. Vad särskilt angår anrikningsverk bör sådan anläggning kunna inlösas om den är uppförd i direkt anslutning till gruva som skall lösas och huvudsakligen avser att anrika endast produkter från denna. Jämväl till förmån för gruvan förvärvade rättigheter, såsom servitut och rätt till elektrisk kraft, skall lösas. I lösenmedgivandet bör angivas i vad mån dylika rättigheter och annan egendom skall ingå i inlösen. Den tidigare innehavaren av inmutningsrätten bör å sin sida äga påkalla utvidgning av inlösningen till annan egendom än den medgivandet till inlösen avser. Möjlighet härtill finnes enligt 3 §.

I överensstämmelse med vad som gäller enligt expropriationslagen bör det ankomma på Kungl. Maj:t i statsrådet att meddela tillstånd till inlösen enligt förevarande lag. Det torde tillkomma handelsdepartementet enligt stadgan den 29 juni 1950 (nr 401) angående statsdepartementen (se SFS 1958: 113) att handlägga ärende av ifrågavarande slag.

För inlösen av inmutningsrätt kräves enligt *paragrafens första moment* i första hand att inmutningsrätten till två eller flera närbelägna fyndigheter är i olika innehavares hand och att fyndigheterna till följd därav icke kan utnyttjas på ändamålsenligt sätt. Sistnämnda förhållande föreligger exempelvis då inmutningsrätter låser varandra på sätt förut nämnts. Därutöver fordras att ett sammanförande av inmutningsrätterna i en ägares hand skulle innebära en väsentlig förbättring av förutsättningarna för gruvdrift. Härutinnan kommer främst i betraktande det fallet att det genom enhetligt utnyttjande av närliggande mineraltillgångar blir ekonomiskt motiverat att vidtaga sådana för rationell gruvdrift numera erforderliga anstalter som är för kostnadskrävande för att komma i fråga, om malmtillgången är alltför begränsad. Som exempel härpå må nämnas anskaffning av viss teknisk utrustning, anläggning av byggnader för driften, lokala transportanordningar och bostäder samt väg eller järnväg för frakt av malmen till allmänna kommunikationsleder. Om förbindelsen mellan två samme ägare tillhöriga fyndigheter spärras av en mellanliggande främmande inmutning, kan inlösen av denna medföra betydande fördel vid bearbetning av fyndigheterna. Ett motiv för inlösen kan vara att den lösande med visshet skall kunna påräkna att — utan nyttjande av den lösta inmutningsrätten — framtiden kunna planera och disponera området för gruvdrift utan hinder av främmande inmutningsrätt.

Det bör framhållas att frågan om en fyndighets ändamålsenliga tillgodogörande och fördelarna med flera inmutningsrätters överförande i en ägares hand bör bedömas från ekonomiska och tekniska synpunkter, medan däremot t. ex. sociala synpunkter icke bör tillmätas direkt betydelse enligt detta moment. Vidare vill utredningen betona önskvärdheten av att frågan om den rationalisering av gruvdriften inom ett område, vartill förevarande bestäm-

melser syftar, bedömes på sikt. Den omständigheten att en fyndighet kan bearbetas med viss vinst eller i vart fall utan förlust, bör icke få utgöra ett absolut hinder för en strukturrationalisering av gruvdriften, som är påkallad med hänsyn till framtiden. Å andra sidan bör understrykas att lagstiftningen icke syftar till att göra det möjligt för en gruvägare att med utnyttjande av en lämplig konjunktur på förmånliga villkor skaffa sig malmreserver, som utan olägenhet kan kvarligga i innehavarens hand.

Rätten att inlösa bör kunna tillerkännas vilken som helst innehavare av inmutningsrätt som uppfyller kraven enligt första momentet. Så skall exempelvis enskild som innehar inmutningsrätt kunna få tillösa sig annan enskilds eller kronans inmutningsrätter lika väl som kronan kan få lösa enskilds inmutningsrätter. Då förordnande av Kungl. Maj:t om inlösen lär avse endast lös egendom, kan något hinder för bestämmelsens tillämpning gentemot kronan icke föreligga på grund av föreskrifterna i § 77 regeringsformen, enligt vilka kronans fastigheter är undandragna Kungl. Maj:ts administrativa förfoganderätt.

Inlösen bör kunna omfatta inmutningsrätter till flera närbelägna fyndigheter inom en grupp eller begränsas till att avse allenast någon eller några av fyndigheterna.

Utredningen anser att särskilda bestämmelser icke kan undvaras för reglering av den situation som uppkommer, om flera innehavare av inmutningsrätter inom ett område vill tillösa sig de andras rättigheter med stöd av det nyss behandlade stadgandet i första momentet. Det kan ligga nära till hands att efter mönster av bestämmelsen i 46 § byggnadslagen tillerkänna den företrädare, vars andel av mineralen inom området är värdefullast. Detta kan vara en mycket viktig bedömningsgrund. Det synes emellertid nödvändigt att kunna beakta även andra faktorer. Som exempel på sådana faktorer må här pekas på sökandenas erfarenhet av gruvdrift i den skala, varom det kan bli fråga inom området efter en strukturrationalisering, deras förutsättningar att lösa transport- och avsättningsfrågor samt deras möjligheter att anskaffa erforderligt kapital. Även nationalekonomiska och liknande synpunkter kan kräva beaktande. Mot denna bakgrund anser utredningen det lämpligast att föreskriva att Kungl. Maj:t vid prövningen skall giva den företrädare, som bedömes äga de bästa förutsättningarna att idka gruvdrift på platsen.

Skall inmutningsrätt lösas, bör av skäl som tidigare utvecklats även eventuellt förekommande krono- eller jordägareandel kunna omfattas av inlösen.

Bestämmelser i nu behandlade hänseenden har upptagits i första momentets första stycke.

Då inmutningsrätterna till närbelägna mineralfyndigheter är fördelade på flera ägare kan detta förhållande försvåra ett effektivt tillgodogörande av en fyndighet bl. a. på det sättet att mark som oundgängligen erfordras för

upplag, byggnader och andra anordningar för gruvdriften ingår i annans inmutade område eller utmål eller förut har för motsvarande ändamål anvisats annan gruvinnehavare jämlikt 34 § gruvlagen. Behovet att för dylika ändamål kunna taga i anspråk mark utanför det egna utmålet har fått ökad betydelse genom de tekniska krav stordriften ställer. I förevarande hänseende må till en början framhållas att sedan inmutningsrätt lösts med tillämpning av första momentet är den lösande naturligtvis oförhindrad att begagna marken ovan jord för anläggningar för gruvdriften, givetvis med det förbehållet att mark som ej omfattas av till den lösta inmutningsrätten hörande rättigheter enligt 33 § gruvlagen måste lösas enligt reglerna i nämnda lagrum. Erfordras i fall då inlösen av inmutningsrätt enligt första stycket ej skett, att för ändamål som avses i 34 § tages i anspråk mark, som ingår i annans inmutade område eller utmål, torde detta kunna genomföras med tillämpning av gruvlagens regler.¹ Huruvida det är möjligt att med stöd av 34 § gruvlagen taga i anspråk även mark som förut för annans räkning anvisats för ändamål som avses i samma paragraf är mera tveksamt. En dylik tillämpning av 34 § — som måste innefatta en vanskelig avvägning mellan olika gruvägares behov av samma markområde — har veterligen aldrig förekommit. För att en önskvärd rationalisering av gruvdrift ej skall behöva bromsas till följd av oklarhet i nämnda avseende föreslår utredningen att Kungl. Maj:t, oaktat inlösen av inmutningsrätt ej är i fråga, skall kunna förordna att rätt till mark, som enligt 34 § gruvlagen anvisats en gruvinnehavare för där angivet ändamål, skall mot lösen eller annan ersättning helt eller delvis avstås till annan gruvinnehavare, som har behov av marken för sådant ändamål. Om ett område med fördel kan utnyttjas av båda gruvinnehavarna, bör den rätt som skall avstås kunna ges med hänsyn härtill begränsat innehåll. Som villkor för avståendet bör gälla att väsentlig förbättring ernås av förutsättningarna för gruvdrift. Vid prövningen härav bör hänsyn tagas såväl till fördelarna för den som vill lösa som till nackdelarna för motparten. Genom inlösen kommer den förre innehavarens rättigheter enligt 34 § att överföras till den lösande och ingå i dennes gruvegendom. Utredningen har i första momentets andra stycke upptagit ett stadgande för nu ifrågavarande fall.

I anslutning till vad som anförts i den allmänna motiveringen vill utredningen slutligen understryka att med bestämmelserna i första momentet åsyftas att tillskapa ett medel för lösandet av intressekonflikter mellan innehavare av inmutningsrätter till närbelägna fyndigheter i fall, där den normala vägen att lösa sådana konflikter — genom förhandlingar — av en eller annan anledning icke är framkomlig. En tillämpning av lagen torde sålunda komma ifråga först om andra möjligheter att få en bättre ordning till stånd uttömts.

Skälen för de föreslagna bestämmelserna i *paragrafens andra moment*

¹ Digman, Svensk gruvrätt, s. 241.

har upptagits i den allmänna motiveringen. Rörande stadgandets närmare innehåll må blott följande anmärkas. Att inlösen skall kunna komma i fråga icke blott för att få igång ny gruvdrift i en fyndighet utan även i avsikt att uppnå större brytning av mineralen i en redan bearbetad fyndighet är främst betingat av önskemålet att ge bestämmelsen en sådan avfattning, att en gruvinnehavare icke skall kunna omöjliggöra dess tillämpning genom att sätta igång en starkt begränsad brytning, som icke innebär ett verkligt tillgodogörande av fyndigheten. — I motsats till vad som skall gälla enligt första momentet skall Kungl. Maj:t enligt förevarande moment ha fria händer, när det gäller att välja den som skall få inlösa gruvrätten. Här fordras alltså icke, att vederbörande tidigare är innehavare av inmutningsrätt i trakten. — Även i förevarande fall skall som tidigare nämnts jämväl förekommande krono- eller jordägareandel kunna bli föremål för inlösen.

2 §.

Inlösen enligt den föreslagna lagen kommer företrädesvis att avse lös egendom. Ehuru lagen om expropriation i princip avser endast fast egendom, synes det likväl lämpligt att — om vissa modifierade och kompletterande bestämmelser meddelas — låta de expropriationsrättsliga reglerna gälla även vid inlösen enligt den nya lagen. I förevarande paragraf har därför såsom huvudregel föreskrivits, att vad om expropriation i allmänhet är stadgat skall äga motsvarande tillämpning angående inlösen. Expropriationslagens regler om expropriation av fastighet blir därigenom i tillämpliga delar gällande i fråga om inlösen av rättigheter enligt bl. a. gruvlagen (jfr 3 § expropriationslagen). Modifikationerna och tilläggen återfinnes i de följande paragraferna i lagen. Där har sålunda föreskrifter intagits, som har avseende å utvidgning av inlösningen (3 §), expropriationsersättningen (4 §), rättegångsförfarandet (5 §), bestämmandet av särskild löseskilling för vissa slag av egendom m. m. (6 §), löseskillingens fördelning m. m. (7 och 8 §§), lösningsrätt till inlost egendom (9 §) samt förberedande undersökning (10 §). Vissa problem i dessa hänseenden behandlas i det följande under respektive paragraf. Ytterligare några spörsmål må tagas upp i förevarande sammanhang.

Vad först beträffar *Kungl. Maj:ts handläggning av ansökan om inlösen* enligt den föreslagna lagen kommer — på grund av hänvisningen till expropriationslagens allmänna bestämmelser — föreskrifterna i 4 § sista stycket nämnda lag att gälla vid inlösningen. Härav följer, att tillfälle skall lämnas innehavaren av den inmutningsrätt och i förekommande fall, andel i gruvföretaget, som ansökningen avser, att yttra sig om huruvida avståndet är förenat med särskild olägenhet, om annan lämplig inmutningsrätt kan tagas i anspråk med mindre olägenhet eller om det eljest finnes något att erinra i anledning av ansökningen. Ofta torde denna därjämte böra remitteras till jordägaren även då fråga ej är om lösen av jordägareandel. Sedan remiss-

förfarandet avslutats kan ansökningen upptagas till prövning av Kungl. Maj:t. I överensstämmelse med stadgandet i 5 § expropriationslagen bör det därvid ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma vilka inmutningsrätter som skall omfattas av inlösningsen och om krono- eller jordägareandel skall lösas. Tillämpliga bör också övriga bestämmelser i sistnämnda paragraf vara — om avvägning mellan olika tänkbara expropriativa rättsförändringar m. m., om särskilda bestämmelser till tryggnad av egendomens användning för avsett ändamål och om tid för fullföljande av expropriationsfrågan — liksom även det i 6 § expropriationslagen intagna förbudet mot överlåtelse av expropriationsrätt utan medgivande av Kungl. Maj:t.

Av 34 och 59 §§ expropriationslagen framgår, att expropriationsersättning icke får fastställas att utgå såsom *årlig avgäld*. Som skäl för denna ståndpunkt har bl. a. åberopats önskemålet att undvika att nya avgälder tillskapas för längre tid eller för all framtid, varjämte betonats, att otrygghet kan uppstå för ersättningens utgörande i en mera avlägsen framtid samt att någon lämplig form att ställa säkerhet annat än för kortare tid torde vara svår att finna. Inom utredningen har övervägts, huruvida för den nya lagens del ett motsvarande förbud mot årlig avgäld bör gälla eller om avsteg från principen om engångsersättningar bör kunna tillåtas i vissa fall, exempelvis om parterna har kommit överens om att löseskillingen skall bestämmas annorledes än som engångsersättning och överenskomelsen prövas vara lämplig. Onekligen skulle också, särskilt vid bristfällig kännedom om den fyndighet som skall lösas, lösningen av ersättningsfrågan underlättas, om ersättningen kunde bestämmas att utgå i förhållande till framdeles utvunna malmkvantiteter.

De skäl som åberopas mot de årliga avgälderna gör sig emellertid enligt utredningens mening med styrka gällande även såvitt avser de löseskillningar varom här är fråga. Särskilt bör uppmärksammas, att rätten att uppbära avgälden icke kan förenas med äganderätten till viss fastighet utan måste bli av personlig natur. Vidare må framhållas att de ersättningar, som kan ifrågakomma, med hänsyn till lagens syfte kan antagas bli av så begränsad storleksordning att engångsersättningar icke torde behöva föranleda större betänkligheter. Skulle mycket stora ersättningar komma i fråga, torde omständigheterna vara sådana, att den lösande kan anskaffa erforderligt kapital. Ytterligare må påpekas, att det torde vara mindre väl förenligt med lagens syfte att låta ersättningen utgå i form av en avgäld motsvarande viss procent av värdet av utvunna malmkvantiteter. Utredningen anser därför övervägande skäl tala för att förbudet mot årliga avgälder upprätthålles även inom förevarande lagstiftningsområde.

Beträffande *rättegångskostnaderna* i mål om inlösen enligt den föreslagna lagen bör samma bestämmelser tillämpas som i fråga om kostnaderna i expropriationsmålen. Vissa härmed sammanhängande frågor behandlas vid 4 §.

3 §.

I förevarande paragraf har upptagits en bestämmelse varigenom innehavaren av rättighet som skall avstås med stöd av den föreslagna lagens 1 § får möjlighet att vid domstolsprövningen genomdriva, att inlösnings utvidgas till annan egendom än den medgivandet till inlösen avser. Med stadgandet åsyftas främst sådan egendom som enligt gällande rätt ej anses ingå i gruvegendomen. Beträffande egendom som är att hänföra dit bör såsom framhålles vid 4 § analogt tillämpas vad i expropriationslagen stadgas för det fall att allenast en del av en fastighet exproprieras. Egendom, vartill inlösnings sålunda skall kunna utvidgas, kan självfallet vara av olika slag, fast såväl som lös. Förutsättningen för en utvidgning bör emellertid vara, att egendomen undergår synnerlig värdeminskning genom att inmutningsrätten måste avstås. Har exempelvis en fastighet förvärvats för att användas såsom industriområde vid en gruva, bör inlösen av gruvrätten sålunda kunna utsträckas till fastigheten, om denna skulle väsentligt förlora i värde.

4 §.

I 7 § expropriationslagen stadgas, att löseskillingen för fastighet, som exproprieras, skall motsvara fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning. Formuleringen antyder, att även andra faktorer än ortspriset och avkastningen bör uppmärksammas. De i lagtexten angivna omständigheterna bör emellertid betraktas som basbegrepp för värderingen.

När fråga är om inmutningsrätter är det uppenbarligen ytterligt sällsynt att ett tillämpligt ortspris kan fastställas. Fråga är ej heller om ett avkastningsvärde i egentlig mening. Värderingsregeln i expropriationslagen synes därför mindre ändamålsenlig, då det gäller inlösen av inmutningsrätt.

Löseskilling för inmutningsrätt med vad därtill hör bör givetvis i princip bestämmas så, att den motsvarar värdet av inmutningsrätten. Som framhållits i annat sammanhang innebär denna en rätt för innehavaren att leta efter och tillgodogöra sig de mineraltillgångar som må finnas inom det område, till vilket inmutningsrätten hänför sig. Omfattningen och beskaffenheten av dessa tillgångar är sällan fullständigt kända på förhand. Detta förhållande medför särskilda svårigheter vid värderingen av en inmutningsrätt som skall lösas. Detsamma gäller den omständigheten att kalkyler beträffande övriga förutsättningar för gruvdrift i stor utsträckning måste bygga på mer eller mindre osäkra antaganden rörande framtida förhållanden. De många ovisshetsmomenten gör värderingen till en särdeles vansklig uppgift, som kräver ingående överväganden rörande alla inverkan faktorer. Med understrykande av det anförda övergår utredningen till att närmare behandla frågan om vilka faktorer som i främsta rummet bör beaktas vid löseskillings bestämmande.

Enligt utredningens mening är den sannolika lönsamheten vid bearbetning av de mineraltillgångar en inmutningsrätt avser av avgörande betydelse, då det gäller att fastställa rättighetens värde. Som huvudregel för värderingen har därför i 4 § första stycket stadgats, att löseskilling för inmutningsrätt med vad därtill hör skall motsvara rättighetens värde med hänsyn särskilt till möjligheterna till lönsam bearbetning av mineralfyndigheten. Härutinnan erfordras i första hand en bedömning av mineraltillgångarnas sannolika storlek och beskaffenhet, brytningskostnaderna samt värdet av malmen sedan den uppfordrats. Härigenom erhålles en riktpunkt för storleken av den vinst som må kunna påräknas och därmed också en riktpunkt för fyndighetens värde. Uppskattningen av en fyndighets mäktighet och beskaffenhet är av grundläggande betydelse för värderingen. Frågan om i vilken omfattning den lösande bör vara skyldig att bekosta undersökningar i detta hänseende beröres i annat sammanhang. Beräkningen av brytningskostnaderna blir uppenbarligen i viss grad beroende av den uppfattning vartill man kommit i fråga om mineralens tillgänglighet och beskaffenhet men också av vilken teknik som lämpligen kan användas. Antaganden måste göras angående tänkbar omfattning och tid för gruvdrift. Då det gäller värdet av den brutna malmen bör bedömningen göras med hänsynstagande till nutida priser och, såvitt möjligt, sannolik prisutveckling för malm av det slag varom fråga är samt till kostnaderna för uttransporten. Stor vikt måste också tillmätas en sådan omständighet som möjligheten att anrika malmen på platsen. Innehar ägaren av inmutningsrätt som skall lösas även andra inmutningsrätter, skall vid värderingen av den förstnämnda rättigheten beaktas den särskilda fördel i tekniskt och ekonomiskt hänseende som kunde ha vunnits genom gemensamt tillgodogörande av fyndigheterna. — Skulle det undantagsvis vara möjligt att påvisa ett verkligt saluppris å en inmutningsrätt som skall lösas, bör detta självfallet beaktas vid bestämmandet av löseskillingen.

När det gäller ett tvångsförfarande, som omedelbart gagnar privatekonomiska intressen, kan skäl anföras för att den nytta, som en lösande har av en tvångsvis förvärvad rättighet, skall beaktas vid löseskillingens bestämmande. En sådan princip gäller för beräkning av ersättning för strömfall, som tages i anspråk enligt 2 kap. 5—7 §§ vattenlagen. Expropriationslagens bestämmelser i förevarande hänseende bygger emellertid på helt andra grunder. Vid bestämmande av löseskilling för fastighet som exproprieras får sålunda enligt 8 § expropriationslagen hänsyn icke tagas till sådan förändring i värdet därå, som uppstår endast till följd av expropriationsrättens beviljande eller det avsedda ändamålets genomförande. Expropriationslagens princip gäller också i andra inlösningsituationer, t. ex. vid framdragande av elektrisk kraftledning enligt lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt vid lösen av tomtedel enligt 46 § byggnadslagen. Grundsatsen i fråga tillämpas jämväl

vid bestämmande av ersättning enligt gruvlagen.¹ Även för den nu ifrågavarande lagens del synes expropriationslagens princip böra vinna tillämpning. Utredningen har vid sitt ståndpunktstagande beaktat såväl att lagens syfte är att främja en strukturrationalisering inom gruvnäringen som att den, vars inmutningsrätt blir föremål för inlösen, såsom beröres i det följande garanteras viss minimiersättning. Utredningens ståndpunkt innebär bl. a. att man vid värderingen av den inmutningsrätt som skall lösas har att bortse från den värdestegring denna kan undergå genom att fyndigheten efter inlösningen kan exploateras gemensamt med den lösandes fyndigheter. Ej heller får en prisstegring som på annat sätt orsakats av de nya förhållanden som skapats av inlösningen inverka höjande på löseskillingen.

Vid värderingen skall i princip särskild hänsyn till nedlagda kostnader tagas endast i den mån dessa avspeglar sig i lösenobjektets värde. Undantag från denna grundsats synes dock böra göras i vissa fall. Även om en inmutningsrätt som skall lösas befinnes helt sakna värde i innehavarens hand, synes det nämligen skäligt att innehavaren erhåller gottgörelse för vissa slag av kostnader som nedlagts å inmutningen och som skulle ha fått erläggas av den lösande, om denne själv gjort inmutningen enligt gruvlagens regler. Utredningen har därför i första stycket av förevarande paragraf intagit en kompletterande värderingsregel av innebörd att löseskillingen, om ej särskilda omständigheter föranleder annat, icke får understiga summan av vissa angivna kostnader m. m.

Bland dessa nämnes först kostnader för inmutning och utmålsförrättning. I fråga om inmutning åsyftas kostnader av det slag som avses i 6 § 3 mom. 4) gruvlagen, sålunda ansökningsavgift samt kostnader till stämpel och lösen för mutsedel och för mutsedelns kungörande. Beträffande utmålsförrättning åsyftas kostnader, som enligt 21 § 4 mom. gruvlagen skall gäldas av den som ansöker om utmål, ävensom motsvarande kostnader för sådan förrättning för förändring med avseende å utmål som omhandlas i 45 § gruvlagen (utvidgning eller minskning av utmålet m. m.). Frågan i vad mån ersättning kan utgå för undersökningsarbeten och dylikt behandlas längre fram.

Som förut framgått skall vid värderingen av en inmutningsrätt även beaktas rättigheter och annan egendom som enligt vad som sagts vid 1 § räknas såsom hörande till inmutningsrätten. Av kostnader som nedlagts å anskaffning av dylik egendom bör gruvinnehavaren vid inlösen av inmutningsrätten principiellt under alla omständigheter erhålla täckning för vad som erlagts i lösen eller ersättning för rätt till mark, som enligt 33 § gruvlagen tagits i anspråk för arbete ovan jord inom utmålet eller som anvisats utom utmålet för något av de i 34 § gruvlagen angivna ändamålen. I enlighet härmed har i paragrafens första stycke bland nu ifrågavarande kostnader även upptagits utgifter till jordlösen och annan ersättning enligt 36 §. Hänvis-

¹ Jfr Digma, a. a. s. 253.

ningen till sistnämnda lagrum innebär bl. a., att förutom lösen eller ersättning för marken i fråga skall beaktas vad som utgivits i lösen eller ersättning på grund av skada eller intrång å återstoden av den fastighet till vilken marken hör. — Av hänvisningen följer vidare att hänsyn även skall tagas till ersättning som innehavare av inmutningsrätten måst utgiva för annan än ovan avsedd skada eller förlust som uppkommit till följd av utmålsläggningen.

I det följande skall utredningen närmare beröra några spörsmål som kan uppkomma vid tillämpning av regeln om beaktande av tidigare erlagd jordlösen m. m.

Enligt 37 § gruvlagen skall lösen bestämmas till markens fulla värde och hälften därutöver samt annan ersättning för förlust, skada och intrång beräknas på motsvarande sätt.¹ Undantagsvis kan det vara oskäligt att förplikta den inlösande att betala hela det belopp, som utgivits för markrätten. Har exempelvis markägaren och gruvinnehavaren av ett eller annat skäl kommit överens om en ersättning så hög, att den står i uppenbart missförhållande till markens (eller skadans eller intrångets) verkliga värde, synes det icke vara rimligt, att den inlösande skall behöva till fullo ersätta gruvinnehavaren för hans eller hans företrädares utgifter i sådant hänseende. Då bör marken (eller skadan eller intrånget) åsättas det värde den kan anses ha ägt vid tiden för tillträdet och gottgörelsen bestämmas med beaktande härav.

Viss tvekan kan måhända uppkomma, när någon ersättning ej utgått för den ursprungliga upplåtelsen av markrätten, vare sig detta sammanhänger med att marken vid tiden för utmålsläggningen ägdes av gruvinnehavaren själv eller beror på att fastighetsägaren icke fordrat något vederlag för upplåtelsen (jfr prop. 1952: 17 s. 154 ff och 166). I sådana fall synes det rimligt att man vid inlösen enligt den föreslagna lagen bestämmer löseskillingen med beaktande av de gruvrättsliga ersättningsregler, som gällde vid tiden för uppkomsten av dispositionsrätten. Främst är det gruvlagens regel om ersättning med 50 procents förhöjning på fulla värdet som därvid kan vara av betydelse.

Enligt paragrafens första stycke får vidare löseskillning för inmutningsrätt icke sättas lägre än värdet av undersökningsarbeten och dylikt som före Kungl. Maj:ts beslut om inlösen verkställts inom det inmutade området eller utmålet, i den mån de uppenbarligen är till nytta för den lösande. I denna del vill utredningen anföra följande.

En inmutning som skall lösas kan ha föregåtts av en prospekteringsverksamhet, som berört vidsträckta områden. — Inmutaren kan vidare ha företagit mer eller mindre omfattande undersökningsarbeten inom det område

¹ Enligt 31 § första stycket i 1884 års gruvestadga skulle löseskillingen bestämmas efter uppskattning av marken till det värde annan mark av enahanda beskaffenhet och godhet i orten högst gällde.

till vilken inmutningsrätten hänför sig. Visar det sig att fyndighetens värde överstiger — förutom utgifter till jordlösen m. m. varifrån här bortses — undersökningskostnaderna och till inmutningen hänförlig prospekteringskostnad, kommer löseskillingen att täcka dessa kostnader. Befinnes mineraltillgångarnas värde vara lägre än sagda kostnader, har inmutaren gjort en förlust. Eftersom denna måste antagas föreligga redan då inlösningen sker, leder en tillämpning av grundsatsen att löseskillingen skall motsvara inmutningsrättens värde till att ifrågavarande kostnader icke skall beaktas vid värderingen.

För undvikande av obilliga resultat synes dock undantag från denna huvudregel böra göras även i fråga om vissa undersökningsarbeten. Utredningen syftar här på det fallet, att inom en inmutning, som befinnes ha ringa eller intet värde i innehavarens hand, utförts undersökningar, vilka i annat fall måst verkställas av den lösande och sålunda uppenbarligen är till nytta för denne. I sådant fall bör enligt utredningens mening löseskillingen ej bestämmas till lägre belopp än vad det skulle ha kostat den lösande att själv utföra undersökningarna i fråga.

Räckvidden av denna undantagsregel bör vara begränsad till värdet av sådana undersökningsarbeten och dylikt som anställts inom det inmutade området eller utmålet för att utröna förekomst av malm därstädes och vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och brytvärdhet, sålunda undersökningar av den karaktär som åsyftas i 13 § gruvlagen. Såsom exempel på avsedda arbeten må nämnas grävning, sprängning, geologisk kartering, geofysisk undersökning, diamantborrning, provtagning och analys. Lagtexten har avfattats så att gottgörelse även skall kunna erhållas för kartor som på grund av bestämmelser i gruvlagen eller eljest upprättats över området i fråga. Beträffande kostnader för den regionalprospektering som må ha lett till att inmutning söks bör däremot huvudregeln gälla. Det skulle nämligen i allmänhet vara ogörligt att fastställa, till vilken del dessa kostnader är att hänföra till den ifrågavarande inmutningen. Har prospekteringen vid sidan av denna föranlett inmutning av fyndigheter, vilkas värde väsentligt överstiger prospekteringskostnaderna, synes vidare grund för kompensation i förevarande hänseende helt saknas.

För att den lösandes nytta av tidigare undersökningar skall anses uppenbar, måste förhållandena vara sådana att det i betraktande av den tillämnade användningen av inmutningen med fog kan antagas, att den lösande eljest själv skulle ha fått verkställa motsvarande undersökningar. Av den föreslagna regelns innehåll följer, att en inmutare för att visst undersökningsarbete skall kunna beaktas kan vara skyldig att tillhandahålla den lösande protokoll, borrprov, analysresultat och dylikt från undersökningen.

Nu avsedda undersökningsarbeten måste särskiljas från undersökningar, som inmutaren i samband med inlösningsförfarandet kan låta verkställa till bevisning om inmutningsrättens värde. Kostnader för undersökningar av

sistnämnda slag är att betrakta som rättegångskostnader. För erhållande av en lämplig gräns i ifrågavarande hänseende föreslår utredningen, att vid *löseskillingens* bestämmande endast skall kunna beaktas undersökningsarbete som verkställt innan beslutet om inlösen meddelades.

I de fall där lösen enligt 1 § 1 mom. första stycket och 2 mom. ej skall omfatta kronoandel eller jordägareandel, måste givetvis den belastning som andelen utgör beaktas vid värderingen av inmutningsrätten med vad därtill hör. Även om kronan eller jordägaren icke anmält sig till begagnande av rätt till andel i gruvföretaget torde, så länge tiden härför icke utgått, hänsyn böra tagas till den belastning som möjligheten att andelsrätten tages i anspråk innebär.

Skall jämväl krono- eller jordägareandel lösas — vilket kan ske endast om andelsägaren anmält sig till begagnande av sin rätt — bör lösen för andelen i princip beräknas efter samma grunder som löseskillingen för inmutningsrätten. Ett stadgande härom har intagits i paragrafens andra stycke. Vid bestämmande av löseskillning för sådan andel bör hänsyn tagas till innehållet av eventuella avtal rörande det inbördes förhållandet mellan delägarna, m. m. Reglerna om lägsta ersättning i paragrafens första stycke blir tillämpliga blott i begränsad omfattning i fråga om löseskillning för krono- eller jordägareandel. Om exempelvis andelsägaren — i överensstämmelse med 49 § gruvlagen eller 18 § i 1884 års gruvstadga — icke bidragit till kostnader för undersökningsarbeten, som verkställt före hans inträde i företaget, bör han icke få åberopa värdet av sådana arbeten såsom grund för minimiersättning. Har däremot t. ex. kronan jämlikt 49 § gruvlagen vid sitt inträde i gruvföretaget ersatt inmutaren för kostnader för utmålsförrättning eller jordlösen, skall detta räknas kronan till godo vid tillämpning av regeln om lägsta ersättning i första stycket. I dylikt fall får inmutaren uppenbarligen ej tillgodoräkna sig kostnader, för vilka han kompenserats av andelsägaren.

Vad i det föregående sagts om kostnad för utmålsförrättning samt jordlösen och annan ersättning enligt 36 § gruvlagen såsom nedre gräns för löseskillning bör äga motsvarande tillämpning vid bestämmande av lösen eller ersättning för rätt till mark som avstås enligt 1 § 1 mom. andra stycket. Med hänsyn härtill har i tredje stycket av förevarande paragraf stadgats, att ersättning för rätt till sådan mark skall bestämmas med beaktande av belopp som, förrättningskostnad inräknad, erlagts för upplåtelsen. Då denna skett i samband med utmålsläggningen, får en med hänsyn till omständigheterna skälig del av kostnaderna för utmålsförrättningen anses hänförlig till den ifrågavarande rättigheten.

Av de föreslagna grunderna för löseskillingens bestämmande framgår att lösen och annan ersättning enligt den ifrågavarande lagen skall utgå utan förhöjning med 50 procent.

Värderingen av inmutningsrätt, som skall lösas, bör i överensstämmelse med vad som gäller vid expropriation i princip hänföra sig till den dag, då rätten avstås, vilket i praktiken torde bli domsdagen. Även i andra hänseenden torde expropriationslagens ersättningsregler böra gälla i tillämpliga delar vid inlösen enligt den nya lagen. Vid analog tillämpning av vad i nämnda lag stadgas för det fall att allenast en del av en fastighet exproprieras bör egendom, som enligt gällande rätt ingår i gruvegendomen, betraktas som en del av inmutningsrätten. Löses exempelvis enbart rätt till mark enligt 34 § gruvlagen, bör sålunda på innehavarens begäran under i expropriationslagen angivna förutsättningar ersättning kunna utgå för det intrång han må lida vid inmutningsrättens nyttjande eller inlösen utvidgas till att omfatta även inmutningsrätten.

Är inmutningsrätt utarrenderad, skall liksom vid expropriation nyttjanderätten upphöra, såvida den lösande ej medger att rätten får bestå, och särskild ersättning bestämmas för densamma. Motsvarande gäller om krono- eller jordägareandel som löses är utarrenderad.

Till sist må beröras de möjligheter expropriationslagen i vissa fall ger till uppskov med det slutliga bestämmandet av ersättningen. Om marken tagits i besittning innan huvudförhandling i målet hållits och uppskattning av expropriationsersättningen icke lämpligen kan äga rum förrän anläggning eller företag, varför expropriationen sker, fortskridit längre, kan enligt 27 § domstolen på framställning av part låta anstå med målets vidare handläggning. I anslutning till regeln att ersättning skall bestämmas i penningar att utgå på en gång stadgas i 34 § att domstolen dock på yrkande av part må hänvisa sakägare att i särskild rättegång vid domstolen föra talan om ersättning för skada eller intrång, som finnes ej lämpligen kunna prövas i målet, vilken talan skall väckas inom högst tio år. Uppkommer fråga om ersättning för skada eller intrång, som uppstått efter expropriationsmålets slutliga avgörande och ej kunnat förutses i målet, skall enligt andra stycket i 34 § bestämmelserna i expropriationslagen ej äga tillämpning.

De angivna reglerna bör i princip gälla även vid inlösen enligt den föreslagna lagen. Vid tillämpningen får man dock icke åsidosätta grundsatsen att ersättningen skall avse det värde inmutningsrätten äger med hänsyn bl. a. till den — efter vissa undersökningar — sannolika storleken och beskaffenheten av mineraltillgångarna. Självfallet bör parterna beredas skäligen rådrom för att verkställa undersökningar i sistnämnda avseende. Uppskov bör dock icke mot parts bestridande beviljas för att genom längre gående undersökningar än den lösande enligt reglerna om rättegångskostnader kan anses skyldig att bekosta eller genom avbidan på gruvdrifts påbörjande vinna ytterligare underlag för värderingen. Ej heller får den omständigheten, att fyndigheten senare i samband med brytning eller eljest befinner innehålla större mineraltillgångar än domstolen vid värderingen antagit på grundval av då kända fakta, läggas till grund för ersättning för oförut-

sedda skador. En motsatt princip skulle innebära en form av fortsatt delägarskap för inmutningsrättens tidigare innehavare.

För värderingen av en inmutningsrätt som skall lösas kan uppenbarligen omfattningen och grundligheten av de undersökningar som företages i samband med inlösenförfarandet vara av stor betydelse. Kostnader för dylika undersökningar är i princip att betrakta som *rättegångskostnader*, för vilka den lösande har att svara enligt reglerna härför. Såsom berörts vid 2 § avses expropriationslagens bestämmelser i detta hänseende bli tillämpliga. Angående innebörden härav må, med hänsyn till att det sätt på vilket rättegångskostnadsfrågan bedömes kan bli av stor betydelse för lagens tillämpning, i förevarande sammanhang anföras följande.

För kostnader i expropriationsmål gäller enligt 67 § expropriationslagen, att den exproprierande skall vara pliktig att, i den mån ej annat föranledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, ersätta motparten hans kostnader å expropriationsmålet, vid expropriationsersättningens fördelning och eljest i anledning av expropriation.¹ Avsikten med hänvisningen till rättegångsbalken är att i någon mån begränsa rättegångskostnaderna. 18 kap. 6 § rättegångsbalken stadgar, att om part genom att utebli från rätten eller ej iakttaga föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning, som han insett eller bort inse sakna fog, eller anorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för motparten, han är skyldig att ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras. Av 18 kap. 8 § rättegångsbalken framgår, att part är berättigad till ersättning endast för sådan kostnad, som skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt.

Frågan om vilka utredningskostnader som skäligen kan anses påkallade för tillvaratagande av den parts rätt, vars inmutningsrätt skall lösas, erbjuder på grund av lösenobjektets beskaffenhet problem av delvis annan art än i vanliga expropriationsmål. Detta gäller framförallt undersökningar som en inmutare kan önska göra till bevisning om fyndighetens storlek och beskaffenhet. På grund av inmutningsrättens natur måste värderingen av fyndigheten i detta hänseende alltid grunda sig på en sannolikhetsbedömning.

Redan för att med någon grad av sannolikhet kunna bestämma värdet av en inmutningsrätt erfordras i allmänhet ett betydande undersöknings- och utredningsarbete, innefattande exempelvis uppborrningar av fyndigheten och därmed sammanhängande åtgärder såsom geologisk genomgång, kemisk analysering av borrhärdarna, anrikningsförsök m. m. Sådana undersökningar kan i och för sig drivas mycket långt. Den mot vilken tvångsätgärden

¹ 1959 års riksdag har begärt översyn av expropriationslagens bestämmelser om rättegångskostnader (tredje lagutskottets utlåtande 1959:19). Frågan är under behandling av expropriationsutredningen.

riktas har uppenbarligen intresse av att så sker i förhoppning att undersökningarna skall leda till konstaterande av ett större värde på fyndigheten. Något hinder mot att vederbörande om tiden så medger utför dylika undersökningar föreligger givetvis icke. Däremot kan den lösandes skyldighet att svara för motpartens rättegångskostnader icke medföra att han skall stå för kostnaderna för mycket långtgående utredningsarbeten. Den lösande bör icke skäligen åläggas gälda kostnaderna för andra undersökningar än sådana som med hänsyn till erhållna malmindikationer, fyndighetens läge och tillgänglighet samt värdet av ifrågavarande slag av malm framstår som motiverade vid gängse gruvteknisk och ekonomisk bedömning. Vid lönsamhetskalkylen skall här liksom vid värderingen av fyndigheten bortses från den värdestegring denna kan undergå på grund av inlösningsändamålet. Vill innehavaren av den inmutningsrätt som skall lösas driva undersökningarna längre får det ske på hans egen bekostnad. Skulle sådana undersökningar till äventyrs leda till upptäckten av nya malmtillgångar som höjer inmutningsrättens värde, synes ersättning dock skäligen böra utgå även för kostnaderna i denna del.

Det är tydligt att trots angivna begränsningar utredningskostnaderna stundom kan komma att uppgå till avsevärda belopp. Nackdelarna härav torde emellertid i stor utsträckning uppvägas av att undersökningsresultaten — i motsats till vad som normalt är fallet i fråga om utredningar i anledning av expropriation — är av värde även för den lösande.

5 §.

Förfarandet vid expropriation består enligt expropriationslagen av två huvudmoment. Först prövas frågan, huruvida expropriation skall medgivas. I detta hänseende ankommer det på Kungl. Maj:t att meddela beslut efter ansökan. Den andra delen av förfarandet, som huvudsakligen avser bestämmandet av expropriationsersättningen, är i första instans förlagd till expropriationsdomstol. En sådan domstol finnes i varje domsaga eller stad med rådhusrätt. Den består av ordförande och fyra ledamöter. Ordförande är ägodelningsdomaren i orten. Av ledamöterna skall två vara särskilt utsedda expropriationstekniker och två nämndemän i orten. I mål av mindre betydelse är expropriationsdomstol domför med, förutom ordförande och nämndemän, endast en expropriationstekniker. För att tjänstgöra i expropriationsdomstolar förordnar Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, för en tid av sex år i sänder för varje län lämpligt antal expropriationstekniker, av vilka hälften skall ha erfarenhet i fråga om fastighetsvärdering inom tätorter och hälften beträffande dylik värdering på landet. Till tjänstgöring i expropriationsdomstol skall ordföranden kalla den eller de expropriationstekniker, som han med hänsyn till erforderlig sakkunskap och övriga förhållanden finner lämpligast. Även nämndemän-

nen skall kallas av ordföranden. Därvid skall såvitt möjligt iakttagas, att den ene är ägare av fastighet men den andre icke.

Beträffande forum gäller enligt expropriationslagen, att expropriationsmål skall upptagas av expropriationsdomstolen i den ort, där fastigheten är belägen. Skall expropriationen ske från särskilda, inom olika expropriationsdomstolars områden belägna fastigheter, som ej lämpligen kan för expropriationsersättnings bestämmande uppskattas annat än såsom en enhet, skall Kungl. Maj:t förordna att frågan om expropriation i sin helhet skall upptagas av den av domstolarna som Kungl. Maj:t bestämmer.

Dessa och övriga processuella föreskrifter för expropriationsmålen torde i huvudsak vara lämpade för de inlösningsfall, varom här är fråga. I ett par hänseenden synes dock kompletterande bestämmelser påkallade. Sådana bestämmelser har upptagits i förevarande paragraf, vars första stycke innehåller en särskild forumregel och i vars andra stycke frågan om expropriationsdomstolens sammansättning i mål om inlösen enligt den nya lagen behandlas.

I 10 kap. 5 § rättegångsbalken stadgas bl. a. att den som idkar gruvdrift med fast driftställe må i tvist, som uppkommit omedelbart på grund av rörelsen, sökas där driftstället är. Enligt 11 och 12 §§ samma kapitel må tvist angående överlåtelse av samt skada och intrång å gruva och för gruvdrift avsedd byggnad eller anläggning i likhet med tvister rörande fast egendom upptagas av rätten i den ort där gruvan är. Dessa rättegångsbalkens bestämmelser överensstämmer till sitt innehåll med forumregeln i 81 § gruvlagen. Enligt nämnda paragraf är första domstol i tvistemål, som skall bedömas enligt gruvlagen, allmän underrätt i den ort, där inmutningspunkten är belägen. I direkt anslutning till denna föreskrift har i första stycket av förevarande paragraf stadgats, att mål om inlösen enligt den nya lagen skall upptagas av expropriationsdomstolen i den ort, där inmutningspunkten är. Gäller inlösen flera inmutningsrätter, bör samma expropriationsdomstol upptaga frågan, även om inmutningspunkterna ligger inom olika domstolars områden. De processekonomiska skälen för handläggning vid en domstol är här så starka, att man icke synes böra såsom förutsättning för handläggning vid samma domstol kräva, att inmutningsrätterna för löseskillings bestämmande icke lämpligen skall kunna uppskattas annat än såsom en enhet. Kan flera domstolar komma i fråga, bör det — i likhet med vad som gäller enligt expropriationslagen — ankomma på Kungl. Maj:t att förordna, att frågan om inlösen skall i sin helhet upptagas vid den av domstolarna, som Kungl. Maj:t bestämmer. Även härom har stadgande intagits i paragrafens första stycke.

Mål om inlösen enligt förevarande lag torde komma att bli av sådan beskaffenhet, att två expropriationstekniker alltid bör ha säte i domstolen. Det lär vidare vara nödvändigt, att den ene av dem är väl förtrogen med frågor om gruvdrift eller värdering av mineralfyndighet. Detta synes vara

av den vikt, att det av lagtexten bör framgå att sådan expertis skall finnas företrädd inom själva domstolen i dessa mål. Bestämmelse härom har intagits i andra stycket av paragrafen.

Utredningen är medveten om att svårigheter kan uppstå när det gäller att finna ett tillräckligt antal personer med ifrågavarande gruvtekniska kvalifikationer som samtidigt står obundna av partsintressena. Det torde med hänsyn härtill vara olämpligt att i enlighet med reglerna i expropriationslagen förordna teknikerna för varje län. I stället bör utses — centralt av Kungl. Maj:t — en för hela landet gemensam kader av särskilda expropriationstekniker med erfarenhet av gruvdrift eller värdering av mineralfyndighet. Uppdraget bör lämnas för samma tid som för övriga expropriationstekniker eller för sex år.

6 §.

Bestämmelserna i denna paragraf innebär, att löseskilling alltid skall bestämmas särskilt för fast egendom. I några speciella fall erfordras en uppdelning jämväl av löseskilling för lös egendom.

7 §.

Förevarande paragraf innehåller bestämmelser — utformade efter mönster av stadgande i 25 § allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 — till skydd för innehavare av panträtter m. m. i egendom som löses med stöd av den nya lagen.

8 §.

Bestämmelsen i första stycket av denna paragraf motsvarar stadgandet i 72 § utsökningslagen om skyldighet för utmättningsman att underrätta innehavare av förlagsinteckning om utmätning av förlagsegendom. Vad som finnes föreskrivet i 6 och 11 §§ förordningen den 13 april 1883 angående förlagsinteckning om följderna av att förlagsegendom säljes eller att förlagtagarens rörelse överlåtes torde vara tillämpligt, när inlösen sker enligt den nu föreslagna lagen (jfr prop. 1949: 219 s. 12 och 17).

I paragrafens andra stycke har upptagits några ytterligare regler om underrättelseskyldighet. Utredningen vill i anslutning därtill erinra om föreskrifterna i 78 § gruvlagen. Därav framgår, att i gruvregistret skall göras anteckning bl. a. om alla av domstol eller annan myndighet meddelade beslut eller vidtagna åtgärder, som rör inmutat område eller utmål, ävensom beträffande andra omständigheter, som är av betydelse för bedömning av rätt till gruva. Har domstol eller annan myndighet meddelat beslut, varom anteckning bör ske i gruvregistret, skall underrättelse om beslutet så snart ske kan sändas till bergmästaren. Med hänsyn till nu berörda regler om underrättelseskyldighet synes ej erforderligt att den lös-

de gör anmälan hos bergmästaren i enlighet med bestämmelserna i 66 § gruvlagen. En undantagsregel härom har upptagits i förevarande paragrafs sista stycke.

9 §.

I expropriationslagens 68 § återfinnes regler om lösningsrätt till exproprierad egendom. Har exproprierad fastighet eller genom expropriation förvärvad särskild rätt ej kommit till användning för det avsedda ändamålet eller har dess användande för ändamålet upphört och är nämnda ändamål, såvitt angår dylik fastighet eller rätt, att anse som övergivet, eller användes fastigheten eller rätten i väsentlig omfattning för annat ändamål än det avsedda, må fastigheten eller den särskilda rätten enligt nämnda paragraf lösas, såvida talan om dess avträdande instämmer inom tjugo år från det expropriationen fullbordats. När hel fastighet exproprierats, tillkommer lösningsrätten den, som närmast före expropriationens fullbordande var fastighetens ägare, eller hans rättsinnehavare och, om en del av fastighet exproprierats, ägaren av den återstående delen samt, då fråga är om särskild rätt, ägaren av den fastighet, som besväras av rätten. Såvitt avser egendom, som lösts med stöd av förevarande lag, synes särbestämmelser erforderliga med avseende på lösningsberättigad. Det torde böra föreskrivas, att sådan rätt, som omtalas i berörda stadgande i expropriationslagen, i dessa fall skall tillkomma den som närmast före inlösnings fullbordande innehade egendomen eller hans rättsinnehavare. Föreskriften har upptagits i denna paragraf. Regelen är givetvis ej tillämplig med avseende å rättigheter som förverkats enligt gruvlagens regler. I fråga om verkningarna härav är nämnda lag tillämplig.

10 §.

Den nya lagen bör innehålla bestämmelser om förberedande undersökningsarbeten, varav otvetydigt framgår, att inom stadgandets räckvidd faller såväl borrhningar som för blottningsarbeten och seismiska undersökningar erforderliga sprängningar. Huruvida sådana arbeten faller inom ramen för stadgandet om förundersökning i 71 § expropriationslagen är oklart (jfr prop. 1958: A 149 s. 15 och 22 samt tredje lagutskottets utlåtande 1958: B 1 s. 25). Om undersökningsrätten enligt förevarande paragraf sålunda får ganska vida gränser, bör bestämmelserna därom å andra sidan tillämpas endast i sådana fall, då ett klart behov av förberedande undersökningsarbeten föreligger. Har förordnande om inlösen icke meddelats tidigare, bör med anledning därav för rätt till arbetena krävas icke blott att det uppgivna ändamålet prövas vara sådant, som avses i lagens 1 §, utan även att det kan ifrågakomma att medge sökanden rätt till inlösen. Denna prövning är av sådan beskaffenhet att den bör anförtros åt Kungl. Maj:t.

Föranleder undersökningen skada, skall skadeersättning gäldas av den, som påkallat undersökningen. Härom och om skyldighet för sökanden att ställa säkerhet torde hänvisning kunna ske till bestämmelserna i 72 § expropriationslagen.

11 §.

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter om tillämpningen av den föreslagna lagen. Bl. a. erfordras bestämmelser om vilka uppgifter ansökan till Konungen om inlösen enligt 1 § skall innehålla och vilka handlingar, såsom karta över berörda inmutningar och utdrag ur gruvregistret, som skall åtfölja sådan ansökan.

Utkastet till lag med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län

Förevarande lag har avseende å rätten att inom Norrbottens län verkställa inmutning. Däremot beröres icke — lika litet som i gruvlagen — rätten att prospektera. Såsom diskuterats i den allmänna motiveringen kan lagens bestämmelser emellertid få konsekvenser beträffande prospekteringsverksamhetens faktiska omfattning, om icke prospekteringsynpunkten blir vederbörligen beaktad bl. a. vid utformningen av dispensreglerna.

1 §.

Under denna paragraf upptages som huvudregel stadgandet, att i Norrbottens län inmutningsrätt enligt gruvlagen ej utan särskilt tillstånd får beviljas annan än kronan. Den rätt som enligt 1 § gruvlagen tillkommer envar att undersöka och bearbeta på egen eller annans grund belägen mineralfyndighet av det slag, som anges i lagrummet, blir följaktligen för enskilda inmutare — vare sig dessa är fysiska eller juridiska personer — beroende på huruvida dispens lämnats. Kronans möjligheter att söka och få inmutningsrätt inom länet begränsas däremot icke på något sätt av bestämmelsen. — Det bör anmärkas att stadgandet icke innefattar hinder mot förlängning av undersökningstiden för inmutningsrätt eller mot utmålsläggning.

Dispensprövningen är enligt utredningens mening av så betydelsefull natur att den bör tillkomma Kungl. Maj:t. Beträffande dispensfrågorna i övrigt och vad därmed sammanhänger vill utredningen hänvisa till vad som anföres i det följande under 2 §.

2 §.

I paragrafen avhandlas frågor om gränserna för Kungl. Maj:ts rätt att medgiva undantag från den i 1 § upptagna bestämmelsen om inmutningsförbud i Norrbotten ävensom om Kungl. Maj:ts befogenhet att föreskriva särskilda villkor i dispensärendena.

En dispens skall självfallet kunna avse särskild fyndighet. Såsom utredningen redan framhållit i den allmänna motiveringen lär det emellertid med hänsyn till önskvärldheten av en omfattande prospekteringsverksamhet vara nödvändigt att Kungl. Maj:ts befogenhet gives ett något vidare innehåll. Kungl. Maj:t bör sålunda vara oförhindrad att för visst område lämna inmutningstillstånd avseende fyndigheter av alla de mineral, som är inmutningsbara enligt gruvlagens 1 §. I fråga om tillämpningen härav vill utredningen framhålla följande. Om utredningens förslag beträffande järnmalmsinventeringen genomföres, kommer de resurser SGU disponerar för Norrbottensundersökningarna att väsentligen bli tagna i anspråk för inventering av de områden i Norrbotten, som i enlighet med vad förut sagts skall undersökas. Inom övriga delar av länet synes, såvitt nu kan bedömas, en relativt omfattande dispensgivning i och för sig kunna komma i fråga. Givet är att Kungl. Maj:t, som prövar dispensfrågorna, måste bedöma behovet och önskvärldheten av enskild inmutningsverksamhet i varje särskilt fall med beaktande av olika omständigheter av vikt. Inom området för den planerade statliga järnmalmsinventeringen — i varje fall sådana delar därav där den statliga regionalprospekteringen icke slutförts — bör givetvis återhållsamhet med dispenser iakttagas. Det bör dock vara möjligt att även inom detta område ge dispens för inmutning av exempelvis sulfidmalmer, i den mån Kungl. Maj:t finner detta påkallat av samhällsekonomiska eller andra skäl. Med hänsyn härtill synes det vara lämpligt att Kungl. Maj:t skall kunna inskränka inmutningstillstånd till att gälla allenast i fråga om fyndigheter av visst slag. Utredningen vill alltså i dispensfrågor förorda en regel av innehåll att Kungl. Maj:ts tillstånd till inmutning må, när fråga icke är om särskild fyndighet, avse fyndigheter i allmänhet eller av visst slag inom område, som skall angivas i tillståndet.

Kungl. Maj:t bör vara oförhindrad att i dispensärendet föreskriva viss tid inom vilken ansökan om sådan inmutningsrätt, som Kungl. Maj:ts beslut avser, skall ingivas till bergmästaren. Någon föreskrift härom i lagen torde ej erfordras.

Utredningen har i den allmänna motiveringen såsom önskvärt framhållit, att man inom den nya lagens ram och med dess hjälp organiserar en samverkan mellan dem som önskar delta i framtida prospekteringsverksamhet i Norrbotten. Tillika har betonats att Kungl. Maj:t bör tilläggas befogenhet att föreskriva bl. a. de villkor för medgivanden enligt den nya lagen, som kan behövas för att uppnå ett sådant syfte. En bestämmelse om Kungl. Maj:ts rätt att föreskriva villkor har också upptagits under förevarande paragraf. Några mera detaljerade riktlinjer för hur prospekteringsförfarandena i de särskilda fallen bör samordnas finner sig utredningen icke kunna lämna. Detaljavgörandena kräver nämligen en nära kännedom om vilka företag som kommer att delta i prospekteringssamarbetet liksom om de tekniska och ekonomiska resurser, som kommer att stå dessa företag till buds

vid den tidpunkt, då arbetet skall utföras. Till detta kommer så att de mätningar och undersökningar i övrigt, som SGU torde komma att verkställa under regionalprospekteringen, uppbygges av så många tekniska faktorer och vetenskapliga överväganden, att vissa svårigheter kan visa sig uppkomma i praktiken, när det gäller att ersätta SGU:s arbeten med arbeten utförda av annan. I och för sig kan detta förhållande icke anses vara särskilt anmärkningsvärt. Prospekteringstekniken är ju aldrig identiskt lika och utvecklingen går ständigt framåt. Flera exempel kan anföras på att en prospekterare funnit malm, oaktat egen eller andras prospektering förhållandevis nyligen gått över området.

Även andra villkor än sådana som direkt tar sikte på en samverkan mellan malmletarna inom Norrbotten bör kunna komma i fråga. Från det allmännas synpunkt kan det t. ex. vara av värde, om sökanden — för att känne domen om de geologiska förhållandena skall ökas — ålägges att efter undersökningsarbetenas avslutande till SGU eller annan myndighet lämna sammanfattande redogörelser och översiktliga geologiska och geofysiska kartor.¹

3 §.

Om icke annat föreskrives i den nya lagen torde en inmutare, som fått dispens avseende allenast visst slag av mineralfyndigheter inom anvisat område, på grund av stadgandena i 2 och 51 §§ gruvlagen utan hinder av innehållet i Kungl. Maj:ts dispens vara oförhindrad såväl att söka och få utmål på grund av påvisad förekomst av annat mineral än sådant som dispensen avser som att efter utmålsläggningen bryta och tillgodogöra sig alla inmutningsbara mineral inom utmålet, vare sig dessa är av det slag som dispensen avser eller av annat slag. Till förhindrande härav har under denna paragraf föreskrivits att, om Kungl. Maj:t meddelat tillstånd till inmutning av fyndighet av visst slag inom angivet område och inmutningsrätt därefter beviljats, inmutaren må anvisas utmål allenast på grund av påvisad förekomst av mineral som tillståndet avser. Inom sålunda anvisat utmål må vidare enligt bestämmelsen inmutningsbara mineral, som ej avses i tillståndet, brytas endast i den mån så erfordras för gruvarbetets ändamålsenliga bedrivande. Utredningen vill därvid betona, att nämnda behov skall vara av gruvteknisk och ej ekonomisk karaktär. Stadgandet har kompletterats med en bestämmelse rörande gruvinnehavarens rätt att *tillgodogöra sig* inmutningsbart mineral av annat slag än det i Kungl. Maj:ts tillstånd avsedda, som måst brytas för att möjliggöra ett ändamålsenligt bedrivande av gruvarbetet, d. v. s. den gruvdrift som igångsatts för uttagandet av enligt tillståndet tillåtet mineral. Såsom mönster för denna bestämmelse har delvis tjänat stadgandena i 52 § andra och tredje styckena gruvlagen om gruvinnehavares rätt att använda icke inmutningsbara mineral, som brutits inom utmål, m. m.

¹ Jfr 55 § uranlagen.

4 §.

Vid upprättandet av förslaget till bestämmelserna i paragrafens första stycke, vilket avser ingivandet av ansökning om Kungl. Maj:ts tillstånd till inmutning och formerna för den fortsatta behandlingen av denna ansökan, har utredningen eftersträvat att uppnå överensstämmelse med reglerna i 6 och 8 §§ gruvlagen. Av 1 § lagen den 21 juni 1946 om rätt att i mål och ärenden som tillhöra stats- eller kommunalmyndighets handläggning insända handlingar med posten m. m. följer att ansökningen må sändas till bergmästaren med posten i betalt brev. Den bergmästare som avses i lagrummet är bergmästaren i norra distriktet, vilket omfattar bl. a. Norrbottens län.

Paragrafens sista stycke behandlar det fall, att ansökning om Kungl. Maj:ts tillstånd ingivits till bergmästaren i samband med ansökning om inmutningsrätt enligt gruvlagens 2 § första stycket. I överensstämmelse med vad som gäller enligt 8 § andra stycket gruvlagen skall ansökningen om inmutningsrätt då vila i avbidan på Kungl. Maj:ts beslut i tillståndsfrågan.

5 §.

I denna paragraf har samlats bestämmelser om påföljder m. m. Paragrafens första stycke innehåller en föreskrift om rätt att meddela vitesföreläggande mot den, som underlåter att uppfylla av Kungl. Maj:t i dispensärendet föreskrivet villkor. I valet mellan straff och vite anser utredningen vite i detta fall vara lämpligast med hänsyn till de goda möjligheter vitet erbjuder då det gäller att avpassa påföljden till underlåtenhetens beskaffenhet. I andra stycket har stadgats bötesstraff för den som bryter eller tillgodogör sig mineral i strid mot 3 §. Utöver ådömande av bötesstraff skall rätten kunna förklara den ifrågavarande inmutningsrätten förverkad, om brottet är grovt, t. ex. om en gruvinnehavare i vinningssyfte exploaterar enligt dispensen icke tillåten malm i större kvantiteter. Härvid inträder de rättsverkningar som enligt 57 § gruvlagen uppkommer när en gruvrätt förverkats.

Övergångsbestämmelserna

Såsom förut framhållits bör den föreslagna lagen, som är av provisorisk natur, ges giltighet endast under begränsad tid.

Lagens tvingande karaktär medför särskilda problem i fråga om ansökningar som inkommit till bergmästaren före lagens ikraftträdande men ännu ej lett till beslut om inmutningsrätt. Då provisoriska lagbestämmelser om inmutningsförbud å kronojord i de nordligaste delarna av landet första gången utfärdades år 1902, gjordes intet förbehåll beträffande ansökningar som inkommit före lagens ikraftträdande. I fråga om den nu föreslagna lagen anser utredningen skäl finnas för en liberalare ståndpunkt så till vida, att ansökningar som inkommit före offentliggörandet av utredningens för-

slag bör kunna ge upphov till inmutningsrätt enligt gruvlagens regler utan hinder av den nya lagen. En sådan ordning torde icke medföra nämnvärda olägenheter med hänsyn till lagens syfte.

I fråga om ansökningar som inges efter förslagets framläggande ligger saken annorlunda till. Ehuru det i många fall säkerligen skulle kunna påvisas fullt legitima skäl för sådana ansökningar, exempelvis tidigare företagen prospektering, erfordras uppenbarligen särskilda bestämmelser till förebyggande av att den fria inmutningsrätten under tiden fram till lagens ikraftträdande utnyttjas på sådant sätt, att genomförandet av lagens syfte äventyras. I detta hänseende bör först och främst gälla att lagen skall tillämpas beträffande sådana efter offentliggörandet av förslaget gjorda ansökningar som vid ikraftträdandet ännu icke lett till beviljande av inmutningsrätt.

Med hänsyn till att den tid som förflyter mellan förslagets offentliggörande och ikraftträdandet oundvikligen kommer att bli så lång att därunder ingivna ansökningar om inmutningsrätt i viss utsträckning hinner beviljas före ikraftträdandet — enligt vad utredningen inhämtat brukar den i 9 § 1 mom. gruvlagen angivna tiden ej överskridas inom norra bergmästardistriktet — måste vidare frågan om verkningarna härav ägnas särskild uppmärksamhet. Efter överbägande av olika möjligheter har utredningen funnit att detta problem icke kan tillfredsställande lösas på annat sätt än att beslut, varigenom inmutningsrätt beviljats i anledning av ansökan som inkommit efter förslagets offentliggörande, i princip skall vara utan verkan.

Utredningen är väl medveten om de principiella betänkligheter som kan hysas mot att lagen gives retroaktiv tillämpning beträffande vissa redan uppkomna rättigheter. Häremot kan emellertid framhållas, att den på civilrättens område gällande huvudregeln att ny lag icke bör givas tillbakaverkande kraft ingalunda är undantagslös. Tvärtom har lagstiftaren under årens lopp vid flerfaldiga tillfällen frångått denna regel. Undantagen har genomgående berättigats av ett starkt offentligt intresse. En grupp av fall där ingripande ansetts kunna ske mot bestående rättigheter avser den situationen, att man stått i begrepp att införa nya tvingande lagbestämmelser och risk förelegat att de personer, mot vilka lagstiftningen skulle riktas, komme att utnyttja tiden intill dess den trätt i kraft för att sluta avtal, på vilka lagen normalt icke skulle bli tillämplig.¹ Några exempel må nämnas. I lag den 23 maj 1924 (nr 143) om ändrad lydelse av lagen den 12 maj 1917 om tillägg till 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsondring stadgades bl. a., att inom område för vilket enligt förordnande stadsplan skulle upprättas ägostyckning icke finge ske på sådant sätt att

¹ Jfr en vid prop. 1943:320 fogad utredning, som på särskilt uppdrag verkstälts av numera professorn K. Rodhe beträffande frågan om och i vad mån retroaktiv civillagstiftning är förenlig med svensk grundlag och eljest vedertagna principer för lagstiftning, närmast anf. prop. s. 52 f.

markens ändamålsenliga bebyggande försvårades. På hemställan av lagrådet, som befarade att föreslagen lagändring under tiden före ikraftträdandet skulle eluderas genom överlåtelse för ägostyckning (prop. 1924: 205 s. 20), föreskrevs i övergångsbestämmelserna att lagen skulle äga tillämpning jämväl beträffande ägostyckning, för vilken förordnande meddelats eller avtal om överlåtelse skett under viss tid före lagens ikraftträdande, allt såvitt ej fastställelse meddelats å förrättningen före lagens ikraftträdande. I en samma dag utfärdad lag med liknande innehåll i fråga om avsöndringar stadgades, att lagen skulle äga tillämpning jämväl beträffande avsöndring som skett under sagda tid, dock ej där fastställelse å avsöndringen meddelats innan den nya lagen trädde i kraft. Ett exempel från en senare tid utgör lagen den 20 december 1946 om kontroll å överlåtelse av vattenkraft, enligt vilken förvärv av vattenkraft av viss storlek underkastades offentlig prövning i fråga om vederlagets skälighet och nedsättning kunde föreskrivas beträffande vederlag som ej befanns vara skäligt. Lagen, vilken trädde i kraft den 24 december 1946, skulle enligt övergångsbestämmelserna äga tillämpning jämväl å förvärv som skett före lagens ikraftträdande men efter den 15 november 1946, vilken dag proposition i ämnet framlagts.¹

Skälen för att den nu föreslagna lagen på sätt förut angivits ges tillbaka-verkande kraft under tiden efter förslaget framläggande får speciell tyngd genom den särskilda egenskap hos inmutningsinstitutet som gör det möjligt att utan vederlag till ringa kostnad förvärva inmutningsrätter i hart när obegränsat antal. Sistnämnda förhållande medför att utan retroaktiv tillämpning skulle genomförandet av lagens syfte kunna omintetgöras i ojämförligt mycket större omfattning än vad i motsvarande fall skulle ha varit praktiskt möjligt exempelvis i fråga om de äldre lagar som berörts ovan. Den omständigheten att inmutningsrätt grundas genom åtgärd av offentlig myndighet och ej genom avtal torde icke böra tillmätas någon avgörande betydelse i sammanhanget. Om den retroaktiva verkan såsom föreslagits begränsas till att gälla inmutningsrätter, beviljade med anledning av ansökningar, som ingivits efter det förslaget blivit känt, synes enligt utredningens mening några allvarigare betänkligheter icke behöva hysas mot en lagbestämmelse av förevarande slag.

En sådan bestämmelse synes dock kräva en mindre modifiering för undvikande av obilliga konsekvenser i vissa situationer. Utredningen åsyftar härvid främst det fallet att en ansökan, på grund av vilken inmutningsrätt beviljats före lagens ikraftträdande, föregåtts av omfattande, före förslaget offentliggörande utförd prospekteringsverksamhet men till följd av tidsbrist

¹ I detta lagstiftningsärende uttalade föredragande departementschefen med anledning av erinringar från lagrådets sida bl. a., att det enligt hans mening vore av värde, att icke under tiden för lagförslaget behandling i riksdagen träffades avtal om överlåtelse av vattenkraft till priser som ej kunde kontrolleras. Några större principiella betänkligheter ansåg departementschefen ej möta mot att låta lagstiftningen gälla avtal, som ingåtts efter det lagförslaget blivit känt (prop. 1946: 380 s. 13).

eller av annat skäl ingivits först efter offentliggörandet. Med hänsyn till dylika fall bör Kungl. Maj:t ha möjlighet att, efter ansökan inom tre månader från lagens ikraftträdande, förordna att inmutningsrätt som grundas på ansökan ingiven efter offentliggörandet skall bestå. Sådan inmutningsrätt bör tills vidare bestå och bli utan verkan först då tre månader förflutit efter lagens ikraftträdande utan att ansökan om dess fortsatta bestånd ingivits eller, om ansökan gjorts, då densamma avslagits av Kungl. Maj:t. Utredningen förutsätter att ansökningar kan avgöras skyndsamt. — Föreligger omständigheter som nyss sagts i fråga om inmutningsansökan, som ingivits efter förslaget framläggande men ännu vid lagens ikraftträdande ej lett till beslut om beviljande av sådan rätt, bör hänsyn kunna tagas härtill vid Kungl. Maj:ts prövning av eventuell dispensansökan enligt 2 § i den nya lagen.

På grund av det anförda föreslår utredningen att i övergångsbestämmelserna till den nya lagen stadgas att beslut, varigenom inmutningsrätt beviljats annan än kronan i anledning av ansökan som inkommit dagen för offentliggörandet av utredningens förslag eller därefter, skall vara utan verkan, såframt icke Kungl. Maj:t efter ansökan som ingivits till bergmästaren inom tre månader från lagens ikraftträdande förordnar att inmutningsrätten skall bestå.

Utkastet till lag om ändrad lydelse av 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen

5 §.

Såsom berörts i den allmänna motiveringen har utredningen funnit anledning att förordna viss ändring i gruvlagens bestämmelser om byggnad och tomtplats m. m. såsom hinder för inmutning och utmålsläggning.

De inskränkningar i inmutningsrätten som föreskrives i 5 § innebär, att inmutningspunkten icke får förläggas inom vissa i paragrafen angivna områden och att, om hinder berör en del av inmutningscirkeln, det inmutade området icke får omfatta sådan del. Enligt 5 § 6) får inmutningspunkten icke ligga på eller det inmutade området omfatta område beläget på mindre avstånd än 100 meter, i horisontalplanet räknat, från byggnad som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller från annan åbyggnad, där den är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård vid bostadsbyggnad som nyss nämnts. Av förarbetena till bestämmelsen framgår, att man avsett att därigenom bereda skydd för »hus och hem». Allmänna byggnader, exempelvis skolor och kommunalhus, torde sålunda icke omfattas av bestämmelsen, i den mån de icke tillika är att anse som boningshus. Från skyddet är vidare uteslutna sport- och sommarstugor samt andra boningshus, som ej är avsedda att stadigvarande användas till bostad. Enligt uttrycklig bestämmelse i paragrafen skall under byggnad, varom nu är fråga,

ej innefattas byggnad, som är belägen på inmutat eller utmålslagt område, vartill gruvrätten äger bestånd.

Det hinder varom nu är fråga kan undanröjas genom medgivande från ägare och eventuell nyttjanderättshavare. I olikhet med vad som gäller enligt bl. a. första och andra punkterna i 5 § har Kungl. Maj:t icke i detta fall tillerkänts någon dispensrätt. Kan medgivande ej erhållas från vederbörande rättsinnehavare, blir hindret sålunda absolut.

Ifrågavarande inmutningshinder kan uppenbarligen i vissa situationer medföra ur allmän synpunkt mindre tillfredsställande resultat. Detta gäller särskilt i sådana fall, där värdet av fyndigheter belägna under boningshus eller tomt eller inom fridlyst avstånd därifrån är mångdubbelt större än värdet av de skyddade objekten och brytning skulle kunna äga rum utan nämnvärda olägenheter för dessa. Utredningen har sig bekant flera fall där ifrågavarande bestämmelse omöjliggör eller lägger betydande hinder i vägen för ett utnyttjande av värdefulla mineraltillgångar.

I detta sammanhang bör påpekas att uranlagen, vars hindersbestämmelser utformats i nära anslutning till bestämmelserna i 5 § gruvlagen, upptar en rätt för Kungl. Maj:t att när synnerliga skäl finnes därtill lämna tillstånd till undersökningsarbete eller bearbetning av fyndighet av uranhaltigt mineral inom fridlyst område av samma karaktär som enligt 5 § 6) gruvlagen. En liknande dispensrätt infördes redan år 1947 i 64 § stenkolslagen, som hade avseende å fyndigheter av uranhaltigt mineral. Beträffande denna dispensrätt erinrade departementschefen i propositionen (1947: 172 s. 5) om det skydd som sedan gammalt i gruvlagstiftningen bereddes hus och hem samt fortsatte:

Detta syfte är uppenbarligen förtjänt av synnerligt beaktande. Å andra sidan torde man icke kunna bortse från att bestämmelserna om skyddsområden i vissa fall kan utgöra hinder mot ett rationellt utnyttjande av fyndigheten i fråga. Stora svårigheter kan sålunda uppstå, om arbetsområdet till följd av fridlysningsreglerna spärras i den riktning som eljest varit lämplig med hänsyn till fyndighetens belägenhet. I sådana situationer är nämligen fyndighetens ändamålsenliga tillgodogörande helt beroende av om frivillig överenskommelse kan träffas med rättsinnehavarna om markens upplåtande.

Det intresse som föranlett fridlysningsreglerna är tydligen av den art, att det icke bör kunna åsidosättas utan starka skäl. Det lärers alltså icke kunna komma i fråga att, med hänsyn till de olägenheter för gruvdriften som kan uppstå till följd av dessa regler, helt slopa desamma eller i mera avsevärd mån försvaga skyddet. Däremot kan det ifrågasättas, om icke i de fall, då intresset av fyndighetens planmässiga utnyttjande i högre grad väger över, en möjlighet till undantag från fridlysningsbestämmelserna bör finnas.

Första lagutskottet framhöll i sitt utlåtande över propositionen (1947: 26) att det, för att dispens skulle kunna beviljas, icke blott borde föreligga ett beaktansvärt intresse för koncessionshavaren att förfoga över

mark inom skyddsområde utan därjämte borde vara av ett betydande allmänt intresse att så skedde.

I 5 § 7) gruvlagen stadgas skydd mot inmutning för område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning. Medgivande från stationens eller anläggningens ägare undanröjer även i detta fall hindret, men tillstånd kan även meddelas av Kungl. Maj:t. Dispensmöjligheten infördes 1952 med tanke på sådana fall, då det skulle framstå som otillfredsställande att exempelvis ägaren av en obetydlig industriell anläggning skulle kunna motsätta sig undersökning och utnyttjande av en värdefull fyndighet eller begagna det i gruvlagen stadgade hindret för att framtvinga oskäligen ersättning. Enligt uttalande av departementschefen i proposition 1952:17 torde vid dispens, utan särskilt stadgande därom, kunna knytas de inskränkande villkor som kan finnas påkallade.

Utredningen anser att samma skäl som föranlett lagstiftaren att införa en dispensmöjlighet beträffande uranfyndigheter talar för att motsvarande dispensregel upptages i gruvlagen. Som förut torde ha framgått får ett behov av en dylik dispensmöjlighet anses föreligga. Utredningen föreslår därför att i 5 § 6) göres ett tillägg av den innebörden att Kungl. Maj:t skall kunna medgiva undantag från de där upptagna hindersbestämmelserna, när synnerliga skäl finnes därtill.

Beträffande frågan när sådana skäl skall anses föreligga bör framhållas att den ifrågavarande hindersbestämmelsen har gammal hävd inom gruvrätten och att dess syfte — att skydda hus och hem — alltfört måste anses betydelsefullt. Fastighetsägares och nyttjanderättshavares krav på hänsyn bör sålunda i allmänhet godtagas även om en inmutare till följd därav måste avstå från att tillgodogöra sin fyndighet på det sätt eller i den utsträckning han önskar. För medgivande av dispens bör i första hand krävas att det är ett betydande allmänt intresse att inmutaren får förfoga över mineraltillgångar inom skyddsområde. Detta kan vara fallet exempelvis om det ur allmän synpunkt är angeläget att en brytning, som påbörjas i närheten av sådant område, får fortsätta inom detsamma. Därjämte synes böra fordras att de olägenheter, som till följd av dispens kan uppkomma för enskilda eller för andra samhällsliga intressen än det nämnda, är ringa i jämförelse med detta eller kan, t. ex. genom flyttning av bostadshus till lämplig plats, kompenseras så att de vid ett objektivt bedömande framstår som obetydliga. Utredningen förutsätter att dispensmöjligheten utnyttjas restriktivt.

Kungl. Maj:t måste självfallet ha möjlighet att såsom villkor för ett medgivande lämna sådana föreskrifter som finnes erforderliga för att tillgodose de intressen hindersbestämmelsen skall skydda. Härutinnan bör exempelvis kunna föreskrivas att den mark som avses med dispensen icke får tagas i anspråk för arbeten ovan jord enligt 33 § gruvlagen eller att brytning icke får ske högre än till viss nivå under markytan. I samband

med dispensen bör även kunna meddelas de säkerhetsföreskrifter i övrigt som må vara påkallade utöver de bestämmelser i sådant hänseende, vilka intagits i 10 kap. gruvlagen eller eljest må gälla. Vidare bör en sökande på framställning av ägare till bostadshus som avses med ansökningen eller, om bebyggelse av större omfattning beröres, av vederbörande kommun kunna i dispensbeslutet åläggas att underkasta sig de skyldigheter av skadeförebyggande och kompenserande natur — t. ex. att flytta bostadshus — som må finnas påkallade ur enskild eller allmän synpunkt.

Införes ett stadgande om den föreslagna dispensrätten i 5 § 6) gruvlagen, torde befogenhet att vid dispens knyta villkor av olika slag tillkomma Kungl. Maj:t utan att detta särskilt anges i lagen.

I den mån uppkommande skador ej blir fullt kompenserade genom åtgärder som föreskrives såsom villkor för dispens, torde de personer, vilkas intresse hindersbestämmelsen i 5 § 6) i första hand avser att skydda, nämligen berörda fastigheters ägare och nyttjanderättshavare, enligt gruvlagens ersättningsbestämmelser bli i skälig mån gottgjorda för förlust, skada och intrång som kan åsamkas dem genom skyddets upphävande. I händelse av dispens blir exempelvis en bostadsbyggnad i förevarande hänseende likställd med byggnad som ej utgör inmutningshinder enligt 5 § 6) eller med elektrisk kraftstation eller industriell anläggning beträffande vilken tillstånd lämnats enligt 5 § 7). Särskilt torde i sammanhanget böra beaktas den allmänna ersättningsregeln i 36 § sista stycket, enligt vilken ersättning skall utgå — med 50 procents förhöjning — för annan skada eller förlust till följd av utmålsläggningen än som särskilt angivits i paragrafen. På grund härav torde en fastighetsägare kunna få ersättning för den värde-minskning som må drabba hans fastighet genom att utmål lägges på mark som eljest skulle ha varit skyddad genom hindersbestämmelsen i 5 § 6), och detta även om marken eller någon del därav icke tages i anspråk ovan jord. Därtill kommer så den rätt till avgäld, som vid gruvbrytning uppkommer för fastighetsägaren, eller, när fråga är om utvidgning av äldre gruva, fastighetsägarens rätt till jordägareandel. Fastighetsägares och nyttjanderättshavares rätt torde sålunda i förevarande sammanhang icke påkalla särskild uppmärksamhet.

Sammanfattning

I en första avdelning av betänkandet behandlar utredningen frågan om en allmän järnmalmsinventering i Norrbottens län.

Efter konstaterande av att vår nuvarande kännedom om malm- och mineralförekomsterna i Norrbottens län är mycket bristfällig framhåller utredningen, att de geologiska förhållandena ger anledning förmoda att en allmän inventering av järnmalmsförekomsterna i länet skulle leda till påvisande av nya järnmalmstillgångar såväl inom som utanför de nu kända malmfälten i Norrbotten.

Föreliggande prognoser rörande utvecklingen av den framtida efterfrågan på järnmalm tyder på att det kommer att finnas avsättningsmöjligheter för en väsentligt ökad järnmalmsproduktion i Norrbotten under de närmaste decennierna. Ur samhällsekonomisk synpunkt är det utomordentligt viktigt att en produktionsökning koncentreras till malmförekomster, som med hänsyn till storlek, beskaffenhet, transportförhållanden och möjligheter till samhällsservice erbjuder de på lång sikt bästa förutsättningarna för lönsam gruvdrift. Att så sker är av betydelse även för strävandena att skapa varaktiga försörjningsmöjligheter för länets befolkning. Utredningen anser det under sådana förhållanden vara angeläget att den väntade ökningen av malmexploateringsverksamheten planeras på grundval av ingående kunskaper om malmförekomsterna i länet. En dylik grundval kan endast vinnas genom en systematisk inventering av järnmalmstillgångarna.

Utredningen föreslår att Sveriges geologiska undersökning skall — med fullföljande av en av verket redan påbörjad prospektering — genomföra en allmän inventering av järnmalmstillgångarna i Norrbottens län enligt riktlinjer som utredningen framlägger. Det förordade inventeringsprogrammet omfattar regionalprospektering inom de ur malminventeringssynpunkt mest intressanta områdena av länet, nämligen främst de norra och västra delarna av inlandet med undantag av fjällregionen, samt lokalprospektering beträffande vissa större fyndigheter inom samma områden. Inventeringen skall genomföras under tiden 1963—1972 med vissa möjligheter till forcering efter fyra à fem år. De totala kostnaderna beräknas till omkring 40 miljoner kronor.

I en andra avdelning behandlar utredningen vissa gruvrättsliga frågor som aktualiseras i samband med den föreslagna järnmalmsinventeringen eller eljest sammanhänger med en intensifierad exploatering av länets malmtillgångar.

Efter en översiktlig redogörelse för de gruvrättsliga systemen i vissa främmande länder samt den gällande svenska gruvlagstiftningen diskuterar utredningen vissa fördelar och nackdelar hos det i vårt land sedan gammalt gällande inmutningssystemet samt ett koncessionssystem. Utan att taga ställning till frågan om en övergång till koncessionslagstiftning, vilket spörsmål torde få prövas i annat sammanhang, har utredningen framlagt förslag om vissa mindre genomgripande lagstiftningsåtgärder inom ramen för nuvarande gruvrättsliga system, syftande till att råda bot för vissa brister som ansetts vidlåda detta.

Utredningen har funnit det angeläget att lagregler tillskapas vilka gör det möjligt att i vissa fall undanröja sådana hinder för rationell gruvdrift — numera ofta innebärande stordrift — som uppkommit genom att inmutningsrätterna till närbelägna fyndigheter splittrats på flera händer. I detta hänseende föreslås regler som ger Kungl. Maj:t befogenhet att, om inmutningsrätterna till närbelägna mineralfyndigheter är i olika innehavares hand och fyndigheterna till följd därav icke kan utnyttjas på ändamålsenligt sätt, berättiga innehavare av sådan inmutningsrätt att inlösa en eller flera av de övriga inmutningsrätterna, såvida därigenom vinnes väsentlig förbättring av förutsättningarna för gruvdrift. Reglerna är intagna i ett utkast till lag med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m., avsedd att gälla för hela landet. För att förbättra det allmännas möjligheter att påverka utvecklingen i fråga om mineralens nyttjande föreslås vidare i samma lagutkast särskilda regler syftande till att skapa förutsättningar för gruvdrift som anses önskvärd från allmän synpunkt. Om det finnes vara till synnerligt gagn för orten eller eljest av betydelse för landet att bearbetning av viss mineralfyndighet påbörjas eller att större brytning av mineralen i viss bearbetad fyndighet kommer till stånd, skall Kungl. Maj:t äga förordna att inmutningsrätten till fyndigheten skall mot lösen avstås till den som Kungl. Maj:t bestämmer. För inlösen kräves principiellt att förutsättningar för gruvdriften ej kan skapas genom mindre långtgående åtgärder. Utredningen understryker att reglerna om inlösenrätt i berörda situationer icke är avsedda att tillämpas annat än i undantagsfall, när den normala vägen att lösa intressekonflikter av ifrågavarande art — genom förhandlingar — icke är framkomlig.

Utredningen har därjämte funnit åtgärder erforderliga till förebyggande av att de brytvärda malmerna i Norrbotten i framtiden splittras på alltför många händer. Efter övervägande av olika alternativa lösningar förordar utredningen att rätten för enskilda att inmuta skall inskränkas tillfälligt under en period av tio år, motsvarande den tid som beräknas åtgå för genomförande av programmet för järnmalmsinventeringen. Utredningen föreslår alltså en bestämmelse, enligt vilken inmutningsrätt inom Norrbottens län icke skall få beviljas annan än kronan med mindre Kungl. Maj:t lämnar tillstånd därtill. Dispens skall kunna avse såväl särskild fyndighet som fyn-

digheter i allmänhet eller av visst slag inom ett bestämt område. Om dispens-
 möjligheten utnyttjas liberalt, bör enligt utredningens mening de nya be-
 stämmelserna icke komma att i någon högre grad hämma enskild malmlet-
 ning i länet. Till dispens skall kunna knytas särskilda villkor. Härigenom
 erbjödes bl. a. vissa möjligheter till samordning av statlig och enskild pro-
 spekteringsverksamhet. Reglerna föreslås meddelade i en lag med särskilda
 bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län, vartill utkast upprättats
 av utredningen.

Utredningen förordar slutligen en ändring i gruvlagen avseende införande
 av befogenhet för Kungl. Maj:t att, när synnerliga skäl föreligger, meddela
 dispens från bestämmelsen att byggnad och tomtplats m. m. i vissa fall ut-
 gör hinder för inmutning och utmålsläggning.

Lagtext

Utkast

till

L a g

med särskilda bestämmelser om inlösen av inmutningsrätt m. m.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

1 mom. Äro inmutningsrätterna till närbelägna mineralfyndigheter i olika innehavares hand och kunna fyndigheterna till följd därav icke utnyttjas på ändamålsenligt sätt, må Konungen, om därigenom vinnes väsentlig förbättring av förutsättningarna för gruvdrift, efter ansökan berättiga innehavare av sådan inmutningsrätt att lösa annan av inmutningsrätterna med vad därtill hör. Vilja flera lösa, äger den företräde, som bedömes äga de bästa förutsättningarna att idka gruvdrift på platsen. Skall inmutningsrätt inlösas, må Konungen på ansökan förordna om inlösen jämväl av krono- eller jordägareandel avseende inmutningsrätten.

Har någon för ändamål, som avses i 34 § gruvlagen, fått sig anvisad mark utom utmål, men finnes annan gruvinnehavare hava behov därav för sådant ändamål, må Konungen, om därigenom vinnes fördel som sägs i första stycket, på ansökan förordna att rätten till marken skall mot ersättning helt eller delvis avstås till denne, oaktat inlösen av inmutningsrätt icke samtidigt är i fråga.

2 mom. Finnes det vara till synnerligt gagn för orten eller eljest av betydelse för landet att bearbetning av viss mineralfyndighet påbörjas eller att större brytning i viss bearbetad fyndighet kommer till stånd, må Konungen, där det prövas erforderligt för tillgodoseende av allmänt intresse som nyss nämnts, förordna att inmutningsrätt till fyndigheten med vad därtill hör skall mot lösen avstås till den Konungen bestämmer. Konungen äger i sådant fall förordna att jämväl krono- eller jordägareandel skall inlösas.

2 §.

Angående inlösen skall vad om expropriation i allmänhet är stadgat äga motsvarande tillämpning, i den mån ej annat följer av bestämmelserna i denna lag.

3 §.

Medför avstående av rätt som sägs i 1 § att annan innehavaren tillhörig egendom kommer att undergå synnerlig minskning i värde, skall på dennes begäran jämväl sådan egendom lösas.

4 §.

Löseskilling för inmutningsrätt med vad därtill hör skall motsvara rättighetens värde med hänsyn särskilt till möjligheterna till lönsam bearbetning av mineralfyndigheten. Där icke särskilda omständigheter föranleda annat, må löseskillingen icke bestämmas till lägre belopp än som motsvarar nedlagda kostnader för inmutning och utmålsförrättning samt utgifter till jordlösen och annan ersättning enligt 36 § gruvlagen ävensom värdet av undersökningsarbeten och dylikt som före Konungens beslut om inlösen verkställts inom det inmutade området eller utmålet, i den mån de uppenbarligen äro till nytta för den lösande.

I fråga om löseskilling för krono- eller jordägareandel skall vad i första stycket sägs gälla, där det är tillämpligt.

Ersättning för rätt till mark som avstås enligt 1 § 1 mom. andra stycket skall bestämmas med beaktande av belopp som, förrättningskostnad inräknad, erlagts för upplåtelsen.

5 §.

Mål om inlösen skall upptagas av expropriationsdomstolen i den ort, där inmutningspunkten är belägen. Gäller inlösen flera inmutningsrätter och ligga inmutningspunkterna inom olika expropriationsdomstolars områden, förordnar Konungen, att frågan om inlösen skall i sin helhet upptagas av den bland expropriationsdomstolarna Konungen bestämmer.

I mål om inlösen består expropriationsdomstol städse av, förutom ordförande och nämndemän, två expropriationstekniker. Av dessa skall minst en hava erfarenhet i fråga om gruvdrift eller värdering av mineralfyndighet. Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, förordnar för en tid av sex år i sänder särskilda expropriationstekniker med sådan sakkunskap till ett för hela riket lämpligt antal. Om de sålunda utsedda och den sakkunskap de företräda lämnas uppgift till ordförandena i expropriationsdomstolarna.

6 §.

Avstås förutom lös egendom jämväl fast egendom, skall löseskilling bestämmas särskilt för den fasta egendomen. Föreligger fall, som sägs i 7 §, skall särskild löseskilling bestämmas för där avsedd lös egendom.

7 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i lös egendom, som avstås enligt denna lag, äger han, ändå att fordringen ej är förfallen till betalning, framför ägaren rätt att utfå sin fordran ur löseskillingen för denna egendom. Detsamma gäller i fråga om den som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för förfallen fordran.

Löseskilling för lös egendom som är utmätt skall, om borgenären yrkar det, utgivas till utmätningsmannen. Avser löseskillingen egendom, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part begär det, utgivas till överexekutor; och har denne att förfara med beloppet på sätt i 186 § utsökningslagen är stadgat för där avsett fall.

Vad i denna paragraf är stadgat gäller icke tomträtt eller vattenfallsrätt.

8 §.

Har någon på grund av förlagsinteckning förmånsrätt i egendom, som skall lösas, åligger det domstolen att så snart ske kan underrätta inteckningshavaren, att talan om inlösen väckts.

Domstolen skall även underrätta bergmästaren, när dom i mål om inlösen vunnit laga kraft. Visar egendomens innehavare, att inlösningsrätten förverkats, skall likaledes anmälan därom göras till bergmästaren. Då inlösen blivit fullbordad, skall länsstyrelsen ofördröjligen underrätta bergmästaren därom.

Bestämmelserna i 66 § gruvlagen skola ej äga tillämpning i fråga om inlösen enligt denna lag.

9 §.

Rätt, varom förmäles i 68 § lagen om expropriation, tillkommer i fråga om egendom, som avståtts enligt denna lag, den som närmast före inlösnings fullbordande innehade egendomen eller hans rättsinnehavare.

10 §.

Vill någon för inlösen enligt denna lag inom visst område verkställa förberedande undersökningsarbete såsom mätningar, grävningar, borrhningar eller sprängningar, må Konungen på ansökan föreskriva, att för sådant arbete erforderligt tillträde till marken inom området skall lämnas under viss tid. Har förordnande om inlösen icke redan meddelats, må dylik föreskrift dock icke lämnas med mindre det uppgivna ändamålet är sådant, som avses i 1 §, och det kan ifrågakomma att medgiva sökanden rätt till inlösen.

I fråga om undersökningen skall med tillämpning i övrigt av 72 § lagen om expropriation gälla, att underrättelse om undersökningens påbörjande skall, på sätt och inom tid som sägs i 71 § andra stycket nämnda lag, med-

delas markens ägare och, om marken är utarranderad, arrendatorn så ock innehavare av inmutningsrätt, som beröres. För undersökningen må icke byggnader uppföras eller vägar anläggas i vidare mån än som oundgängligen erfordras för arbetets bedrivande.

11 §.

De bestämmelser som erfordras för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den

Utkast

till

L a g

med särskilda bestämmelser om inmutning inom Norrbottens län

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Inom Norrbottens län må inmutningsrätt enligt gruvlagen icke utan Konungens tillstånd beviljas annan än kronan.

2 §.

Konungens tillstånd till inmutning må, där icke fråga är om särskild fyndighet, avse fyndigheter i allmänhet eller av visst slag inom område, som skall angivas i tillståndet, samt skall upptaga de särskilda villkor, som finnas påkallade.

3 §.

Har Konungen meddelat tillstånd till inmutning av fyndighet av visst slag inom angivet område, och har därefter inmutningsrätt beviljats, må inmutaren anvisa utmål allenast på grund av påvisad förekomst av mineral av det slag tillståndet avser. Inom utmålet må icke brytas inmutningsbara mineral av annat slag än det tillståndet avser med mindre så erfordras för gruvarbetets ändamålsenliga bedrivande. Sålunda brutet mineral må gruvinnehavaren tillgodogöra sig endast, såframt det ej av kronan, mot erläggande av därå av gruvinnehavaren nedlagda kostnader, avhämtas inom sex månader efter tillsägelse. Uppstår tvist om beloppet av sådan gottgörelse, skall vad i 18 § gruvlagen stadgas äga motsvarande tillämpning; dock skola parterna stå var sina kostnader för skiljemännens sammanträde, och skall tiden för avhämtandet räknas från det gottgörelsens belopp blivit slutligen bestämt.

4 §.

Ansökning om Konungens tillstånd till inmutning skall ingivas till bergmästaren, som har att ofördröjligen insända ansökningen jämte eget utlåtande till länsstyrelsen. Det åligger länsstyrelsen att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Konungen.

Har ansökning om Konungens tillstånd ingivits till bergmästaren i sam-

band med ansökning, som avses i 2 § första stycket gruvlagen, skall sistnämnda ansökning vila i avbidan på Konungens beslut i tillståndsfrågan.

5 §.

Underlåter den som fått Konungens tillstånd till inmutning att uppfylla villkor, som sägs i 2 §, äger länsstyrelsen på anmälan av vederbörande myndighet vid vite ålägga honom att fullgöra sina skyldigheter.

Den som bryter eller tillgodogör sig mineral i strid mot 3 § straffes med dagsböter. Är brottet grovt, skall därjämte den inmutningsrätt, varom är fråga, förklaras förverkad.

Underrättelse om domstols beslut varigenom inmutningsrätt förklarats förverkad skall, så snart beslutet därom vunnit laga kraft, ofördröjligen meddelas bergmästaren.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 december 1972. Lagen skall dock ej utgöra hinder mot beviljande av inmutningsrätt på grund av ansökning, som inkommit till bergmästaren före den — — — 1963. Beslut, varigenom inmutningsrätt beviljats annan än kronan i anledning av ansökning, som inkommit nämnda dag eller därefter, skall vara utan verkan, såframt icke Konungen efter ansökning, som ingivits till bergmästaren senast den — — —, förordnar att inmutningsrätten skall bestå. Sedan ansökning om inmutningsrättens fortbestånd inkommit till bergmästaren, skall med den förfaras på sätt i 4 § första stycket för där angivet fall är stadgat.

Utkast

till

L a g

om ändrad lydelse av 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen

Härigenom förordnas, att 5 § och 6 § 3 mom. gruvlagen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 §.

Inmutningspunkten må — — — — — anläggningens ytterkant;

6) område beläget på mindre avstånd än etthundra meter, i horisontalplanet räknat, från byggnad, som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller från annan åbyggnad, där den är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård vid bostadsbyggnad som nyss nämnts, med mindre medgivande till inmutning lämnats av såväl ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården som den vilken därtill har nyttjanderätt; dock att under byggnad som nu sagts ej skall innefattas byggnad som är belägen å inmutat eller utmåslagt område var till gruvrätten äger bestånd;

6) område beläget på mindre avstånd än etthundra meter, i horisontalplanet räknat, från byggnad, som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller från annan åbyggnad, där den är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård vid bostadsbyggnad som nyss nämnts, med mindre medgivande till inmutning lämnats av såväl ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården som den vilken därtill har nyttjanderätt *eller ock Konungen lämnat tillstånd, vilket må ske när synnerliga skäl därtill äro*; dock att under byggnad som nu sagts ej skall innefattas byggnad som är belägen å inmutat eller utmåslagt område var till gruvrätten äger bestånd;

7) område som upptager — — — — — vad nu stadgats.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1960:680.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

6 §.

3 mom. Vid ansökningen foge sökanden:

- 1) karta eller — — — — — medgivande lämnats;
- 3) där sökanden är svenskt bolag eller svensk ekonomisk förening eller där jämlikt 5 § 1), 2), 7) eller 9) Konungens tillstånd erfordras för inmutning, handlingar utvisande sökandens rätt att verkställa inmutningen eller, om sökanden icke innehar sådan rätt, till Konungen ställd ansökning om tillstånd att verkställa inmutningen;
- 3) där sökanden är svenskt bolag eller svensk ekonomisk förening eller där jämlikt 5 § 1), 2), 6), 7) eller 9) Konungens tillstånd erfordras för inmutning, handlingar utvisande sökandens rätt att verkställa inmutningen eller, om sökanden icke innehar sådan rätt, till Konungen ställd ansökning om tillstånd att verkställa inmutningen;
- 4) en ansökningsavgift — — — — — 10 § stadgas.

Denna lag träder i kraft den

Till KONUNGEN

Som bakgrund till följande framställning om åtgärder för en allmän järnmalmsinventering i Norrbottens län vill länsstyrelsen anföra följande.

I. Allmän bakgrund

Norrbotten har rika, i betydande utsträckning ännu outnyttjade naturtillgångar av malm, skog och vattenkraft liksom ett jordbruk, vars avkastning mångenstädes är överraskande god. Tillsammans med det växande överskottet av arbetskraft bildar dessa produktionsfaktorer en mäktig bas för en fortsatt industriell expansion och ett rikt differentierat näringsliv.

Omfattningen av det kapital, som hittills tillförts Norrbotten, står emellertid långt ifrån i proportion till länets potentiella resurser i form av naturtillgångar och mänsklig arbetskraft. Den aktuella arbetsmarknadsituationen i Norrbottens län har därför kommit att präglas av en i förhållande till arbetskraftstillgången underdimensionerad produktionsapparat.

På längre sikt är det synnerligen allvarligt, om expansionstakten inom näringslivet skulle bli lägre än tidigare. Arbetskraftstillgångarna fortsätter dock att växa. Situationens allvar framgår bäst av att de kostnader, som under kalenderåret 1959 nedlagts enbart på beredskapsarbeten i Norrbottens län, uppgick till 102 milj. kronor eller 25 % av motsvarande kostnad för riket i dess helhet. Som jämförelse kan tilläggas att kostnaderna för beredskapsarbeten i Västerbottens län, som under fjolåret med avseende på omfattningen av dessa arbeten kom närmast efter Norrbotten, uppgick till 42 milj. kronor eller 10 % av totalkostnaden för riket.

Grundorsaken till rådande förhållanden är det såväl ur landets som länets synvinkel oroande faktum, att Norrbotten hittills utgjort en råvaru- och arbetskraftsreserv, som tillgripits under högkonjunkturer, men som i normala eller vikande konjunkturlägen nödtorftigt hållits i gång med beredskapsarbeten och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Såsom även framhållits i länsstyrelsens skrivelse till Eders Kungl. Maj:t den 19 decem-

ber 1958, måste situationen i Norrbotten anses vara av så allvarlig natur, att den påkallar särskilda, ytterligare åtgärder från statsmakternas sida för att tillgodose länets aktuella, såväl som dessa långsiktiga investeringsbehov. Såsom ett särskilt oroande moment finns det skäl att peka på den fortgående försämringen av kommunernas finanser.

II. Norrbottenplanen

För att komma till rätta med det paradoxala förhållandet att Norrbotten med hänsyn till naturtillgångarna är landets rikaste län, men samtidigt det fattigaste för sin egen befolkning, måste långsiktigt verkande åtgärder vidtagas i stor omfattning. För att möjliggöra detta fordras en plan — en Norrbottenplan — och ett förverkligande av denna. Planens syfte är att genom ekonomiskt välgrundade åtgärder och ett rationellt utnyttjande av länets arbetskraftsresurser och naturtillgångar vidareutveckla dess näringsliv och att därigenom skapa varaktiga försörjningsmöjligheter för länets befolkning.

Norrbottenplanen utarbetas av länsstyrelsen med biträde av särskilda sakkunniga och berörda expertorgan. Planen utgör för närvarande en ram, som efter hand avses komma att inrymma investerings- och åtgärdsplaner för skilda avsnitt av länets näringsliv och därmed sammanhängande frågor. Situationen kräver koncentration kring spörsmål, som är av väsentlig betydelse för utvecklingen av näringslivet.

På detta sätt kommer Norrbottenplanen att successivt växa fram till en helhet. Det även under normala konjunkturer allvarliga sysselsättnings- och försörjningsläget i länet tillåter sålunda inte att framläggandet av olika led i planen uppskjutes i avvaktan på att hela planen slutförts.

I det följande skall några för sammanhanget betydelsefulla och delvis redan fullföljda led i Norrbottenplanen behandlas i korthet.

Vägar

Inom ett skogslän som Norrbottens med dess stora avstånd och glesa bebyggelse spelar transportförhållandena en central roll. En upprustning av länets eftersatta allmänna vägnät utgör därför nyckeln till en rationell utveckling av länets näringsliv i allmänhet och dess skogsbruk i synnerhet.

I sin framställning till Eders Kungl. Maj:t den 19 december 1958 har länsstyrelsen, utöver anslag enligt löpande planer för medelstilldelningen till det allmänna vägväsendet, hemställt om ett särskilt årligt anslag av 13,3 milj. kronor för upprustning av vissa länsvägar med hög intensitet av virkestransporter och annan tung nyttotrafik. Vägar i fråga ligger inom länets sydöstra del, dit huvuddelen av Norrbottens bebyggelse och industri är koncentrerad. En förstärkning av dessa vägar skulle därför inte bara komma den tunga trafiken till godo utan bli till gagn för näringslivet i dess helhet.

I fråga om skogsbilvägar utgår planen från ett beräknat nybyggnadsbehov av 6 300 km året runt bilframkomliga skogsvägar. Totalkostnaden för ett program av denna omfattning beräknas komma att uppgå till 110 milj. kronor, varvid erhålles en kapitaliserad transportvinst av 350 milj. kronor. Efter avdrag för byggnadskostnaden erhålles en kapitaliserad nettovinst av 240 milj. kronor.

En förutsättning för att denna plan skall kunna genomföras inom rimlig tid är emellertid, att det statliga stödet till vägbyggandet på bondeskogsbrukets marker utökas. Länsstyrelsen har därför — samtidigt med framställningen om ökade resurser för en upprustning av det allmänna vägnätet — hemställt, att vägbidragskvoten till länets skogsvårdsstyrelse under den närmaste tioårsperioden utökas med 2,6 milj. kronor per år.

Tack vare stora insatser av beredskapsmedel har Norrbottenplanens vägprogram under år 1959 kunnat realiserats till 111 % beträffande de allmänna vägarna och till 84 % beträffande skogsbilvägarna. Den senare siffran motsvarar drygt 520 km. Som jämförelse kan tilläggas att medelprestationen nybyggda skogsbilvägar i Norrbotten under åren närmast före 1959 pendlat omkring 250 km per år.

Det är emellertid angeläget, att planläggnings- och projekteringsarbetet får fortsätta, när konjunkturkurvan åter vänder uppåt och att vägarbetena även då hålles i gång i avsevärd omfattning, så att någon större eftersläpning inte uppkommer inom den tidsram av 10 år, som planen omfattar. Periodvisa eftersläpningar bör kompenseras med forcering av arbetet under tider, då sysselsättningsläget så kräver. Endast genom ett relativt snabbt realiserande av vägplanen kan syftet att motverka uppkomsten av framtida arbetslöshetskriser uppnås.

I remissyttrande över den av Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen verkställda utredningen angående vägförbindelserna mellan de nordliga delarna av Sverige och Norge har länsstyrelsen ingående granskat de motiv, som kan åberopas för ett snart realiserande av det nära hundraåriga projektet till mellanriksväg från Arjeplog till Graddis i Norge.

För de norrbottniska inlandskommunerna är det allt överskuggande problemet de tilltagande sysselsättningssvårigheterna, uttunnningen av glesbygdsbefolkningen samt näringslivets ensidiga och starkt konjunkturkänsliga struktur. Att tillkomsten av den föreslagna mellanriksvägen verksamt skulle bidra till att lösa dessa problem torde vara ställt utom tvivel. Härtill kommer en rad andra i yttrandet påtalade skäl av skoglig, skogsindustriell, turistisk och allmänt kommunikationsteknisk art.

Virkesbalans

Ett annat led i Norrbottenplanen utgör den reviderade virkesbalans för Norrbottens län, som utarbetades våren 1959 i samband med propositionen om utbyggnad av AB Statens Skogindustriers (ASSI) anläggningar i Piteå.

Balansen utvisar ett överskott av sammanlagt 1,3 milj. m³f avsättningsbart industrigagnvirke, varav 0,8 milj. barr- och 0,5 milj. björkvirke. Härvid har hänsyn tagits till den beslutade utbyggnaden vid Lövholmen (ASSI) och i Munksund (SCA). Överskottskvantiteterna överstiger storleksordningen av de råvaruönskemål, som beträffande Norrbotten framställts från utomlänindustrier.

Genom virkesbalansen och de beräkningar, som framlagts av Statens Skogsforskningsinstitut, har man numera god kännedom om det utrymme, som står till förfogande för utbyggnad av den norrbottniska skogsindustrin. Att en del av detta — redan 1956 konstaterade utrymme — nu kommer att tagas i anspråk och möjliggöra ökad sysselsättning i skogar och fabriker är givetvis glädjande i och för sig. Men det är också i hög grad angeläget att den skogsindustriella utvecklingen fortsätter och därmed bidrar att på längre sikt skapa en rationell lösning av Norrbottens omfattande och svåra sysselsättningsproblem.

III. Allmän inventering av de norrbottniska järnmalmerna

Såsom ett i Norrbottenplanen nytt och utomordentligt viktigt led vill länsstyrelsen nu återkomma till en tidigare framställning om inventering av de norrbottniska järnmalmerna.

I skrivelse till Eders Kungl. Maj:t den 7 juli 1956 föreslog länsstyrelsen en inventering av länets järnmalmsreserver. Förslaget hade tillkommit efter överläggning med Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) beträffande inventeringens uppläggning och kostnader. Den föreslagna inventeringen tillstyrktes i remissyttranden av Kommerskollegium och SGU.

Sedermera har en grundlig undersökning av Svappavaara-områdets malmer bekostats av Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB), som genom avtal med Kommerskollegium erhållit option för brytning av områdets järnmalmer. Denna undersökning genomföres för närvarande av LKAB och SGU i samarbete och beräknas bli slutförd under 1962, men redan nu kan ett gynnsamt resultat skönjas.

Den utbyggnad av de lappländska järnmalmsgruvornas kapacitet, som pågår och som avses bli slutförd under 1965, syftar till att öka produktionen till optimum med hänsyn till malmernas area. På grund härav synes den parallellbrytning inom andra områden, vilken länsstyrelsen förordade 1956 i syfte att undvika optimalbrytning i existerande gruvor, icke längre vara aktuell. Däremot skulle, om stålproduktionen och malmförbrukningen i Europa utvecklas enligt prognoser, framlagda av olika europeiska samlarbetsorgan, malmbrytningen i Norrbotten på längre sikt kunna ökas avsevärt. För att bedöma denna utvecklingsmöjlighet är det nödvändigt att erhålla ökade kunskaper om de norrbottniska järnmalmsreserverna.

För att få en sådan grundval för en rationell utbyggnad av malmbryt-

ningen är det angeläget, att en allmän inventering av dessa reserver utan tidsspillan kommer till stånd. Av erfarenhet vet vi, att det brukar förflyta en avsevärd tid från en sådan undersöknings början till tidpunkten för det kommersiella utnyttjandet av fyndigheten.

Inventeringen bör omfatta en systematisk genomgång av tänkbara malmförande områden kompletterad med detaljundersökningar av kända eller upptäckta fyndigheter. Att döma av vad som hittills blivit känt om dessa reserver, som ligger spridda över ett stort område, torde de vara mycket omfattande. Men vår kunskap om deras verkliga storlek och värde är mycket bristfällig.

Den ökning av malmbrytningen, som kan väntas på längre sikt under förutsättning av en gynnsam marknadsutveckling, är av mycket stor betydelse med hänsyn till sysselsättningsvårigheterna i Norrbotten. Den reser emellertid problem av olika slag. Sålunda bör vid utbyggnaden av samhällen och kommunikationer hänsyn tagas inte endast till den malmbrytning, som kan förutses enligt den på fem- eller tioårsperioder inriktade företagsekonomiska planeringen, utan också till de förutsättningar, som på väsentligt längre sikt kan föreligga för samhällsbildning och sysselsättning. Malmexploatering inom nya trakter kan komma att medföra stora förskjutningar i bebyggelsestrukturen inom de berörda länsdelarna. Nya samhällen skapas eller bestående utbygges, medan samhällen som nu utgör centrala tätorter inom en trakt, relativt förlorar i betydelse. Investeringar i gemensamhetsanläggningar av olika slag bör ske under hänsynstagande till sådana förskjutningar. Kunskap om malmreserverna skulle göra det möjligt att förutse dessa förskjutningar, även om tidpunkterna för deras uppträdande med exakthet kan bestämmas först i samband med de företagsekonomiska investeringsbesluten.

Uppkomsten av nya gruvsamhällen eller utbyggnad av befintliga sådana ökar vidare avsättningsmöjligheterna för jordbruksprodukter och påverkar därigenom jordbrukets utveckling och inriktning.

Motsvarande synpunkter kan även anläggas på lokaliseringen och inriktningen av småindustrin och hantverket, i dess egenskap av serviceorgan för den egentliga storindustrin.

En ytterligare faktor, som understryker kravet på översiktlig kännedom om malmexploaterings framtida lokalisering och omfattning, är behovet av en samordning med skogsbruket i avseende på transportvägar och arbetskraftsbehov. Exempelvis kan upptagande av gruvdrift inom tidigare icke exploaterade malmfält komma att radikalt förändra avsättningsläget för de virkesreserver, vilkas lokalisering och storlek i och för sig är väl kända genom riksskogstaxeringens material.

Som exempel på förändringar i tätortsstrukturen kan nämnas följande. Inom Kiruna stad är Vittangi för närvarande den andra tätorten i storleksordning, vilket motiverar särskilda hänsyn i fråga om vissa investeringar.

Skulle ett gruvsamhälle uppstå inom Svappavaara-området, komme Vittangi att ligga på relativt ringa avstånd från det samhälle, som kan tänkas bli större och bättre utrustat i fråga om gemensamhetsanläggningar än Vittangi. Inom själva Vittangi-området finns emellertid järnmalmer och andra mineralfyndigheter, vilkas storlek är ofullständigt kända men som kan få inflytande på samhällsutvecklingen. En exploatering av Ekströmsbergs-områdets malmer, som ligger inom Gällivare kommun, skulle sannolikt föranleda ökad bosättning inom det centrala Kiruna. Malmförekomster, vilka även efter internationell måttstock får anses som betydande, är kända vid Masugnsbyn och i Pajala socken bl. a. vid Kaunisvaara. Inom Jokkmokks socken finns fyndigheten Kallak, vars area uppskattas till 100 000 m², och den titanrika järnmalsfyndigheten Routevare, vars area är omkring 300 000 m². Som jämförelse kan nämnas, att det största mellansvenska järnmalmsfältet har en area av c:a 65 000 m².

Den tidigare underskattningen av Svappavaara-fältets malmer kan ha sin motsvarighet i underskattningar av malmerna inom andra områden. Omvänt kan malmer, till vilka ortsbefolkningen nu knyter stora förhoppningar, visa sig vara små eller föga brytvärda. Osäkerheten om den framtida industriella verksamheten är sålunda stor och motsägelsefull. Å ena sidan råder arbetslöshet och risk för avfolkning, å andra sidan är naturresurser kända, som kan tänkas medföra en blomstrande utveckling inom en bygd. Liknande förhållanden råder knappast inom någon annan landsdel.

Länsstyrelsen uppskattar de initiativ LKAB tagit för ytterligare undersökning av malmtillgångarna. Det står dock klart för länsstyrelsen, att ett affärsföretag icke kan ha skäl att genomföra alla de undersökningar av naturtillgångarna, som erfordras för att det allmännas organ skall kunna fylla sina planeringsuppgifter i fråga om samhälls- och kommunikationsutveckling på lång sikt inom de berörda bygderna. Därtill kommer att de icke bearbetade malmreserverna icke är bolagets utan statens egendom, i den mån de icke helt eller delvis tillhör enskilda företag. Genom Eders Kungl. Maj:ts beslut den 1 april 1960 rörande provbrytning på Leveäniemi synes Eders Kungl. Maj:t också ha godtagit principen, att det är en statens uppgift att undersöka sina malmtillgångar.

En inventering av järnmalmstillgångarna kommer att ge en geologisk kartering, som får betydelse även för letning av andra värdefulla mineral och för skogsbruket. Vid remissbehandlingen av länsstyrelsens skrivelse 1956 framfördes även uppfattningen att en inventering borde ske beträffande andra mineraltillgångar. Ehuru en sådan undersökning är önskvärd och delvis även bedrivs, synes järnmalmsinventeringen böra gå i första hand.

Olika uppfattningar kan råda rörande omfattningen av den föreslagna inventeringen, om metoderna för dess genomförande och tidsprioriteringen av olika undersökningsobjekt. Det kan förtjäna övervägas, hur en järnmalmsinventering bör utformas för att på bästa sätt tjäna även andra geo-

logiska syften. De olika statliga organens uppgifter i samband med malm-exploateringen i Norrbotten synes böra på vissa punkter preciseras.

Såsom ett led i en Norrbottenplan för utveckling av länets näringsliv får länsstyrelsen med stöd av vad ovan anförts hemställa att Eders Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt särskilda sakkunniga att skyndsamt utreda de i samband med en allmän järnmalmsinventering i Norrbotten sammanhängande frågorna samt att framlägga de förslag utredningen kan föranleda.

I handläggningen av detta ärende, som beretts av civiljägmästaren Erland Fredén i egenskap av särskilt förordnad sakkunnig vid länsstyrelsen, har deltagit undertecknade, landshövning och t. f. landssekreterare.

Luleå i landskansliet den 30 april 1960.

Underdånigst

Manfred Näslund

C. G. Wennberg

Järnmalmförekomster inom Norrbottens län

Av RUDYARD FRIETSCH

Inledning

År 1957 förelåg förevarande skrift »Järnmalmförekomster inom Norrbottens län» som stencil. Denna skrift var närmast avsedd för internt bruk inom Sveriges geologiska undersökning (SGU) och för de personer, som hade ett mera speciellt intresse att få en överblick av de norrbottniska järnmalmstillgångarna. I samband med att förslag väcktes att nämnda stencil skulle ingå i ett betänkande av Malmutredningen för Norrbotten och därigenom vinna större spridning, ansåg författaren det nödvändigt att se över och komplettera de uppgifter, som ingår i skriften. Efter år 1957 — eller rättare sedan år 1956, då uppgifterna rörande järnmalmförekomsterna insamlades — har nämligen omfattande prospekteringsarbeten utförts såväl av staten som av enskilda bolag och därigenom så mycket nytt material framkommit, att en revidering av skriften blivit nödvändig. Genom de arbeten SGU sedan år 1957 utfört för Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag (LKAB) inom ett vidsträckt område kring Svappavaara by och västerut har ökad kunskap om flera betydande malmfält vunnits. I Kaunisvaarafältet norr om Pajala har SGU år 1960 påbörjat undersökningsarbeten, vilka alltjämt pågår. Vidare har genom de undersökningar LKAB bedrivit inom Kiruna statsgruvefält nya fyndigheter påvisats och ytterligare data beträffande tidigare kända förekomster framkommit. Likaledes har genom Johnson-koncernens prospekteringsarbeten ett flertal nya fyndigheter påvisats kring Kiruna, Vittangi och Pajala, och koncernens fyndigheter i området sydväst om Kiruna har genom vidare uppbörningar blivit bättre kända.

De inom Norrbottens län befintliga järnmalmerna utgör 81 % av Sveriges järnmalmstillgångar och håller 86 % av det totala järninnehållet i dessa (se s. 117). Därav faller omkring 77 % på de under brytning varande fyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Tuolluvaara och Malmberget med Koskullskulle. Dessa förekomster kommer inte att upptas till behandling i det nedanstående, utan här skall blott i korthet redogöras för den kännedom man har om de övriga järnmalmerna i Norrbotten, vilka tillsammans bildar en betydande malmreserv. I främsta hand syftar denna utredning att ge en bild av omfattningen av de undersökningar, som gjorts av varje fyndighet, och därmed söka skapa ett underlag för bedömningen av de data, som givits ifråga om förekomsternas storlek, halter etc.

Den föreliggande beskrivningen grundar sig på ett studium av geologiska och geofysiska kartor, vilka finns tillgängliga på SGU och på Kungl.

Kommerskollegium. Vidare har följande redogörelser och utlåtanden kommit till användning:

- ASPLUND, C. L., 1920: Utlåtande över B. Högboms undersökningar rörande Masugnsbyfältet, Kaunisvaara, Vietovaara och Altavaara. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- BERGLUND, E. S., 1919: Berättelse över okulärbesiktning av malmfyndigheterna belägna å kronomark inom Västerbottens och Norrbottens län. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1924: Utredning angående nyttiggörandet av statens norrländska malmfyndigheter. Bilaga B. Statens offentliga utredningar 1924: 32.
- ERIKSSON, T., 1951: Pre-cambrian geology of the Pajala district, Northern Sweden. SGU, ser. C, nr 522.
- ERIKSSON, T., & ÖDMAN, O., 1948: Järnmalmen vid Björkholmen i Jokkmokks socken. SGU:s malmbyrås arkiv.
- ESPERSEN, J., & WERNER, S., 1961: Rapport över geofysiska undersökningar vid Painirova. SGU:s malmbyrås arkiv.
- FRIETSCH, R., 1954: Ekströmsbergs järnmalmsfält. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1960: Mertainen. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1960 a: Painirova. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1960 b: PM rörande borringarna på Nakerivaara. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1961: PM rörande de geologiska undersökningarna av Tansari. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1962: PM rörande den nuvarande kännedomen om de geologiska förhållandena i Leveäniemi. SGU:s malmbyrås arkiv.
- 1962 a: Rapport rörande resultaten av de under åren 1957—1962 av SGU utförda geologiska undersökningarna på Gruvberget. SGU:s malmbyrås arkiv.
- GEIJER, P., 1910: Igneous rocks and iron ores of Kiirunavaara, Luossavaara and Tuolluvaara. (Scientific and practical researches in Lapland arranged by Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag). Stockholm.
- 1917: Rapport till Chefen för SGU rörande apatitillgångar inom Norrbottens län. SGU:s arkiv.
- 1917 a: Nautanenområdet, en malmgeologisk undersökning. SGU, ser. C, nr 283.
- 1918: Det grafit- och järnmalmsförande området vid Vittangi. SGU, ser. C, nr 284.
- 1919: Rapport till Chefen för SGU rörande apatitillgångar inom Norrbottens län. SGU:s arkiv.
- 1919 a: Sveriges fosfattillgångar. SGU, ser. C, nr 294.
- 1923: Elylsitic iron ores in Northern Sweden. SGU, ser. C, nr 324.
- 1927: Dagbok. SGU:s arkiv.
- 1928: Masugnsbyfältens geologi. SGU, ser. C, nr 351.
- 1930: Berggrunden inom malmtrakten Kiruna—Gällivare—Pajala. SGU, ser. C, nr 366.
- GEIJER, P., & MAGNUSSON, N. H., 1952: The iron ores of Sweden. Symposium sur le gisements de fer du Monde. XIX Congrès Géologique International.
- HÖGBOM, B., 1921: Rapport över Kaunisvaarafältet. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- 1921 a: PM om Vieto. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- 1921 b: PM om Masugnsbyfältet. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- 1924: Rapport över Marjarova. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- 1924 a: Rapport över Pellivuoma. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- 1924 b: Rapport över Lannavaarafältet. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.
- LUNDHOLM, G., & WALLIN, G., 1918: PM angående Svenska Emissionsbolagets malmfyndigheter i Lapland. Kungl. Kommerskollegiums arkiv.

- MAGNUSSON, N. H., 1953: Malmgeologi. Jernkontoret.
 — 1961: Mellersta Sveriges järnmalmstillgångar. Jernkontorets Annaler, vol. 145.
- MAGNUSSON, N. H., LUNDQVIST, G., & GRANLUND, E., 1957: Sveriges geologi. Stockholm.
- PETERSSON, W., 1908: Svappavaara och Leveäniemi m. fl. järnmalmsfält i Norrbottens län. Kungl. Maj:ts proposition nr 176.
- PETERSSON, W., & SVENONIUS, F., 1899: Underdånig berättelse om en undersökning af mindre kända malmfyndigheter inom Jukkasjärvi malmtrakt och dess omgifningar. SGU, ser. C, nr 183.
- TANNER, V., 1919: Utlåtande om järnmalmsfältet Sahavaara—Tapulivuoma inom Kaunisvaara by, Pajala socken, Norrbottens län. SGU:s arkiv.
- TEGENGREN, F. R., 1910: Järnmalms- och magnesitförekomsterna inom Kvikkjokks kapellag. SGU, ser. C, nr 230.
 — 1924: Sveriges ädlare malmer och bergverk. SGU, ser. Ca, nr 17.
- Sveriges Geologiska Undersökning, 1877: Underdånig berättelse om en på nådig befallning år 1875 företagen undersökning af malmfyndigheter inom Gellivare och Jukkasjärvi socknar af Norrbottens län. SGU, ser. C, nr 23.
- WERNER, S., 1958: Leveäniemi. Sammanfattning av beräkningsresultat. SGU:s malmbyrås arkiv.
 — 1962: Kaunisvaara-fältet. Magnetiska och gravimetriska undersökningar av Stora Sahavaara, utförda år 1960. SGU:s malmbyrås arkiv.
- ÖDMAN, O., 1942: PM över malmtillgångarna inom Salmivaara malmfält. SGU:s malmbyrås arkiv.
 — 1952: Svappavaara statsgruvefält. SGU:s malmbyrås arkiv.
 — 1957: Beskrivning till berggrundskarta över urberget i Norrbottens län. SGU, ser. Ca, nr 41.
- SGU = Sveriges Geologiska Undersökning.

Järnmalmstillgångarna i länet

I tabellen på s. 116 redovisas de i Norrbottens län befintliga järnmalms-tillgångarna så långt man f. n. känner dem. Endast malmer, som har en area om minst 10 000 m², har medtagits. Beräkningen av tillgångarnas storlek har varit förenad med vissa svårigheter. Bortsett från de fyndigheter, där brytning pågår eller beslutats, är nämligen huvuddelen av fyndigheterna ofullständigt undersökta, vad beträffar såväl malmernas djupgående och area som halter. Uppgifterna om malmernas djupgående bygger sålunda i flera förekomster på en sannolikhetsbedömning med beaktande av allmänna geologiska faktorer. Likaså grundar sig uppgifterna om arean ofta på en tämligen grov uppskattning. De i tabellen redovisade analysvärdena anger för flertalet fyndigheter haltvariationerna i stort, och endast för några förekomster redovisas medelvärden. Det bör dock påpekas, att analyserna för flera av fyndigheterna är sporadiska och osäkra.

Enligt tabellen uppgår de nu kända järnmalmstillgångarna i länet till 2 720 miljoner ton med ett järninnehåll av 1 586 miljoner ton. Järnmalmstillgångarna i Mellansverige uppges av Magnusson (1961) till 650 miljoner ton med ett järninnehåll av 255 miljoner ton. Sammanlagt utgör dessa

Tabell 1. Järnmalm med en area om minst 10 000 m² i Norrbottens län

Fyndighet	Produktion år 1961 1 000 ton	Till- gångar milj. ton	Järn- innehåll milj. ton	Area m ² i dagen ¹	Djup meter	% Fe	% P	% S	% Mn	% TiO ₂	% V ₂ O ₅
Apatitjärnmalm											
Kiirunavaara ..	11 993	1 600	1 000	340 000	1 000	59—67	0.06—1.8	0.03	0.08	0.3—0.5	0.2
Malmberget ..	4 320	450	280	187 000	800	60—64	0.3—0.7	0.03—0.05	0.05	0.3—0.5	0.2
Leveänemi ..		200	95	200 000	500	25—66	0.05—0.8	0.01—0.05	0.02—0.11	0.1—1.7	0.1—0.5
Gruvberget ..		70	39	52 000	300	50—60	0.8—1.0	0.01—0.02	0.04—0.4	0.1—0.2	0.1—0.2
Mertainen ..		55	26	75 000	230	42—60	0.01—0.05	0.02	0.1—0.3	0.8—0.9	
Ekströmsberg ..		25	15	50 000	200	59	1.2	0.01—0.06	0.04	0.2—0.6	
Tuolluvaara ..	533	20	13	12 000		60—68	0.02—0.3	0.05	0.04	0.1—1.1	0.2
Luossavaara ..	577	15	8	20 000		58—64	0.03—0.3	0.03	0.07	0.7—0.9	
Rektorn ..	69	8	3	20 000	100	33	3.5				
Haukivaara ..		6	3	15 000	100	50	2.5				
Nokutusvaara ..	161	6	2	15 000	100	40—45	4.0				
Henrymalmen ..		5	2	10 000	100	45	5.0		0.03		
Harrejäur ..				10 000		66	0.02				
Paimirova ..						30—40	0.01—0.1	0.004—0.1			
Nakerivaara ..						~60					
	17 653	2 460	1 486								

Skarnjärnmalm

Kaunisvaara ..		90	36	110 000	300	40—58	<0.1	0.1—4.0	0.1—4.0	0.1—0.2	0.03—0.2
Masugnsbyn ..		50	20	59 000	300	40—58	<0.1	0.002—4.2	0.4—1.3		
Lannavaara ..		20	8	35 000	200						
Salmivaara ..		20	8	25 000	200	42—51	0.02—0.04	1.5—4.5	0.1		
Vittangi ..		10	4	35 000	100						
Tjärro ..		6	2	18 000	100	40	0.02—0.04	0.05—2.2			
Vietovaara ..		4	2	10 000	100	53—65	0.02—0.2	2.8—5.9			
Pellivuoma ..		4	1	10 000	100	30—35	0.06	0.3			
Louvinjunanen ..		3	1	10 000	100	~40					
		207	82								
Sedimentära järnmalm											
Kallak ..		50	17	97 000	150	35—38	0.04	0.6	0.4	0.1	
Tornefors ..		3	1	10 000	100	27—45	0.05—0.2	1.5—5.0			
		53	18			~34					
Totalt i länet ..		2 720	1 586			~58					

¹ respektive nuvarande brytningsnivå

järnmalmstillgångar 3 370 miljoner ton med ett järninnehåll av 1 841 miljoner ton fördelade på:

	milj. ton malm	i % av totala kvantiteten	milj. ton järn	i % av totala kvantiteten
Norrbottnens län	2 720	81	1 586	86
Mellansverige	650	19	255	14

De norrbottniska malmtillgångarna skulle sålunda utgöra 81 % av Sveriges totala järnmalmstillgångar och hålla 86 % av det totala järninnehållet i de senare.

I denna uppskattning av länets malmtillgångar har icke medtagits resultaten av de undersökningar, som LKAB utför i MalMBERGET och som, enligt de preliminära uppgifter som nu föreligger, torde komma att medföra en väsentlig ökning av tillgångarna. Ej heller har de titanrika järnmalmerna medräknats. Dessa malmer är nämligen av intresse icke med avseende på järn utan främst genom sina höga halter av titan och vanadin. Tillgångarna av titanjärnmalmer är emellertid betydande: för hela landet uppges de av Magnusson m. fl. (1957) till 303 miljoner ton med ett järninnehåll av 96 miljoner ton.

Av de 2 720 miljoner ton järnmalm, som finns i Norrbottens län, faller huvudparten på de under brytning varande fyndigheterna Kiirunavaara, Luossavaara, Tuolluvaara och MalMBERGET med Koskullskulle, nämligen 2 085 miljoner, motsvarande 77 % av de i länet redovisade tillgångarna. De övriga icke utnyttjade järnmalmerna håller tillsammans 635 miljoner ton malm. Av dessa dominerar apatitjärnmalmen kvantitetsmässigt; tillgångarna beräknas till 375 miljoner ton. För skarnjärnmalmen räknar man med en sammanlagd tillgång av 207 miljoner ton och för de sedimentära malmen med 53 miljoner ton.

Beskrivning av förekomsterna

På kartan s. 119 har läget av länets järnmalmsförekomster redovisats. I enlighet med Geijer & Magnusson (1952) och Ödman (1957) har förekomsterna uppdelats i tre huvudgrupper: apatitjärnmalmer, skarnjärnmalmer och sedimentära järnmalmer. Inom de olika grupperna har följande uppdelning gjorts: a. fyndigheter med en area överstigande 10 000 m² och b. fyndigheter vars area uppgår till mellan 5 000 och 10 000 m². Malmer med en area mindre än 5 000 m² har ej upptagits till behandling, såvida de inte utgör del av ett större malmfält.

I samband med beskrivningen av järnmalmen i fyndigheterna GruvBERGET (Svappavaara), Laukujärvi och Salmivaara lämnas även en redogörelse för den kopparmalm som uppträder inom dessa malmfält.

I slutet av skriften redogörs för den kännedom man har om den enda titanrika järnmalmen i länet, nämligen Ruotevare.

Apatitjärnmalmer

Apatitjärnmalmerna är associerade med kvartsförande porfyrrer och syenitporfyrrer samt med leptitiska derivat av dessa bergarter. De har vanligen ett intrusivt uppträdande mot sidostenen. Malmerna utgörs huvudsakligen av svartmalm, men i några förekomster uppträder även blodsten. Järnhalten är hög, i regel omkring 60 % Fe. Svavelhalten är genomgående låg. Fosforhalten, bunden i apatit, är i allmänhet betydande och varierar vanligen mellan några tiondedels och ett par procent. Vidare förekommer i ett antal fyndigheter — främst i sådana där malmen uppträder breccieartat — fosforfattig malm som håller mindre än 0.1 % P. Dessa brecciemalmer synes däremot ha en högre halt av titan än vad som är vanligt för de övriga malmerna; TiO₂-halten överstiger i regel 0.5 %.

Apatitjärnmalmer med en area överstigande 10 000 m²

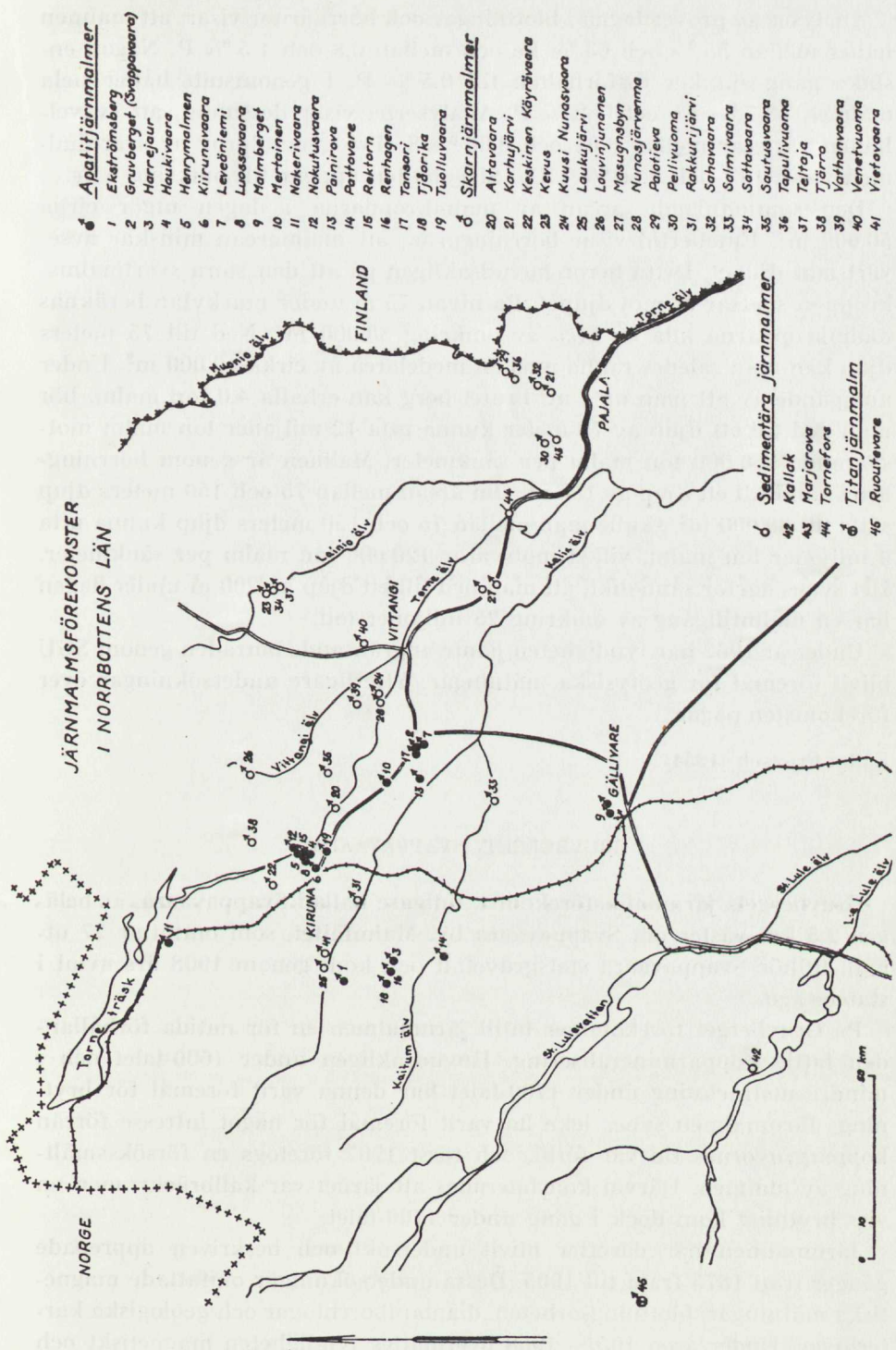
EKSTRÖMSBERG

Ekströmsbergs malmfält ligger inom Gällivare socken, 4 km söder om sjön Laukujärvi. Avståndet till Kiruna är 30 km i nästan rakt östlig riktning. Fältet, som tillhör Ekströmsbergs statsgruvefält, omfattar 16 utmål. Fyndigheten kom genom 1907 års avtal i statens ägo.

På den redan tidigare kända förekomsten företogs i början av 1900-talet undersökningsarbeten, som omfattade geologiska och magnetiska karteringar. Endast ett borrhål utfördes för bestämning av malmens djupgående. Under åren 1950—1952 undersöktes fyndigheten av SGU. Sedan vissa kompletterande magnetiska mätningar blivit gjorda, skedde geologiska karteringar och diamantborrningar. Sammanlagt utfördes 12 hål. Av dessa borrades endast två hål så djupt, att malmen genomtvärdades på ett djup av 150 m under markytan. De övriga hålen träffade malmen på djup av 50 till 100 m under markytan.

Malmen bildar ett antal i stort sett parallella, långsträckta, linsformiga inlagringar i en kvartsförande porfyr, vilken är den dominerande bergarten inom området. Det malmförande området har längd på cirka 1 400 m och är utsträckt i nordvästlig—sydöstlig riktning. Såväl malmen som porfyren är uppresta med en i regel vertikal stupning. Den största sammanhängande malmen utgörs av en svartmalmskropp i nordöstra delen av området. Längden av denna är omkring 700 m och bredden varierar mellan 20 och 50 m. Sydväst om svartmalmskroppen, parallellt med denna, uppträder en ungefär 700 m lång blodstensmalm, vars bredd varierar mellan 7 och 20 m. Mellan dessa två huvudmalmer finns ett flertal mindre kroppar av såväl svartmalm som blodsten.

JÄRNMALMSFÖREKOMSTER
I NORRBOTTENS LÄN

♂ Apatitjärnmalm

- 1 Ekströmaberg
- 2 Gruvberget (Svappavaara)
- 3 Harregår
- 4 Haukivaara
- 5 Henrymalmen
- 6 Kiirunaavaara
- 7 Leveäniemi
- 8 Luosavaara
- 9 Malmberget
- 10 Mertainen
- 11 Nekeriavaara
- 12 Nokuriavaara
- 13 Paimiova
- 14 Pajovaara
- 15 Rektorn
- 16 Renhagen
- 17 Tanaori
- 18 Tjöröka
- 19 Tuolluvaara

♂ Skarnjärnmalm

- 20 Alhavaara
- 21 Karhujärvi
- 22 Keskinen Käyrävaara
- 23 Keuus
- 24 Kuusi Nunaavaara
- 25 Laukujärvi
- 26 Louvinjunnanen
- 27 Masugnabym
- 28 Nunasjärvenma
- 29 Abolteva
- 30 Pellivuoma
- 31 Rakkurijärvi
- 32 Sahavaara
- 33 Salmivaara
- 34 Sautuvaara
- 35 Sautuvaara
- 36 Tapulivuoma
- 37 Telfaja
- 38 Tjörö
- 39 Vahavaara
- 40 Venetuoma
- 41 Vietavaara

♂ Sedimentära järnmalm

- 42 Kallak
- 43 Marjarova
- 44 Tornefors

♂ Titanjärnmalm

- 45 Ruoftevaara

Analysen av prover tagna i blottningar och borrhärdar visar, att malmen håller mellan 55 % och 63 % Fe och mellan 0.8 och 1.5 % P. Någon enstaka gång sjunker fosforhalten till 0.5 % P. I genomsnitt håller hela malmen 58.7 % Fe och 1.2 % P. Analyserna visar dessutom, att svavelhalten varierar mellan 0.01 och 0.06 % S. Två generalprov av svartmalmen visar 0.17 och 0.56 % TiO_2 . SiO_2 -halten uppgår till omkring 5 %.

Den sammanlagda arean av malmkropparna i dagen utgör cirka 50 000 m². Emellertid visar borrhärdarna, att malmarean minskar avsevärt mot djupet. Detta beror huvudsakligen på att den stora svartmalmskroppen spetsar ut mot djupet. På nivån 75 m under markytan beräknas malmkropparna inta en area av omkring 30 000 m². Ned till 75 meters djup kan man således räkna med en medelarea av cirka 40 000 m². Under antagande av att man ur 1 m³ brutet berg kan erhålla 4.0 ton malm, bör man ned till ett djup av 75 meter kunna utta 12 miljoner ton malm motsvarande 160 000 ton malm per sänkmeter. Malmen är genom borrhärdarna känd till ett djup av 150 m. Om arean mellan 75 och 150 meters djup sätts till 30 000 m², skulle man mellan 75 och 150 meters djup kunna utta 9 miljoner ton malm, vilket motsvarar 120 000 ton malm per sänkmeter. Det synes därför sannolikt, att man ned till ett djup av 200 m under dagen har en malmtillgång av omkring 25 miljoner ton.

Under år 1962 har fyndigheten jämte angränsande områden genom SGU blivit föremål för geofysiska mätningar. Ytterligare undersökningar över förekomsten pågår.

Källa: Frietsch (1954).

GRUVBERGET (SVAPPAVAARA)

Gruvbergets järnmalmsförekomst, tidigare kallad Svappavaara, är belägen 2.5 km väster om Svappavaara by. Malmfältet, som omfattar 27 utmål, tillhör Svappavaara statsgruvefält och kom genom 1908 års avtal i statens ägo.

På Gruvberget förekommer intill järnmalmen en för nutida förhållanden fattig kopparmineralisering. Huvudsakligen under 1600-talet och i mindre utsträckning under 1700-talet har denna varit föremål för brytning. Järnmalmen synes icke ha varit föremål för något intresse förrän koppargruvornas tid var förbi, och först 1707 företogs en försökssmältning av malmen. Därvid konstaterades att järnet var kallbräckt, men en viss brytning kom dock i gång under 1700-talet.

Järnmalmen har därefter blivit undersökt och beskriven upprepade gånger från 1875 fram till 1905. Dessa undersökningar omfattade magnetiska mätningar, blottningsarbeten, diamantborrningar och geologiska karteringar. Under åren 1957—1958 övermättes fyndigheten magnetiskt och

gravimetriskt av SGU. Under åren 1957—1962 utfördes diamantborrningar, dikesgrävningar och geologiska karteringar. Sammanlagt har drivits 9 642 bormeter fördelade på 54 hål.

Malmen utgörs av en sammanhängande, skivformig kropp, som har en längd av cirka 1 300 m och en bredd, som varierar mellan 10 och 75 m. Medelbredden uppgår till omkring 35 m. Kroppen stryker i ungefär N—S och har en sidostupning, som varierar mellan 55 och 75° mot öster. Malmen är genom borrningarna känd till ett djup av omkring 300 m under dagen.

Den norra delen av malmkroppen består av svartmalm, vilken mot söder successivt övergår i blodsten. Denna saknar helt magnetit. Omedelbart väster om malmkroppen förekommer i så gott som hela dess längd en tämligen betydande järnmalmsmineralisering i form av malmbreccia, som har en bredd av 20—100 m. Vidare mot väster, delvis på relativt stort avstånd från malmen, förekommer små och ekonomiskt intresselösa kroppar eller mineraliseringar av svartmalm eller blodsten.

Arean av malmkroppen har beräknats till 46 000 m² och arean av breccian omedelbart i väster till 6 000 m². Den sammanlagda malmarean i förekomsten uppgår sålunda till 52 000 m². Ned till ett djup av 300 m har framräknats en malmkvantitet om cirka 70 miljoner ton, vilket innebär att man per sänkmeter bör kunna erhålla 230 000 ton malm. Svartmalmen håller i huvudsak mer än 53 % Fe och omkring 1 % P, blodstenen över 50 % Fe och omkring 0.8 % P. Svartmalmen är delvis karbonatrik och håller i genomsnitt omkring 10 % CaCO₃.

Analysen visar vidare att malmen håller 0.05—0.35 % Mn, 0.05—0.25 % S, 0.05—0.20 % TiO₂ och 0.07—0.22 % V₂O₅.

I samband med att järnmalmskroppen uppborrades, genomvärades på ett flertal ställen den tidigare kända kopparmineraliseringen, huvudsakligen i anslutning till de gamla gruvorna. Den påträffade mineraliseringen har dock ringa mäktighet och halterna är genomgående låga.

Källor: Berglund (1924), Frietsch (1962 a), Petersson (1908), Petersson & Svenonius (1899), Ödman (1952).

HARREJAUR

Fyndigheten är belägen strax norr om Lilla Harrejaure, 31 km VSV om Kiruna. Förekomsten ägs av Rederiaktiebolaget Nordstjernen (Johnson-koncernen) och utmålslades år 1951.

Förekomsten upptäcktes i slutet av 1940-talet i samband med de regionala flygmätningar, som Johnson-koncernen utförde. Den magnetiska kartan över området visar en i NV—SO gående indikation, som har en längd

av omkring 1 km. Malmen, som är helt jordtäckt och känd genom omfattande borrhningar, består av en delvis rik breccia med svartmalm och blodsten. Malmzonens bredd uppgår till cirka 100 m, av vilken den centrala delen om 60 m håller 65.5 % Fe, 0.015 % P och 0.03 % S. Ytterligare undersökningar över fyndigheten pågår. Areal av den nu kända delen av fyndigheten uppgår till drygt 10 000 m².

HAUKIVAARA

Haukivaara järnmalmsfyndighet är belägen strax SÖ om Luossavaara, intill bebyggelsen i Kiruna centrum. Förekomsten ligger inom Kiruna statsgruvefält.

Fyndigheten upptäcktes år 1960 av LKAB genom geofysiska undersökningar som omfattade magnetiska och gravimetriska mätningar. Malmen, som är känd genom 8 diken och 5 borrhål, har i huvudsak nordnordöstlig strykning. I den norra delen av förekomsten är dock strykningen NNW—SSÖ. Sidostupningen är mot ÖNÖ. Längden av malmen uppgår till drygt 600 m och bredden i dagen varierar mellan 40 och 100 m. I malmen förekommer dock rätt mäktiga inlagringar av omvandlade porfyrer. Malmen består av blodsten med mycket små mängder svartmalm. Areal uppskattas för närvarande till 15 000 m². Halterna uppgår till omkring 50 % Fe, 2.5 % P och 5 % SiO₂.

HENRYMALMEN

Henrymalmen är belägen 5 km NNÖ om Kiruna centrum och ligger inom Kiruna statsgruvefält. Malmen har sin huvudsakliga utbredning under sjön Nokutusjärvi intill dess västra strand.

Förekomsten upptäcktes år 1958 i samband med de magnetiska mätningar, som LKAB utförde kring Nokutusvaara malmfält. Redan vid de magnetiska mätningar, som skedde i Kirunaområdet under åren 1900—1901, indikerades denna förekomst men undersöktes aldrig, beroende på att malmen endast ger upphov till svaga magnetiska störningar. Uppborrningen av fyndigheten påbörjades år 1959 och pågår allttjämt. Sammanlagt har 10 borrhål utförts.

Malmen, som består av blodsten med något magnetit, ligger i omvandlade porfyrer. Längst i söder uppvisar den en nord—sydlig strykning för att längre mot norr böja av mot NV. Areal har beräknats till 10 000 m². På denna area uppges malmen hålla omkring 45 % Fe och 5 % P.

LEVEÄNIEMI

Leveäniemi malmfält är beläget i Mattsmyran, 3 km SV om Svappavaara by. Staten blev genom 1908 års avtal ägare till fältet, som omfattar 20 utmål. Fyndigheten ligger inom Svappavaara statsgruvefält.

I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet undersöktes förekomsten vid flera tillfällen. Undersökningarna omfattade magnetiska mätningar, borrhningar och grävningar. Fyndigheten täcks av rätt mäktiga jordlager, och endast i norra delen, där jordtäcket är relativt tunt, har det varit möjligt att på några få ställen blottlägga malmen. Fram till år 1908 hade 73 borrhål med en sammanlagd längd av något mera än 1 700 m utförts. Flertalet hål hade drivits till ett ringa djup och i många fall avslutats i malm, varför de utförda borrhningarna ger en rätt oklar bild av malmens utseende. Enligt de äldre beräkningarna uppskattades malmens area till 32 000 m² och tillgångarna ned till ett djup av 200 m under dagen till 30 miljoner ton malm.

Under åren 1957 och 1958 övermättes förekomsten gravimetriskt och magnetiskt av SGU. Sistnämnda år påbörjades borrhningarna och fortsätter ännu. Fram till slutet av år 1962 har drygt 29 000 borrhmeter drivits. De nya undersökningarna visar, att fyndigheten är betydligt större än man tidigare räknat med och att den har en mycket komplicerad byggnad. Det malmförande området har en utsträckning av omkring 1 500 m i N—S och cirka 400 m i Ö—V. Malmen bildar ett mot norr öppet veck, i vilket skänklarna i stort stryker i N—S. I den södra delen av fyndigheten har malmen en fältstupning om cirka 40° mot norr. Den östra begränsningen av malmen har en västlig eller i det närmaste vertikal stupning, medan malmen i den västra delen stupar mot öster. I norra delen av fyndigheten, där malmen är relativt smal, stupar den så gott som vertikalt. I den södra delen av fyndigheten har malmen ett relativt ringa djupgående, medan malmen i den mellersta delen når ett djup av omkring 500 m under dagen. Malmens huvudmassa är koncentrerad till den mellersta delen av fyndigheten. Till att börja med var malmen endast känd genom borrhål, men genom de omfattande blottningsarbeten, som LKAB utfört under de senaste åren, känner man numera rätt väl till även malmens konfiguration i dagen. Den geologiska kartan visar en veckad, oregelbunden och delvis av förkastningar uppsplittrad rikmalmskropp, som mestadels omges av malmbreccia. Rätt vanligt är, att malmbreccia och även gråberg — huvudsakligen leptiter — uppträder inne i malmen. Rikmalmen har, om ofyndiga, mellanliggande partier icke medräknas, en längd av ungefär 900 m. Bredden varierar mellan 20 och 150 m; i genomsnitt torde den uppgå till omkring 50 m. Malmbreccian, som omger rikmalmen, har i regel en bredd av cirka 50 m.

Väster om rikmalmen och malmbreccian — som utgör den södra och

östra delen i den veckartade strukturen — föreligger endast smala, omkring 10 m breda, men tämligen långsträckta malmkroppar.

Malmen består i såväl rikmalmen som malmbreccian huvudsakligen av svartmalm. I betydande delar av fyndighetens norra del är dock svartmalmen blodstensomvandlad. Blodstenen har ett tämligen oregelbundet förekomstsätt och uppträder i de övre delarna av malmen.

På geofysiska grunder har malmarean beräknats till 200 000 m². Enligt föreliggande preliminära beräkningar, huvudsakligen grundade på borrhål, finns i fyndigheten omkring 100 miljoner ton rikmalm med över 58 % Fe och 100 miljoner ton malmbreccia, som håller mellan 25 och 48 % Fe.

Fosforhalten varierar. I den södra delen av fyndigheten är såväl rikmalmen som malmbreccian fosforfattiga och håller mindre än 0.1 % P, över stora delar mindre än 0.05 % P. Fosforhalten i fyndighetens övriga delar uppgår till mellan 0.1 och 0.8 % P. Vidare förekommer över stora delar av förekomsten smala sliror av en senare, fosforrik malm med 1.4—3.2 % P eller lokalt ändå högre fosforhalter.

Analysen visar vidare, att malmen håller 0.01—0.05 % S, 0.02—0.11 % Mn, 0.1—1.7 % TiO₂ och 0.1—0.5 % V₂O₅.

Källor: Berglund (1924), Frietsch (1962), Petersson (1908), Petersson & Svenonius (1899), Werner (1958).

MERTAINEN

Mertainens järnmalmsförekomst är belägen 14 km NV om Svappavaara by, avståndet till Kiruna är 29 km i nordvästlig riktning. Fyndigheten är belagd med 29 utmål och övergick genom 1907 års överenskommelse i statens ägo.

Malmfältet undersöktes kring sekelskiftet i flera repriser. Under åren 1918—1920 utfördes nya undersökningar för Malmkommissionens räkning. Dessa undersökningar omfattade sprängningar i dagen, jordrymningar, diamantborrningar och stolldrivning. Under åren 1958—1959 övermättes fyndigheten magnetiskt och gravimetriskt av SGU. Därefter utfördes gropgrävningar, diamantborrningar och geologiska karteringar. 13 borrhål med en sammanlagd längd av 4 373 m har neddrivits.

Det malmförande området har en längd av omkring 1 000 m och en bredd av ungefär 200 m. Malmen består av svartmalm, och uppträder i en syenitporfyr, dels som relativt små rikmalmskroppar, dels som breccia. Ett flertal rikmalmskroppar är kända; den största har under åren 1956—1958 varit föremål för brytning av Norrbottens Järnverks Aktiebolag (NJA), varvid 218 000 ton malm och 210 000 ton breccia uttagits.

Riksmalmskropparna och malmbreccian stryker i den norra och mellersta delen av fyndigheten i NO—SV, medan strykningen i den södra delen av förekomsten är i stort sett Ö—V. I den norra och mellersta delen är sidostupningen av rikmalmskropparna och breccian cirka 50—60° mot NV. I den södra delen av fyndigheten är stupningsförhållandena inte fullt utredda, men troligt är att sidostupningen är cirka 70—80° mot NV.

Den samlade arean av rikmalmskropparna, som håller mera än 52 % Fe, uppgår till 13 000 m². Malmbreccian, med en järnhalt av mellan 36 och 52 % Fe, omfattar en area om cirka 62 000 m². Ned till ett djup av 234 m under dagen har den i rikmalmskropparna ingående kvantiteten uppskattats till 17 miljoner ton malm med omkring 60 % Fe och den i malmbreccian ingående kvantiteten till 38 miljoner ton med omkring 42 % Fe. Per sänkmeter bör man kunna erhålla 71 000 ton rikmalm och 162 000 ton breccia, sammanlagt 233 000 ton anrikningsgods. Fosforhalten är, med enstaka undantag, mycket låg i såväl rikmalm som malmbreccia. Den uppgår vanligen till mellan 0.01 och 0.05 % P. Enligt de analyser, som gjorts i början av 1920-talet av prover tagna från ett borrhål och från stollen, håller rikmalmen vidare 0.016—0.023 % S, 0.10—0.28 % Mn, 0.8—0.9 % TiO₂ samt 2.38—4.43 % SiO₂.

Källor: Berglund (1924), Frietsch (1960), Petersson & Svenonius (1899).

NAKERIVAARA

Nakerivaara järnmalmsfyndighet är belägen strax väster om Torne-träsk station. Fyndigheten förklarades år 1910 för statsgruvefält.

Malmfältet upptäcktes år 1897. Jordtäcket inom området har betydande tjocklek, och vid de undersökningar, som utfördes år 1899 efter magnetiska mätningar, hade man endast lyckats blottlägga malmen på ett enda ställe. År 1958 övermättes fyndigheten magnetiskt av SGU, och år 1959 drevs 3 borrhål till en sammanlagd längd av 526 m.

De magnetiska mätningarna visar, att det malmförande området stryker i ungefär NNV och har en längd på omkring 1 400 m. På en sträcka av 1 200 m utgöres malmen av en omkring 10 m bred, brantstående skiva. Längst i norr utvidgar denna sig och intar ett område om cirka 150 × 250 m. De borrhål, som utförts, berör endast den norra delen av förekomsten.

Malmen utgöres av svartmalm, som alltid åtföljs av skarnmineral, ställvis i betydande mängder. Svartmalmen är i ringa grad hämatitomvandlad. Någon större samlad malm har inte påträffats utan huvudsakligen en malmbreccia med mycket varierande järnhalter. Förutom malmbreccia förekommer också impregnationsmalm, där magnetit tillsammans med

skarn ligger oregelbundet utspritt i sidostenen, som utgörs av en hornbländediorit.

De malmförande partierna, som har en relativt stor mäktighet, håller mellan 30 och 40 % Fe. Endast undantagsvis förekommer rikare malm-partier, men de är i gengäld av mycket liten omfattning. Sålunda påträffades i ett borrhål en 7 m mäktig malm med omkring 50 % Fe. Fosforhalten är låg: den varierar i huvudsak mellan 0.01 och 0.1 % P. Stundom kan den uppgå till några tiondedels % P. Svavelhalten håller sig mellan 0.004 och 0.011 % S.

De hittills utförda undersökningarna är av för liten omfattning för att man skall kunna få något begrepp om malmföringen, malmens sido- och fältstupning etc. Vidare borrhningsarbeten erfordras i så fall. För närvarande kan därför inte några bedömningar av malmtillgångarna i fyndigheten göras.

Källor: Frietsch (1960 b), Geijer (1930), Petersson & Svenonius (1899).

NOKUTUSVAARA

Nokutusvaara malmfält, som sträcker sig från norra ändan av Nokutusjärvi fram till Syväjärvi, är beläget 6 km NNÖ om Kiruna centrum. Fyndigheten ligger inom Kiruna statsgruvefält och kom genom 1907 års avtal i statens ägo. Fältet är belagt med 7 utmål.

Förekomsten har undersökts år 1899 och under åren 1917—1918. Dessa undersökningar omfattade magnetiska mätningar och blottningsarbeten. År 1958 påbörjade LKAB undersökningsarbeten inom fyndigheten. Samma år övermättes den magnetiskt, och under år 1961 utfördes gravimetermätningar. Den magnetiska kartan visar en indikation, som är omkring 1 km lång och 125—150 m bred. De nya undersökningarna berör endast den södra, rikare delen av malmstråket. Här har sedan 1958 utförts omkring 20 borrhål. Vidare har malmen blottats på ett mycket stort område. Under åren 1961—1962 har fyndigheten varit föremål för brytning, varvid omkring 250 000 ton malm uttagits.

Malmen, som ligger i omvandlade porfyrier, består av såväl svartmalm som blodsten. Malmen utmärks av hög apatithalt. Malmarean för den med brytning belagda, södra, rikare delen av fältet har uppskattats till 15 000 m². På denna area beräknas malmen hålla mellan 40 och 45 % Fe samt omkring 4 % P. Kiselsyrehalten varierar mellan 9 och 12 % SiO₂.

Källor: Geijer (1917, 1919, 1919 a), Petersson & Svenonius (1899).

PAINIROVA

Painirova malmfyndighet, som upptäcktes år 1897, är belägen 10 km väster om Svappavaara by. Fältet belades år 1902 med 14 utmål, och sedan år 1907 är staten ägare till detsamma.

Under åren 1897—1902 utfördes undersökningsarbeten, som omfattade magnetiska mätningar och jordrymningar. Under åren 1959—1960 övermättes fyndigheten magnetiskt och gravimetriskt av SGU. År 1959 utfördes dessutom rätt omfattande dikesgrävningar för blottläggning av malmen.

Den magnetiska kartan visar att svaga men tydliga indikationer föreligger inom ett område om cirka 1 km². Inom detta område framträder tre skilda rikmalmsindikationer. I väster förekommer en i N—S strykande, cirka 1 km lång och 10—20 m bred, väl samlad, skivformig kropp. Öster härom finns ett oregelbundet drag, som har en markerad gräns mot söder. Denna indikation, som stryker i NÖ—SV, har en sammanlagd area på cirka 30 000 m². Norr härom finns ett svagare rikmalmsdrag, som har en area på omkring 20 000 m² och som eventuellt förorsakas av en djupt liggande malm. Tolkningen av den gravimetriska mätningen försvåras av att rikmalmsdragen överlagras av svagare drag förorsakade av vidsträckt impregnationer. Beräkningar visar, att man i dagen har ett järninnehåll, som för hela fyndigheten uppgår till minst 30 000 ton Fe per sänkmeter.

Söder om den långsträckt, i N—S gående indikationen förekommer vidare en gravimeteranomali, som icke har någon magnetisk motsvarighet.

Dikesgrävningarna visar, att berggrunden inom området utgörs av en syenitporfyr, i vilken svartmalm uppträder dels som samlad malm, dels som malmbreccia. I den södra delen av den långsträckt, i N—S gående indikationen påträffades den största samlade malmen. Här föreligger en 27 m bred malm omgiven av porfyr. I norra delen av indikationen anträffades dock endast en 3 m bred malm. I de gropar, som ligger på den i NÖ—SV orienterade indikationen, påträffades inte någon samlad malm utan enbart malmbreccia. Däremot förekommer i dikena på indikationen norr om föregående både malm och malmbreccia i snabb växling. Den mäktigaste malmen är här 20 m bred. Några analyser från dessa diken föreligger ej, men analyser gjorda på stufprover vid de äldre undersökningarna visar, att järnhalten är högst inom fältets nordvästra del; malmen håller mellan 60.7 och 69.3 % Fe, fosforhalten varierar mellan 0.014 och 0.061 % P. I de södra och östra delarna av fyndigheten är järnhalten lägre; i intet prov understiger denna dock 50 % Fe. Fosforhalten är här betydligt högre; den varierar mellan 0.244 och 1.38 % P.

Källor: Berglund (1924), Espersen & Werner (1961), Frietsch (1960 a), Petersson & Svenonius (1899).

Apatitjärnmalmer med en area mellan 5 000 och 10 000 m²

PATTOVARE

Fyndigheten, som är belägen 39 km SV om Kiruna centrum på södra sluttningen av Pattovare (Pattok), tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernen och utmåslades år 1951.

Förekomsten, som är helt jordtäckt, är känd genom 6 borrhål. Malmen består av svartmalm med höga fosforhalter; på en area om 4 000 m² håller den 40 % Fe, 3 % P och 0.02 % S.

RENHAGEN

Renhagens järnmalmsfyndighet är belägen i sydöstra sluttningen av berget Tjåorika. Avståndet till Kiruna centrum är 31 km i öst-nordöstlig riktning. År 1952 belades fyndigheten med 3 utmål för Kronans räkning.

Fyndigheten upptäcktes år 1949 som en i dagen gående malm i samband med SGU:s malmletningsarbeten. Samma år gjordes magnetiska mätningar, och år 1951 utfördes gropgrävningar. Den magnetiska kartan visar ett omkring 1 500 m långt och cirka 300 m brett störningsområde utsträckt i NV—SÖ. Inom detta uppträder en i stort sett sammanhängande, kraftig indikation i form av ett spetsigt veck. Skänklarna är riktade mot SO och avståndet mellan dessa är ungefär 300 m. Den sammanlagda längden av indikationen uppgår till omkring 2 300 m, bredden varierar mellan 20 och 40 m. 70°-kurvan omfattar en area om cirka 11 000 m².

Malmen är blottad i spridda hållar på en sträcka av något över 300 m inom nordvästra delen av indikationen. Bredden av malmen varierar här mellan 5 och 20 m. Malmen stryker i NV—SÖ och stupar vertikalt.

Malmen består av en svartmalm, som ställvis för finkornig apatit. Den senare föreligger stundom som smala ränder. Ådror och gångar av malmen skär sidostenen, vilken utgörs av en förskiffrad leptit.

Stuffprover tagna ur gropar och hållar visar en starkt varierande järnhalt. Endast i två prov uppgår järnhalten till 60 % Fe; i regel håller malmen omkring 30 % Fe. Fosforhalten varierar rätt kraftigt; de flesta proven håller mellan 0.01 och 0.14 % P, ett prov håller 1.40 % P. Analyserna visar dessutom 0.04—0.08 % S och 0.08—0.19 % Mn.

TANSARI

Vid Tansarijokis utflöde i Liukattijoki, 5 km VNV om Svappavaara by, ligger Tansari malmfält. Fyndigheten, som är belägen inom Svappavaara statsgruvefält, är belagd med 3 utmål och tillhör staten sedan år 1908.

I början av 1900-talet utfördes magnetiska mätningar och gropgrävningar. Under år 1958 övermättes fyndigheten magnetiskt och gravimetriskt av SGU. År 1959 utfördes vidare gropgrävningar, och år 1960 uppborrades fyndigheten genom 5 diamantborrhål.

Den magnetiska kartan visar ett cirka 700 m långt störningsområde utsträckt i N—S, inom vilket spridda och till arean små indikationer uppträder.

I fyndigheten förekommer svartmalm, som breccierar en syenitporfyr. Vid gropgrävningarna och borrhningarna har endast smala, sporadiskt förekommande, malmförande partier iakttagits. De har en bredd av 3—4 m och håller mellan 30 och 40 % Fe. Fosforhalten belöper sig till omkring 0.1 % P. Svavelhalten uppgår till cirka 0.02 % S. Analyser av stufprover gjorda i samband med de äldre undersökningarna visar, att malmen håller 0.75—1.46 % TiO₂.

Källor: Berglund (1924), Frietsch (1961), Petersson (1908).

TJÄORIKA

Fyndigheten, som är belägen 34 km VSV om Kiruna mellan Kuorparvado och Tjäorika, ägs av Rederiaktiebolaget Nordstjernen och utmåslades år 1951.

Förekomsten, som är jordtäckt, är känd genom 4 borrhål. Malmen utgörs av svartmalm. På en area av ungefär 5 000 m² har den beräknats hålla cirka 57 % Fe, 0.055—0.96 % P och 0.04—0.7 % S.

Skarnjärnmalmer

Skarnjärnmalmerna uppträder i anslutning till såväl sedimentära som vulkaniska bergarter. De består av svartmalm och åtföljs av mindre eller större skarnmassor. Järnhalten är lägre än i apatitjärnmalmerna; de flesta skarnjärnmalmerna håller mellan 40 och 50 % Fe. Fosforhalten är låg, men den blir aldrig så obetydlig att man ur dessa förekomster skulle kunna erhålla en fosforren malm. Skarnjärnmalmerna är rikligt kisuppblandade; svavelhalten överstiger i regel 1 % S och uppgår stundom till mellan 4 och 5 % S.

Skarnjärnmalmer med en area överstigande 10 000 m²

KAUNISVAARAFÄLTEN

Kaunisvaarafälten, som upptäcktes år 1918 som kompassdrag, är helt täckta av jordlager eller myrmarker. De är belägna inom ett och samma cirka 9 km långa stråk. Längst i söder ligger Sahavaara (omfattande

Södra Sahavaara och Stora Sahavaaramalmen), något nordligare Tapulivuoma (omfattande Stora Tapulimalmen och Norra Tapulifältet) och längst i nordöst Palotieva. Sydänden av stråket begynner omkring 2 km väster om Sahavaara by, belägen 17 km norr om Pajala by. Fälten är belagda med 24 staten tillhörande utmål. Tapulivuoma ligger inom Kaunisvaara statsgruvefält.

Malmen i fälten utgörs av svartmalm med en icke obetydlig kishalt: svavelkis, magnetkis och ibland av kopparkis. Malmen är uppblandad med skarnmineral och åtföljs av större eller mindre skarnmassor.

Södra Sahavaara är känd genom 4 övertvärande diamantborrhål. Den består till största delen av malm med i medeltal 40.8 % Fe och 0.040—0.63 % P samt 0.039—1.90 % S. Med en beräknad area om 16 358 m² skulle malmen vid en meters avsänkning kunna ge 51 924 ton malm, motsvarande 28 072 ton slig.

Genom borrhningarna har malm påvisats ned till ett djup av omkring 60 m.

Stora Sahavaaramalmen är den största av Kaunisvaarafälten. Den är känd genom 10 jordschaktningar och 2 borrhål. Beräkningar utförda av Högbom (1921) visar att cirka 65 % av malmen utgörs av rikare malm med i medeltal 58.5 % Fe och 0.012—0.076 % P samt 2.41—3.07 % S. Resten utgörs av fattigare malm med i medeltal 41.4 % Fe och 0.064—0.071 % P samt 2.05—2.55 % S. Den sammanlagda arean för båda malm-lagen utgör 63 510 m², och vid brytning beräknas att 157 260 ton rikare malm och 86 626 ton fattigare malm, motsvarande 47 939 ton slig, skall kunna uttas för varje avsänkt meter.

År 1959 övermättes Stora Sahavaaramalmen magnetiskt och gravimetriskt av SGU. Diamantborrningarna påbörjades år 1961 och pågår alltjämt.

Av de geofysiska mätningarna framgår, att arean för det malmförande området uppgår till 67 000 m² och att man inom denna area har ett järninnehåll, som uppgår till omkring 85 000 ton Fe per sänkmeter.

Borrhningarna visar på en tämligen sammanhängande, drygt 1 200 m lång skivformig malmkropp, som stupar omkring 50° mot VNV. Malmen utgörs av en kisuppblandad svartmalm och är väl samlad. Den har en bredd, som varierar mellan 20 och 80 m. Analyser finns endast från några borrhål, varför någon ny uppskattning av kvaliteter och kvantiteter av den ingående malmen för närvarande ej kan göras. Järnhalten synes dock vara låg — analyserna antyder, att malmen håller kring 40 % Fe. Fosforhalten understiger 0.1 % P. Svavelhalten ligger mellan 3 och 4 % S och är lika fördelad på magnetkis och pyrit. Stundom håller malmen även något grafit.

Genom borrhningarna har påvisats malm ned till ett djup av 300 m under markytan.

Stora Tapulimalmen är känd genom 4 borrhål och i ett av dessa påträffades malm cirka 110 meter under markytan. Ett av borrhålen avslutades i malm. Arealen av malmen har beräknats till 20 400 m², omfattade dels fattigare malm med 38.4 % Fe, 0.069 % P och 0.19 % S, dels rikare malm med 53.6 % Fe, 0.055 % P och 0.006 % S. Per meter avsänkning beräknas att man skall kunna utta 49 980 ton fattigare malm, motsvarande 26 306 ton slig, och 14 280 ton rikare malm.

Norra Tapulimalmen är betydligt mindre; arealen har beräknats till 6 000 m². Malmen håller 42.9 % Fe, 0.043 % P och 0.05 % S. Varje avsänkt meter anses ge 21 000 ton malm eller 11 667 ton slig. Malmen är känd genom tre borrhål och har påvisats ned till ett djup av 40 m.

Palotievamalmen har endast genomtvärats av ett diamantborrhål. Arealen av malmen har beräknats till 3 480 m². Malmen håller 34.5 % Fe, 0.025 % P och 0.12 % S. En meter avsänkning beräknas ge 11 484 ton malm motsvarande 5 742 ton slig.

Den sammanlagda arealen av Kaunisvaarafälten uppskattas till cirka 110 000 m². För varje avsänkt meter beräknar man kunna ta ut omkring 170 000 ton malm med cirka 58 % Fe och omkring 220 000 ton malm med 40 % Fe, motsvarande 120 000 ton slig.

De gjorda beräkningarna måste emellertid betraktas som approximativa, då den kännedom man har om malmen grundar sig på borrhningar, som i huvudsak har planerats med hänsyn till utmålsplaner och i syfte att på varje hål lägga flera utmål. Borrhålen har därför drivits med stort inbördes avstånd. Man kan följaktligen icke bortse från att större partier ofyndigt berg kan finnas inom den angivna arealen.

Källor: Asplund (1920), Geijer (1930), Högbom (1921), Tanner (1919), Werner (1962).

KUUSI NUNASVAARA

Kuusi Nunasvaara järnmalmsfyndighet är belägen 12 km NV om Vit-tangi by. Fyndigheten har belagts med 7 utmål.

Man äger föga kännedom om malmen, som endast är blottad på ett fåtal ställen. Malmen består av en skarnbandad svartmalm, som ligger i en skiktad leptit. Malmarealen har på grundval av magnetiska kartor beräknats till 10 000 m².

Källa: Geijer (1918).

LANNAVAARAFÄLTEN

Lannavaarafälten omfattar tre inom samma stråk liggande fyndigheter: Kevus och Teltaja belägna 4.5 resp. 8 km söder om Lannavaara by, samt den mellan dessa liggande mindre betydande Sattavaara. År 1922 belades Kevus med 7 och Teltaja med 6 utmål, som nu försvaras av Kronan.

Fyndigheterna påträffades under åren 1920—1921 som kompassdrag. Den magnetiska kartan över såväl Kevus som Teltaja uppvisar för bägge synrerligen jämna och rätt breda drag. Det magnetiska störningsområdet i Kevus är cirka 700 m långt och 200 m brett; 60°-kurvan beräknas omsluta omkring 55 000 m² och 70°-kurvan cirka 28 000 m². Det magnetiska området i Teltaja är 900 m långt och 300 m brett. De kraftigare indikationerna är något mera spridda än för Kevus: 60°-kurvan omsluter cirka 19 000 m² och 70°-kurvan omkring 5 500 m². I Sattavaara uppträder inom ett cirka 1 000 m långt område endast ojämna och mestadels svaga drag.

Både Kevus och Teltaja är jordtäckta; den förstnämnda fyndigheten ligger för övrigt till större delen under sjön Kurkkiojärvi. Malm har därför endast påvisats medelst borrhningar. På vardera fyndigheten har 4 borrhål utförts. Av dessa har endast två nått mera betydande djup. De övriga är korta, lodräta hål, vilka huvudsakligen synes ha borrhats för att påvisa malm för utmålsläggningen. Tre borrhål på Kevus har avslutats i malm. För att genomtvära malmen har man på vardera fyndigheten borrhats ett hål med 45° lutning. Genom dessa hål påvisades i Kevus malm cirka 55 m under markytan och i Teltaja malm omkring 100 m under markytan. Dessa borrhningar har emellertid varit av mindre värde; beroende på den lösa malmen i båda fyndigheterna blev kärnutbytet ringa. I snedhålet i Kevus påträffades dock två cirka 10 m breda partier av svartmalm. Det snett ansatta hålet i Teltaja genomtvärade en omkring 35 m bred malmzon, bestående av såväl svartmalm som blodstensmalm. Några analyser finns icke, och Högbom (1924 b) säger att »de kärnor, som erhållits, utgöres emellertid även inom de angivna malmzonerna av malmblandat gråberg, varför det synes tveivelaktigt att några större bredder av rik, helskäft malm anstå».

Källa: Högbom (1924 b).

LOUVINJUNANEN

Fyndigheten, som är belägen 32 km NÖ om Kiruna, mellan Louvinjunanen och Taavonunanen, tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernan och utmåslades år 1960.

Förekomsten, som består av svartmalm, är känd genom 4 borrhål. Malmarean beräknas till cirka 10 000 m². Halterna uppgår till 30—35 % Fe, 0.06 % P och 0.3 % S.

MASUGNSBYFÄLTEN

Masugnsbyfälten ligger inom ett från söder till norr gående, cirka 8 km långt streck, vilket i norra ändan är starkt omböjt mot väster. Sydändan av strecket ligger vid Masugnsbyn. Malmerna kan grupperas i följande mindre fält, räknat från söder mot norr: Junosuandofältet, Vähävaara, Väliavaara, Vuoma, Isovaara och Nya Isovaara. Av dessa tillhör Väliavaara och Isovaara de sedimentära järnmalmerna, men behandlas för helhetens skull under detta avsnitt.

Junosuandofältet, där malmen går i dagen, upptäcktes år 1644 och var den tidigast kända av de norrbottniska järnmalmerna. Fyndigheten var intill 1800-talet föremål för brytning med avbrott. Under åren 1915—1916 upptäcktes de nordligare malmerna. Hela Masugnsfältet är sedan år 1916—1917 belagt med 53 utmål, i vilka Kronan nu helt äger inmutarandelen.

Fyndigheterna är kända genom magnetiska mätningar, jordrymningar och diamantborrningar. Malmen utgörs av skarnig svartmalm, som med undantag av vissa delar i de nordligaste fälten är järnrik och i regel fosforfattig samt är rikligt uppblandad med kiser.

Junosuandofältet omfattar sex olika malmkroppar. Den sydligaste kroppen är väl känd genom blottningar kring de gamla gruvorna. På de övriga malmerna har utförts 12 diamantborrhål, av vilka 8 har genomtvärat malm.

För samtliga kroppar anges en area av 28 069 m² rikare malm och 18 500 m² fattigare malm. Om endast de rikare malmerna bleve föremål för en brytning, skulle dessa, under antagande av en malmprocent av 69.5, ge 77 068 ton malm och 7 314 ton slig per meter avsänkning. Genomsnittshalten för den rikare malmen är 56.1 % Fe (varierar mellan 47.7 och 66 %) , 0.014 % P (varierar mellan 0.006 och 0.027 %) och 1.9 % S (varierar mellan 0.5 och 4.2 %). Om även de fattigare malmerna som håller 35 à 40 % Fe bröts, skulle dessutom tillkomma 14 190 ton slig per sänkmeter. Sålunda skulle den totala malmfångsten inom hela fältet i runt tal uppgå till 100 000 ton malm och slig för varje avsänkt meter.

Troligt är att samtliga malmer måste behandlas genom anrikning, dels beroende på den varierande järnhalten, dels på grund av den jämna höga svavelhalten. Enligt Högbom (1921 b) skulle järnhalten därvid kunna uppbringas till 65 à 68 % Fe, men svavelhalten torde förbli hög (0.5—1 % S) på grund av att de förekommande kiserna till stor del utgörs av magnetkis. Sistnämnda uppgift motsägs av Asplunds utredning (1920), i vilken framhålls att det inte bör stöta på några större svårigheter att få bort det mesta av svavlet genom anrikning och återstoden genom sint-ring, då svavlet till större delen förekommer som svavelkis.

Genom de utförda borrningarna har malm påvisats ned till ett djup av cirka 110 m.

Vähävaara. Den magnetiska kartan över fyndigheten visar ett jämnt, cirka 500 m långt drag. Malmen är blottad i 3 jordrymningar och har genomtvärats av 2 borrhål. Frånsett enstaka smålinsor beräknas malm finnas inom en area av 3 200 m². Endast cirka 25 % av malmen håller mellan 50—60 % Fe. Om den genomsnittliga Fe-halten sättes till 40 %, beräknas per meter avsänkning 5 600 ton slig erhållas. Fosforhalten varierar mellan 0.009 och 0.028 % P och svavelhalten växlar mellan 0.008 och 1.9 % S. I malmen ingår svavlet som magnetkis.

Malmen är känd ned till ett djup av omkring 65 m under dagen.

Välivaara måste anses vara ofullständigt känd. Den magnetiska kartan visar ett cirka 1 200 m långt stråk, inom vilket en serie smärre, delvis rätt starka men mestadels oregelbundna drag uppträder. Malmen är känd genom 7 jordschaktningar och ett borrhål. I det senare påträffades malm omkring 25 m under dagytan. Om endast den malm, som påvisats vid borrhningen räknas, uppgår arean till 400 m². Analyser visar 59.8 % Fe, 0.015 % P och 2.1 % S, vilket med en beräknad malmprocent av 70 ger 1 120 ton slig per sänkmeter.

Vuomamalmen är känd genom 4 övertvärande diamantborrhål. Malmens area har beräknats till 2 036 m². Järnhalten är i medeltal 54 % Fe (varierar mellan 48 och 57 %). Kishalten är ringa, men fosforhalten är något högre än för övriga malmer i Masugnsbyfälten. Analyser visar 0.037—0.113 % S och 0.058—0.119 % P. Fyndigheten beräknas, under antagande av en malmprocent på 75, ge 6 229 ton malm och 482 ton slig per meter avsänkning.

Malm har genom borrhningarna påvisats till ett djup av cirka 55 m under dagytan.

Isovaara. Fyndigheten är endast känd genom jordrymningar. Arean har beräknats till 1 150 m². Analyserna visar, att järnhalten i genomsnitt är 58 % Fe (varierar mellan 50 och 69 %). Fosforhalten varierar mellan 0.010 och 0.072 % P och svavelhalten mellan 0.002 och 0.024 % S. Under antagande av en malmprocent på 50, kan vid brytning av Isovaarafyndigheten 2 300 ton malm och 920 ton slig per meter avsänkning erhållas.

Nya Isovaara är endast känd genom 5 jordschaktningar. Ingen av dessa övertvärar malmen. Med ledning av den magnetiska kartan, som uppvisar ett komplex av betydande kompassdrag, har malmens area beräknats till 6 000 m². Den malm, som påträffats i groparna, är mer eller mindre mullvittrad, varför de nedan angivna analysiffrorna kan vara missvisande: 53.6—68.9 % Fe, 0.005—0.031 % P och 0.002—0.006 % S. Fyndigheten skulle, under antagande av malmprocenten 90, per avsänkt meter ge 21 600 ton malm.

Den sammanlagda arean av Masugnsbyfälten uppgår till 59 000 m². För varje sänkmeter beräknas denna area kunna ge 108 000 ton rikare malm med cirka 58 % Fe och 28 000 ton slig erhållen ur fattigare malm.

Källor: Asplund (1920), Geijer (1928), Högbom (1921 b), Lundholm & Wallin (1918).

NUNASJÄRVENMAA

Nunasjärvenmaa järnmalmsfyndighet är belägen 14 km VNV om Vitangi by. Fyndigheten belades med 14 utmål år 1918.

De undersökningsarbeten, som utfördes strax före år 1917, omfattade magnetiska mätningar, jordrymningar och diamantborrningar, men trots detta är kännedomen om fyndigheten rätt ofullständig. Detta sammanhänger till en del med att malmen är mycket löskornig. Delvis föreligger en ren mullmalm. »Även i de djupa diamantborrhålen har det ända ned till ett par hundra meters djup visat sig nästan omöjligt att erhålla fasta borrhärlor av de malmer, vars befintlighet även till detta djup dock med visshet konstaterats av uppsamlat slam» (Geijer 1918). Malmen består av svartmalm med en riklig inblandning av svavelkis. Malmarean har beräknats till 15 000 m².

Källa: Geijer (1918).

PELLIVUOMA

Pellivuoma järnmalmsfyndighet är belägen 24 km VNV om Pajala by. Fältet upptäcktes år 1919 och belades år 1921 med två utmål och är genom 1929 års riksdagsbeslut statsgruvefält.

Den magnetiska kartan över fyndigheten visar ett cirka 1 km långt och 400 m brett kompassdrag med mer eller mindre markerade indikationer. 60°-kurvan omfattar 50 000 m² och 70°-kurvan 15 000 m². Blottningar har utförts på en indikation, som är omkring 200 m lång, och dess 70°-kurva innesluter ett område av omkring 5 000 m².

Fyndigheten är helt och hållet jordtäckt. Malmen är endast känd genom två jordschaktningar. I den ena påträffades svavelkis- och magnetkisförande svartmalm. Prov av malmen gav vid analys 69.8 % Fe, 0.004 % P och 0.011 % S. Analysen torde vara missvisande på grund av malmens rostiga och vittrade beskaffenhet.

Källor: Berglund (1924), Högbom (1924 a).

Salmivaara statsgruvefält är beläget på nordöstra sluttningen av berget Salmivaara 2.5 km söder om Kaitum älv och 4 km VSV om Neitisuando by. Avståndet till Gällivare är 33 km i SSV.

Järnmalmen upptäcktes år 1897 genom då gjorda magnetiska mätningar, varvid ett 1 km långt störningsområde framkom. År 1904 företogs diamantborrningar, genom vilka dels svartmalm, dels svartmalmsblandat skarn med svavelkis och kopparkis påträffades. På grund av närvaron av kopparkis i järnmalmen igångsatte SGU år 1940 undersökningar av fyndigheten. Dessa omfattade magnetiska och elektriska mätningar samt blockletning. Den magnetiska kartan visar ett starkt drag i form av en mot norr öppen båge med längd av mer än 2 km. De indikationer, som framkom genom de elektriska mätningarna, har en sammanlagd längd av mer än 2 km, och de ledande zonerna är upp till 50 m breda.

Under åren 1940—1941 utfördes diamantborrningar. Sammanlagt borrades 8 hål, av vilka 7 var placerade inom statsgruvefältet.

Området är dåligt blottat, men på grundval av hållar, borrkärnor och geofysiska kartor har det varit möjligt att i grova drag skissera geologin och utbredningen av malmen.

I en Linagranit ligger som ribbor eller skivor den malmförande formationen innesluten. Den uppbyggs av en ofta starkt förgnejsad leptit samt kalksten och skarn. Den bildar en mot norr öppen, hästskoformad båge med antiklinal struktur och med skänklarna stupande brant mot väster och öster.

Järnmalmen består av svartmalm med inblandning av magnetkis, svavelkis och kopparkis, det senare mineralet dock i mycket liten mängd. Svavelhalten i järnmalmen kan därför vara avsevärd och analyser med ända upp till 20.6 % S förekommer.

På grund av de få borrhålen och deras stora inbördes avstånd är det omöjligt att göra en säker beräkning av järnmalmens area och dess halter. Järnmalmens västra skänkel genomtömrades av 4 borrhål, och analyser av kärnorna visar, att svartmalmen håller 42—51 % Fe, 0.017—0.036 % P, 1.5—4.5 % S och omkring 0.01 % Mn. Arean av denna skänkel beräknas till 25 000 m². I den östra skänkeln borrades ett borrhål. Detta genomtömrade 13 m malm med 45.5 % Fe, 0.022 % P och 0.4 % S. Längden av denna malmzon kan med ledning av de magnetiska mätningarna beräknas uppgå till maximalt 140 m.

Resultaten är vad kopparmalmen beträffar nedslående. Borrhålen ansattes på de ur kopparmalmssynpunkt mest misstänkta indikationerna, men endast smala kopparmineraliseringar med låga halter påträffades. I ett av borrhålen i västra skänkeln genomtömrades en 1 m mäktig mineralisering med 1.8 % Cu.

Källa: Ödman (1942).

TJÄRRO

Fyndigheten, som är belägen 21 km NÖ om Kiruna mellan Harrijärvi och Linkakoski i den västra delen av berget Tjärro, tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernen och utmåslades år 1959.

Malmen är känd genom diamantbergborringar och gropgrävningar. Den utgörs av en skarnbandad, svagt kisig svartmalm, som bildar ett långsträckt, i N—S gående stråk i en amfibolit. Arean har beräknats till 18 000 m². Halterna uppges till cirka 40 % Fe, 0.016—0.036 % P och 0.05—2.2 % S.

VATHANVAARA

Vathanvaara malmfält ligger 17 km NÖ om Svappavaara by samt 20 km NV om Vittangi by. Fyndigheten, som upptäcktes år 1910 och som är täckt med 7 utmål, är genom 1929 års riksdagsbeslut statsgruvefält.

Den magnetiska kartan över fältet visar ett kompassdrag, som är konvext mot NÖ och tämligen regelbundet; 70°-kurvan omsluter 13 000 m². Fyndigheten täcks av mäktiga jordlager; endast i SV är jordtäcknet mindre och där har en upp till 30 m bred malm blottats. Malmen utgörs av skarnblandad svartmalm, som är rikligt svavelkisförande. Järnhalten uppges till 40—57 % Fe, fosforhalten till omkring 0.023 % P och svavelhalten varierar, men är delvis mycket hög. Malmarean har beräknats till 10 000 m², men med tanke på den ringa omfattning fältet är undersökt i, måste siffran anses osäker.

Källor: Berglund (1924), Geijer (1918).

VIETOVAARA

Vietovaara malmfält ligger strax väster om Aitijoki, 22 km väster om Kiruna centrum. Avståndet till Laukuluspa by är 4 km i väst-sydvästlig riktning. Fyndigheten upptäcktes år 1914. År 1919 belades den med 7 utmål och tillhör nu Ekströmsbergs statsgruvefält.

Under åren 1918—1919 gjordes undersökningsarbeten inom fyndigheten. Dessa omfattade magnetiska mätningar, jordrymningar och diamantborringar. Den magnetiska kartan visar ett i Ö—V utsträckt störningsområde, vars längd är cirka 1 500 m och bredd omkring 400 m. Inom detta förekommer två mera sammanhängande, starka indikationer med en sammanlagd längd av omkring 800 m. Bredden av dessa indika-

tioner varierar mellan 20 och 40 m. Den magnetiska kartan tyder på att malmen sidostupar mot norr.

Fältet är jordtäckt. Malmen, som är känd genom 4 jordrymningar och 4 diamantborrhål, ligger i en syenitporfyr och består av svartmalm med kraftig inblandning av svavelkis och något kopparkis. De malmförande partierna är rikligt uppblandade med grönskarn och porfyr. Den mäktigaste sammanhängande malmen har påträffats i det borrhål, som utfördes inom östra delen av fyndigheten. Detta borrhål har genomvärat 38 m malm längs med borrhålet räknat. I de övriga hålen uppvisar malmen ingen större sammanhängande mäktighet på grund av rikligt förekommande inlagringar av ofyndigt berg. Genom diamantborrningarna påvisades malm ned till ett djup av 50 m under dagen.

Svartmalmen har på grund av svavelkisinblandningen en hög svavelhalt. Analyser av prover tagna från jordrymningarna visar 55.2 à 65.2 % Fe, 0.021 à 0.130 % P och 4.26 à 5.85 % S. Den högre fosforhalten torde vara beroende på körtelformiga inlagringar av apatit i malmen. Analys av malm, vari inga apatitinlagringar kunna iakttagas, har givit endast 0.004 % P.

Asplund (1920) och Högbom (1921 a) har beräknat fyndighetens area till 16 900 m². Enligt Berglund (1924) uppges arean till 10 000 m². Asplund och Högbom uppger vidare, att under antagande av en malmprocent av 83 % för hela fältet skulle 51 625 ton malm med i medeltal 52.7 % Fe, 0.16 % P och 2.8 % S per sänkmeter kunna erhållas.

Källor: Asplund (1920), Berglund (1924), Högbom (1921 a).

Skarnjärnmalmer med area mellan 5 000 och 10 000 m²

ALTAVAARA

Altavaara järnmalmsfyndighet, vilken är belägen 2 km SSO om Jukkasjärvi by, upptäcktes år 1897 som ett kompassdrag. Den magnetiska kartan över området visar ett rätt omfattande störningsområde, inom vilket endast svaga drag förekommer. Genom senare utförda diamantborrningar kunde konstateras, att en fattig impregnation av svartmalm i leptit föreligger. Enligt en av Asplund (1920) utförd beräkning skulle fyndigheten högst omfatta 10 000 m² med cirka 30-%-ig malm.

I samband med de flygmagnetiska mätningar SGU utförde år 1958 framkom en indikation, som visar att fyndigheten har en sydlig fortsättning som icke tidigare varit känd. Under åren 1960—1962 övermättes såväl fyndigheten som denna indikation magnetiskt och gravimetriskt.

Källor: Asplund (1920), Geijer (1930).

KARHUJÄRVI

Fyndigheten, som är belägen 11 km NV om Pajala, tillhör Rederiaktiebolaget Nordstjernan och utmåslades år 1962.

Malmen, som utgörs av kisig svartmalm, är undersökt genom 5 borrhål. På en area om cirka 6 000 m² håller malmen omkring 42 % Fe och mellan 2 och 4 % S. Den avviker från alla övriga skarnjärnmalmer genom en relativt hög fosforhalt, som uppgår till mellan 0.1 och 0.8 % P.

KESKINEN KÄYRÄVAARA

Käyrävaara malmfält ligger 5 km norr om Krokviks station samt 2 km norr om byn Käyrävuopio. Avståndet till Kiruna centrum är 15 km i syd-sydöstlig riktning. Fältet belades år 1904 med 4 utmål och tillhör sedan år 1944 Rederiaktiebolaget Nordstjernan.

Fyndigheten har undersökts genom magnetiska mätningar, blottningsarbeten och diamantborrningar. De sistnämnda omfattade 3 borrhål. Genom dessa undersökningar konstaterades två större malmlinser. Den sammanlagda arean av dessa beräknas uppgå till 6 500 m². Borrningarna visar emellertid, att arean troligen minskar mot djupet.

Malmen består av pyroxenrik svartmalm rikligt uppblandad med sva-velkis. Järnhalten är låg, analyser av borrhärlor visar mellan 39 och 42 % Fe, ett rikare prov gav 52.2 % Fe. Svavelhalten uppgår till mellan 1 och 2 % S. Fosforhalten varierar mellan 0.04 och 0.07 % P.

Källor: Berglund (1924), Geijer (1930).

LAUKUJÄRVI

Laukujärvi malmfält är beläget vid norra stranden av Laukujärvi, 1 km väster om Laukujärvi by. Avståndet till Kiruna centrum är omkring 30 km i östlig riktning. Fyndigheten, som år 1902 belades med 6 utmål, tillhör sedan år 1907 Ekströmsbergs statsgruvefält.

Inom malmfältet finnes såväl järnmalm som kopparmalm. Järnmalmen undersöktes kring sekelskiftet genom magnetiska mätningar och genom jordrymningsarbeten. I samband med SGU:s malmlättningsarbeten hittades år 1952 väster om järnmalmen ett antal rika kopparmalmsblock, vilket resulterade i att nya undersökningar gjordes under åren 1952—1953. Området mättes geofysiskt, och därefter utfördes geologiska karteringar och diamantborrningar. De senare omfattade endast uppborrning av koppar-mineraliseringen. Sammanlagt utfördes 16 borrhål.

Järnmalmen ligger som en inlagring mellan en grönsten i norr och en kalksten i söder. Längden av det järnmalmsförande stråket är cirka 800 m, bredden är i regel 10—20 m, men kan ställvis uppgå till 70 m. Norra delen av stråket består av skarnig svartmalm uppblandad med svavelkis och kopparkis. Södra delen av stråket uppbyggs av en kalkig blodstensmalm med inblandning av svartmalm. Analyser av generalprov från olika delar av malmen visar 56.9 à 60.0 % Fe, 0.013 à 0.336 % P och 0.016 à 0.018 % S. Malmarean av det rikaste malmpartiet har beräknats till 2 500 m², men medtas de fattigare delarna torde arean röra sig om cirka 10 000 m².

Kopparmineraliseringen utgörs av hårdmalmstyp: i en porfyrbreccia eller ett porfyrkonglomerat uppträder kopparkis utan inblandning av andra kiser. Inom det kopparmalmsförande området finns inga blottningar och borrhålen har ansatts på grundval av resultaten av de geofysiska mätningarna. De elektriska indikationerna och de resultat som erhållits genom borrhningarna visar, att det kopparmalmsförande stråket börjar strax väster om nordändan av järnmalmen och sträcker sig vidare västerut efter en omböjning mot söder. Längden av det kopparmalmsförande stråket uppgår till ungefär 1 km. De hittills utförda borrhningsarbetena är av allt för liten omfattning för att man skall kunna draga några slutsatser om kopparmineraliseringens utbredning och halter. Någon brytvärd mineralisering med större mäktighet har dock inte påträffats.

Källor: Berglund (1924), Petersson & Svenonius (1899).

RAKKURIJÄRVI

Rakkurijärvi malmfält är beläget 7 km söder om Kiruna centrum, avståndet till riksgrensbanan är 1 km i östlig riktning. Fyndigheten ligger inom Kiruna statsgruvefält och är sedan år 1907 i statens ägo.

År 1898 upptäcktes fyndigheten som ett kompassdrag. Längden av det magnetiska störningsområdet är cirka 700 m och bredden av detsamma omkring 100 m. Berggrunden är både inom det magnetiska området och däromkring jordbetäckt. Endast inom norra delen av fältet har det varit möjligt att blotta malmen i en jordrymning. Diamantborrningar har utförts, men de har dock lämnat föga resultat på grund av bergets vittrade beskaffenhet. Den malmen omgivande bergarten utgörs av porfyrit. Malmen som är provtagen på ett enda ställe, beskrives som en vittrad svartmalm med talk, hornblände, apatit och svavelkis. Ett stuffprov gav vid analys 42.3 % Fe, 0.25 % P och 0.21 % TiO₂.

Källor: Berglund (1924), Geijer (1910, 1930).

SAUTUSVAARA

Sautusvaara järnmalmsfyndighet är belägen 6 km ÖNÖ om Jukkasjärvi by. Fältet, som upptäcktes år 1896, är belagt med 5 utmål och tillhör genom 1929 års riksdagsbeslut Sautusvaara statsgruvefält.

Förekomsten har undersökts genom magnetiska mätningar och blottningsarbeten. Den magnetiska kartan visar en cirka 1 000 m lång indikation, vilken dock uppvisar flera avbrott och snabba växlingar. 70°-kurvan omsluter ett område av ungefär 8 000 m².

Malm har endast blottats på en bredd av 3 m. Den består av svartmalm med inblandning av svavelkis. Svavelhalten är därför hög: ett prov taget vid utmålsförrättningen höll 9.6 % S. Ett annat prov gav vid analys 57.6 % Fe och 3.2 % S.

Fyndigheten har under åren 1961—1962 övermätts magnetiskt av SGU.

Källor: Berglund (1919, 1924), Petersson & Svenonius (1899).

VENETVUOMA

Fyndigheten, som är belägen 12 km norr om Vittangi, öster om vägen till Karesuando, ägs av Rederiaktiebolaget Nordstjernen och utmåslades år 1959.

Malmen, som utgörs av en svavelkisförande svartmalm, uppträder i kalksten. På en area om cirka 8 000 m² håller malmen 42.5 % Fe, 0.02—0.03 % P och 1.14 % S.

Sedimentära järnmalmer

De sedimentära järnmalmena uppträder i sedimentära och vulkaniska bergarter. Malmerna håller kvarts eller stundom fältspat ofta förekommande som mer eller mindre tydliga skikt. Kiselsyrehalten är därför genomgående betydande. Malmineralet utgöres huvudsakligen av magnetit, men hämatit förekommer även. Fosforhalten understiger 0.2 % P. Svavelhalten är starkt varierande.

Sedimentära järnmalmer med en area överstigande 10 000 m²

KALLAK

Kallak järnmalmsfyndighet är belägen väster om Kallakjaure, 3 km SV om Kaptensgården i Björkholmen. Avståndet från förekomsten till Jokk-

mokk är 37 km i sydöstlig riktning. Fältet belades år 1949 med 2 utmål för Kronans räkning.

Förekomsten upptäcktes år 1947 i samband med SGU:s fältarbeten. Under åren 1947—1948 blev fältet föremål för omfattande undersökningar. Efter geologisk kartering och magnetisk mätning utfördes grävningar och diamantborrningar, som omfattade 7 hål. Av dessa utfördes fem på själva fyndigheten, de övriga utsattes på en stark magnetisk indikation V om förekomsten.

Malmen uppträder som oregelbundna, slirigt fingrande lager i leptit, och består till övervägande del av svartmalm med något varierande mängder (upp till 1/3) av blodsten. Gränsen mot leptiten är ställvis flytande, och inom malmen förekommer ofta en kvartsrandning och i mindre utsträckning en fältspatrandning. Denna inblandning av icke malmbildande mineral medför, att järnhalterna är förhållandevis låga. Analyser av prover tagna dels ur gropar, dels av borrhärlor, visar en genomsnittshalt för den totalt kända malmen av 35—38 % Fe, 0.04 % P, 0.6 % S, 0.4 % Mn och 0.1 % TiO₂. SiO₂-halten uppgår till 38 à 39 %.

Den sammanlagda arean för de av leptit åtskilda järnmalmslagren har beräknats till cirka 97 000 m². Järnhalten inom den västligaste delen av fyndigheten är något högre. Genomsnittshalten för denna del, med en area av mellan 20 000 och 25 000 m², är 39—42 % Fe.

Om man räknar med en specifik vikt på 3.5 för malmen och med en area på omkring 100 000 m², skulle man sålunda kunna utta 350 000 ton anrikningsmalm per meter avsänkning. Genom de utförda borrningarna har malm påvisats ned till ett djup av ungefär 90 m.

De två borrhål som utsattes väster om själva fyndigheten genomtvärade endast smalare malmsektioner.

Källa: Eriksson & Ödman (1948).

TORNEFORS

År 1949 utförde SGU geofysiska mätningar i trakten av Junosuando by, varvid ett omkring 1 km långt kraftigt magnetiskt drag påvisades inom själva byn.

Malmen, som är känd genom 5 diamantborrhål, består av en kvartsbandad svartmalm med inblandning av svavelkis och kopparkis. Malmarean har uppskattats till 10 000 à 15 000 m². Järnhalten är låg; analyser från borrhål, i vilka relativt sammanhängande malm påträffats, visar 26.5 à 45 % Fe. Fosforhalten varierar mellan 0.05 och 0.15 % P. Analyserna visar dessutom 1.5—5 % S och 9—49 % SiO₂.

Källa: Eriksson (1951).

Sedimentära järnmalmer med en area mellan 5 000 och 10 000 m²

MARJAROVA

Marjarova järnmalmsfyndighet, som är belägen 22 km VNV om Pajala by, upptäcktes år 1919 och belades år 1920 med 5 utmål. Den magnetiska kartan över området visar en cirka 1 km lång indikation, som är tämligen kraftig men mestadels ganska smal. I den västra ändan är indikationen omböjd och bredare. 70°-kurvan på den magnetiska kartan omfattar ungefär 6 000 m².

De blottningar, som utfördes på den smala delen av indikationen, har alla givit negativa resultat. Endast svagt malmhaltigt berg har påträffats. En blottning på dragets breda del visar, att malm med cirka 50 % Fe föreligger. I schaktningen, i vilken sidostenen aldrig frilades, påträffades en omkring 8 m bred malm.

Malmen består av en kvartsig och skarnig svartmalm, som är tämligen kisfri.

Källor: Geijer (1923, 1930), Högbom (1924).

Titanjärnmalm

RUOUTEVARE

Ruoutevare titanjärnmalmsfyndighet är belägen i Kvikkjokksfjällen, 12 km NV om Kvikkjokk. Avståndet till Jokkmokk är 110 km i östsydöstlig riktning. Avståndet till närmaste punkt på inlandsbanan, Porjus station, är 97 km i östlig riktning. Malmfältet undersöktes första gången redan i slutet av 1700-talet, och efter att ha varit inmutat av privatpersoner i flera repriser förklarades Ruoutevare år 1910 som statsgruvefält.

Alltifrån år 1890 fram till år 1909 utfördes rätt omfattande undersökningar av fyndigheten. År 1892 mättes förekomsten magnetiskt. Vidare utfördes geologisk kartering och provtagning. Under åren 1907—1909 borrades 7 diamantborrhål; två i privat regi och de övriga av SGU.

Det malmförande området har en längd av ungefär 1 500 m och en bredd av i medeltal 200 m. Den malmförande bergarten är en anortosit och anortositgabbro, i vilken malmen uppträder som en flackt liggande skiva. Malmen går i dagen i fältets östra del och stupar sedan flackt mot SV. Malmen består av titanomagnetit, ilmenit och spinell med inblandning av korund, plagioklas, olivin, pyroxen och granat.

Diamantborrningarna visar, att malmens mäktighet varierar mellan 20 och 30 m. I fältets östra del uppgår dock mäktigheten till 60 m. Arean av det malmförande området har beräknats till 300 000 m², men om icke

malmförande partier och partier som endast hålla fattig malm frånräknas, uppgår arean till omkring 135 000 m². I beräkningarna har dock inte medtagits fattigare partier av fyndigheten, som håller spridda malmsliror täckande en area av cirka 70 000 m², inte heller föga känd malm inom fältets västra del. På grund av malmens flacka stupning och dess förhållandevis ringa mäktighet är malmkvantiteten inte av den storlek man skulle förvänta på grund av den stora arean. Malmtillgångarna har beräknats till 19 miljoner ton. Malmens genomsnittliga järnhalt uppgår till 47 % Fe och titanhalten till 11 % TiO₂. Genom magnetisk anrikning kan ur denna malm framställas en slig, som innehåller cirka 65 % Fe och omkring 5 % TiO₂. Sligen beräknas utgöra cirka 50 % av rågodsets mängd. Titanhalten i det avfall som erhålles vid anrikningen beräknas uppgå till 14—20 % TiO₂. Mälmen håller i genomsnitt 0.15 % V₂O₅.

Genom borrhningarna har malm påvisats ned till ett djup av närmare 70 m under markytan.

Källor: Magnusson (1953), Tegengren (1910).

Inmutningar inom Norrbottens län 1940—1961

	Kronan		inmutare		Annann inmutare än kronan			
	Nyuupptäckta fyndigheter		Förut inmutade fyndigheter ¹		Nyuupptäckta fyndigheter		Förut inmutade fyndigheter ¹	
	Järn-malm	Övriga malmer	Järn-malm	Övriga malmer	Järn-malm	Övriga malmer	Järn-malm	Övriga malmer
Norr-bottens								
1940		4		3	4	90	3	19
1941		1				42	3	13
1942		11				3		
1943	30	12		4	3	20	2	14
1944	265	1			14	7	5	21
1945	9				7	3		16
1946					43	27	3	8
1947	14				28 ²	53	3	9
1948	49	2			38	17	4	
1949	74	19			311	46		12
1950		15			174	132		13
1951	1					110	7	19
1952	129	17		3	7	45	8	9
1953						40	6	36
1954	2	34		5		47	12	73
1955		106	129	16	3	65	31	60
1956		196				140	2	69
1957	1 439	153	54	5	775 ³	579	27	113
1958		69	9	50	1 136	351	12	30
1959	43	161		196	1 071	40	21	64
1960	291	225	708	135	96	48	55	57
1961	363	44	206	30	89	36	14	125

¹ Endast inmutningar fr. o. m. 1/1 1940 beaktade² Järn- och blymalm³ 430 järn- och kopparmalm

Inkomsterna från försäljningen för 1940-1951

År	Försäljning av konstverk		Försäljning av konstfärdigheter		Försäljning av konstfärdigheter		Försäljning av konstfärdigheter	
	Antal stycken	Belopp i kronor	Antal stycken	Belopp i kronor	Antal stycken	Belopp i kronor	Antal stycken	Belopp i kronor
1940	1	10	1	10	1	10	1	10
1941	1	10	1	10	1	10	1	10
1942	1	10	1	10	1	10	1	10
1943	1	10	1	10	1	10	1	10
1944	1	10	1	10	1	10	1	10
1945	1	10	1	10	1	10	1	10
1946	1	10	1	10	1	10	1	10
1947	1	10	1	10	1	10	1	10
1948	1	10	1	10	1	10	1	10
1949	1	10	1	10	1	10	1	10
1950	1	10	1	10	1	10	1	10
1951	1	10	1	10	1	10	1	10

1: Försäljning av konstverk
 2: Försäljning av konstfärdigheter
 3: Försäljning av konstfärdigheter
 4: Försäljning av konstfärdigheter

Bilaga 4.

Karta utvisande
statsgruvefält,
utmål och inmutningar
inom top. bladet
10.VITTANGI

0 1 5 10 KM

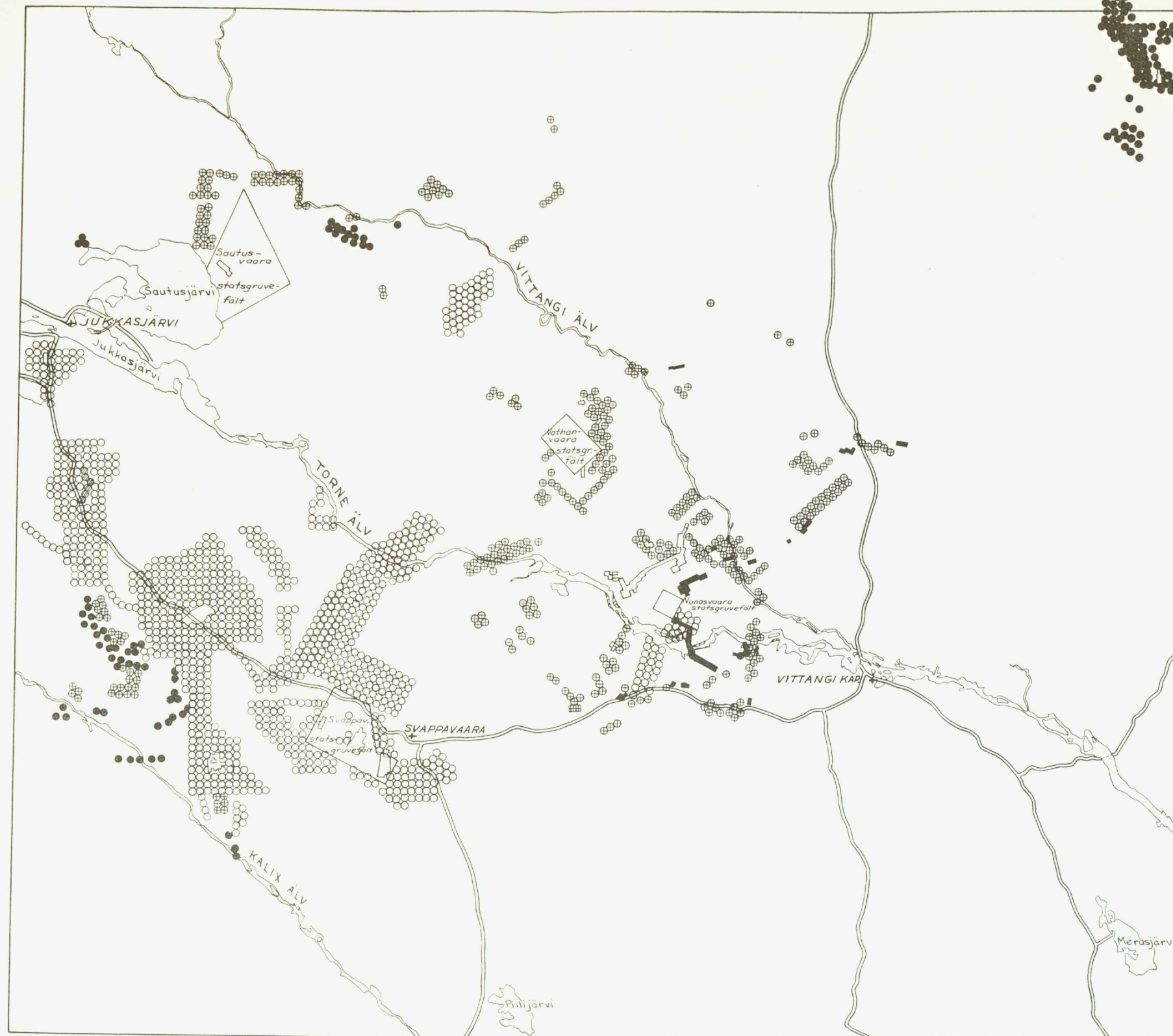
ÄGARE:

Utmål:

- Staten
- Johnson-koncernen
- ▣ Bolidens Gruv AB
- ▤ Övriga

Inmutningar:

- Staten
- Johnson-koncernen
- ⊕ Bolidens Gruv AB
- ⊗ Övriga

Aktuell den 6.7.62

KUNGL BIBL.
22 JUL 1983
STOCKHOLM

Antal utfärdade mutsedlar för järnmalm i Norrbottens län åren 1952 och 1957—1961, fördelade efter inmutare

Inmutare	1952	1957	1958	1959	1960	1961
Kungl. Maj:t och Kronan	129	1 493	9	43	999	569
Bolidens Gruv AB.	3	444	190	74	101	6
Stora Kopparbergs Bergslags AB, Falun	—	63	35	76	16	81
A. Johnson & Co, Stockholm	12	288	855	942	34	11
Övriga	—	7	68	—	—	5

Landarealens i Norrbottens län fördelning efter ägare

TABELL 1

Område nr ¹	Angelägenhetsgrad från malm-inventerings-symp. ²	Kronan		Övr.allm.		Bolag		Övr.ensk.		S:a	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1	II	536 900	46	40 300	4	92 300	8	481 400	42	1 150 900	100
2	III	1 092 200	49	110 900	5	331 600	15	672 900	31	2 207 600	100
3	III	1 163 000	99,7	—	—	—	—	3 500	0,3	1 166 500	100
4	I	4 062 700	76	272 100	5	200 700	4	830 400	15	5 365 900	100
S:a		6 854 800	69	423 300	4	624 600	6	1 988 200	21	9 890 900	100

¹ De olika områdena omfattar schematiskt angivet:

Område 1: Norrbottens kustland och sydligaste delen av inlandet

Område 2: Norrbottens inland, sydöstra delen

Område 3: Fjällregionen söder om Sitasjaure

Område 4: Norrbottens inland, norra och västra delarna (utom den del av fjällregionen, som räknas till område 3). Inom detta område ligger bl. a. Kaunisvaara, Masugnsbyn, Malmberget, Svappavaara, Kuirunavaara och Routevare.

² Enligt statsgeologen R. Frietsch.

TABELL 2

Äganderättsförhållandena inom de markområden, som ligger inom cirklar med en mils radie och med medelpunkten i följande orter:

<i>Kiruna C:</i>	kronan	c:a 26.900 ha	89 %
	övriga markägare	» 3.270 »	11 %
<i>Svappavaara:</i>	kronan	» 5.550 »	18 %
	övriga markägare	» 24.780 »	82 %
<i>Malmberget:</i>	kronan	» 20.740 »	68 %
	övriga markägare	» 9.640 »	32 %
<i>Kaunisvaara:</i>	kronan	» 1.370 »	4 %
	övriga markägare	» 29.300 »	96 %

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1963

1. Øresundsforbindelsen. 1. del.
2. Fiske och flottning i gränsvattnen mellan Finland och Sverige.
3. Opprettelse av »Nordens Hus» i Reykjavik.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utlännings tillträde till offentlig tjänst. [7]
Författningsutredningen VI. Sveriges statskick. Del. 1.
Lagförslag. [16] Del 2. Motiv. [17] Del 4. Bilagor. [19]
Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. [20]
Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar
m. m. [23]
Trafikmål. [27]
Utsökningsrätt II. [28]
Skadestånd I. [33]

Utrikesdepartementet

Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. [3]
Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. [4]
U-länder och utbildning. [34]

Försvarsdepartementet

Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. [5]
Försvar och fiskerinäring. [31]

Socialdepartementet

Den statliga konsulentverksamheten på socialvårdens område. [30]

Finansdepartementet

Preliminär nationalbudget för år 1963. [8]
Undersökning av taxeringsutfallet. [14]

Ecklesiastikdepartementet

En teknisk institution inom Stockholms universitet. [1]
1955 års universitetsutredning VII. 1. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. [9] 2. Universitetsväsendets organisation. [10]
Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. [13]
1960 års gymnasieutredning. 1. Vägen genom gymnasiet. [15] 2. Kraven på gymnasiet. [22]
1958 års utredning kyrka—stat I. Religionens betydelse som samhällsfaktor. [26]
Lärare på grundskolans mellanstadium. [35]

Jordbruksdepartementet

Listerlandets älfisken. [32]

Handelsdepartementet

Översättning av fördrag angående upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. [12]
Papper och annan skrivmateriel. [25]
Malmen i Norrbotten. [36]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén IV. Kommunalförbundens lånerätt. [2] V. Kommunala renhållningsavgifter. [29]
Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. [6]
Upphållstillstånd m. m. för utländska studerande. [11]
Sjukhus och öppen vård. [21]
Mental sjukhusens personalorganisation. Del I. Intervju- och frekvensundersökningar m. m. [24]

SVENSKA REPRODUKTIONS AB STOCKHOLM 1963

